

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ PROGRAMI**

**27 MAYIS DÖNEMİNDE İZMİR'DE SİYASİ PARTİ
ÖRGÜTLENMELERİ (1960-1965)**

Ümran ÇİÇEK

**Danışman
Doç. Dr. İbrahim İNCİ**

MANİSA-2017

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 24/04/2017 tarih ve 12/28 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarih Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ümran ÇİÇEK'in "27 Mayıs Döneminde İzmir'de Siyasi Parti Örgütlenmeleri (1960-1965)" Konulu tezi incelenmiş ve aday 27/04/2017 tarihinde saat 10.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 9.0. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna ☒

OY BİRLİĞİ ☒

DÜZELTME yapılmasına * ☐

OY ÇOKLUĞU ☐

RED edilmesine ** ☐

ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

Doç. Dr. İbrahim İnce

ÜYE

Doç. Dr. Şeyhan ULUSAD

ÜYE

Doç. Dr. Nuri KARAKAŞ

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

☐☐

Tez, mutlaka basılmalıdır.

☐☐

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

☐☐

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

☐☐

Tez, basımı gereksizdir.

☒☐

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın tez konusu değiştirilir veya adayın isteği halinde tezsiz yüksek lisans programına geçişi sağlanır.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**27 Mayıs Döneminde İzmir’de Siyasi Parti Örgütlenmeleri (1960-1965)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2017

Ümran ÇİÇEK

ÖZET

27 MAYIS DÖNEMİNDE İZMİR’DE SİYASİ PARTİ ÖRGÜTLENMELERİ (1960-1965)

1950 seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960 darbesine kadar ülkeyi yönetmiştir. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi’nden evvel yaşanan 15 Mayıs 1960 tarihli Demokrat Parti İzmir mitingine on binlerce İzmirli katılarak Adnan Menderes’e olan bağlılığını bildirmiştir. 1960 darbesinin Demokrat Parti iktidarına karşı yapılmış olması İzmir’in önemini arttırmaktadır. 27 Mayıs’ın yaşanmasıyla birlikte Demokrat Parti’nin destekleyicisi olan İzmir’de askeri önlemler artmıştır.

27 Mayıs 1960 sonrası yeniden yapılanma sürecinde yaşanan gelişmeler, 10 Ekim 1965 genel seçimlerine kadar uzanan dönemde önemli izler bırakmıştır.

Bu çalışmada 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ile başlayan dönemde 1961 anayasasının halkoyuna sunulması, 15 Ekim 1961 genel seçimleri, 17 Kasım 1963 yerel seçimleri ve 10 Ekim 1965 genel seçimleriyle sona eren 1960-1965 yılları arasındaki dönemde siyasi partilerin İzmir’deki faaliyetlerine yer verilmiştir.

ABSTRACT

POLITICAL PARTY ORGANIZATIONS IN IZMİR IN THE PERIOD OF 27 MAY (1960-1965)

The Democratic Party in power elected, in 1950 it ruled the country until 27 May 1960 coup. Tens of thousand people attended the meeting on 15 May 1960 and reported their loyalty to the Adnan Menderes. The fact that the 1960 coups was made to the power of the Democratic Party increases the importance of İzmir. Along with the coup the military meauseres increased in Izmir.

Developments in the restriction process after the 27 May of 1960's, it left important traces until 10 Ekim 1965 general elections.

27 May 1960 military intervention the period beginning with the 1961 constitution in a referendum on 15 October 1961 general elections on 17 November 1963 and 10 October 1965 elections in the period between the years 1960-1965 have been given to the activities of political parties in Izmir.

ÖNSÖZ

“27 Mayıs Döneminde İzmir’de Siyasi Parti Örgütlenmeleri (1960-1965)” adlı tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Başlangıçta 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ile İzmir’de yaşanan gelişmeler, İzmirli siyasilerin yargılanmaları ele alınmıştır. Ardından sırasıyla 1961 anayasasının halkoyuna sunulması, siyasi partilerin İzmir’deki faaliyetleri, 1961 genel seçimleri ve sonucunda kurulan koalisyon hükümeti, 1963 yerel seçimleri ve 1965 genel seçimleri sırasında İzmir’deki siyasi durum incelenmiştir.

Tez verilerinin araştırılması esnasında İzmir Milli Kütüphanesi, Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi, Ege Üniversitesi Kütüphanesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphanesi’nden kaynaklar temin edilmiş, ayrıca kitap, makale, tez, resmi yayınlar ve gazeteler kaynak olarak kullanılmıştır.

Tez çalışmamın kaynak temini aşamasında sabırlı ve iyi niyetli yaklaşımları ile bana yardımcı olan İzmir Milli Kütüphane ile Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmam esnasında birçok kişinin yardım ve desteğini aldım. Öncelikle tez çalışmamın her aşamasında benden fikir ve tavsiyelerini eksik etmeyerek yol gösteren değerli danışman hocam Doç. Dr. İbrahim İNCİ’ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi her açıdan beni destekleyen, her zaman yanımda olan aile üyelerim babam İslam ÇİÇEK, annem Ümmü ÇİÇEK ve kardeşim Hanife ÇİÇEK’e yürekten teşekkür ederim.

Ümran ÇİÇEK

Manisa, 2017

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiii
TABLolar LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ VE İZMİR'DEKİ SİYASİ DURUM

1.1. Askeri Müdahale Öncesi İzmir'de Siyasi Durum	4
1.1.1. Demokrat Parti İzmir Mitingi	4
1.1.2. Başbakan Adnan Menderes'in İzmir'deki Konuşması	5
1.2. Orduyu 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'ne Götüren Sebepler	10
1.3. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi	13
1.3.1. Yayımlanan İlk Tebliğler	19
1.3.2. Milli Birlik Komitesi Üyeleri ve İzmir	23
1.4. İzmir'de Tevkifler	28
1.4.1 İzmir'de Demokrat Parti Mensuplarına Yönelik Tevkifler	28
1.4.2. İzmir'den Yassıada'ya Götürülen Siyasiler ve Yaşananlar	31
1.4.2.1. Demokrat İzmir Davası	33
1.4.2.2. 6-7 Eylül Olayları Davası	35

1.5. Askeri Müdahale Döneminde İzmir’de Siyasi Hayat	38
1.6. İzmir’de Yapılan Hürriyet ve İnkılap Mitingleri	43

İKİNCİ BÖLÜM

1961 SEÇİMLERİ VE İZMİR’DE SİYASİ PARTİLERİN TEŞKİLATLANMASI

2.1. Adalet Partisi’nin Kuruluşu ve İzmir’de Örgütlenmesi	48
2.1.1. Adalet Partisi İzmir İlçe Kongreleri	51
2.1.2. Tutuklanan Adalet Partisi Mensubu Siyasiler	52
2.2. 1961 Anayasasının Hazırlanması, Halkoyuna Sunulması ve Sonuçları	54
2.3. Adalet Partisi’nin 1961 Seçim Hazırlığı Faaliyetleri	58
2.4. Adalet Partisi Konak Mitingi ve Ragıp Gümüşpala’nın Konuşması	59
2.5. Cumhuriyet Halk Partisi’nin İzmir Örgütü	61
2.5.1. CHP İzmir İlçe Kongreleri	62
2.5.2. CHP’nin 1961 Seçim Hazırlığı Faaliyetleri	66
2.5.3. 11 Ekim 1961 CHP Konak Mitingi ve İsmet İnönü’nün Konuşması..	69
2.6. Yeni Türkiye Partisi ve İzmir’de Örgütlenmesi	70
2.7. YTP İzmir İlçe Kongreleri	72
2.8. CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) ve İzmir’de Örgütlenmesi	75
2.9. 16 Temmuz 1961 CKMP İzmir İl Kongresi ve Osman Bölükbaşı’nın Konuşması	77
2.10. Türkiye İşçi Partisi ve İzmir’de Örgütlenmesi	79
2.11. 1961 Genel Seçim Sonuçları ve İzmir	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOALİSYON HÜKÜMETİ KURULUŞU VE 1963 YEREL SEÇİMLERİNDE İZMİR'DE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

3.1. Siyasi Partiler Arasında Koalisyon Hükümeti Kurulması Sırasında Yaşananlar, Af Konusu ve İzmir	84
3.2. 22 Şubat 1962 Talat Aydemir İsyanı	90
3.3. Millet Partisi İzmir Örgütlenmesi ve 13 Temmuz 1962 MP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın İzmir Ziyareti	91
3.4. Adalet Partisi'nin İzmir'deki Faaliyetleri	93
3.5. Celal Bayar'ın Tahliyesi Üzerine İzmir'de Üniversite Öğrencilerinin Yürüyüşleri ve İzmir Gençliğinin AP İl Başkanını Ziyareti	98
3.6. 20/21 Mayıs 1963 Talat Aydemir'in İkinci İsyanı ve İzmir'e Yansımaları	101
3.7. İzmir'de 17 Kasım 1963 Yerel Seçim Hazırlıkları ve Sonrası Yaşananlar	105
3.7.1. Siyasi Partilerin Belediye ve İl Genel Meclis Adayları Tesbiti	105
3.7.2. Siyasi Partilerin 1963 Yerel Seçim Propagandaları, Seçim Gelişmeleri ve Sonuçları	106

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1964-1965 YILLARINDA İZMİR'DE SİYASİ DURUM VE 1965 SEÇİMLERİ

4.1. Koalisyonun Çöküşü ve Yeniden Kurulması Sırasında Yaşanan Gelişmeler.....	113
4.2. 10 Mayıs 1964 CHP İzmir İl Kongresi	114
4.3. AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın Vefatı ve Sonrası AP'de Yaşanan Gelişmeler	115
4.4. 6 Eylül 1964 AP İzmir İl Kongresi ve 29 Kasım 1964 Adalet Partisi Genel Başkan Seçimi	117
4.5. 6 Aralık 1964 TİP İl Kongresi	119

4.6. Siyasi Partilerin 1965 Genel Seçim Faaliyetleri ve Propagandaları	122
4.7. 1965 Genel Seçimleri ve İzmir'in Siyasi Hayatına Etkileri	129
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	135

KISALTMALAR

AP	Adalet Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DP	Demokrat Parti
HP	Hürriyet Partisi
MBK	Milli Birlik Komitesi
MP	Millet Partisi
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayıları
TİP	Türkiye İşçi Partisi
YTP	Yeni Türkiye Partisi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 9 Temmuz 1961 Anayasa Oylaması Türkiye Geneli Sonuçları	57
Tablo 2: 9 Temmuz 1961 Anayasa Oylaması İzmir Sonuçları	57
Tablo 3: 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri'ne Katılacak İzmir Milletvekili Adayları..	82
Tablo 4: 1962 AP İzmir İlçe Kongreleri	94
Tablo 5: İzmir'de 17 Kasım 1963 Yerel Seçim Sonuçları	112
Tablo 6: 6 Eylül 1964 AP İzmir İl Kongresi İl İdare Heyeti Seçimi Sonuçları	118
Tablo 7: 6 Aralık 1964 TİP İzmir İl Kongresi İl İdare Heyetine Seçilenler	121
Tablo 8: 10 Ekim 1965 Genel Seçimleri İzmir Milletvekili Adayları	125
Tablo 9: 10 Ekim 1965 Genel Seçim Sonuçları	129
Tablo 10: İzmir'de 10 Ekim 1965 Genel Seçim Sonuçları	130

GİRİŞ

Demokrat Parti iktidarının son altı ayında partilerin siyasi faaliyetlerinin kısıtlanmaya çalışılması, siyasi hayatı eşiğinden dönülmez bir yola sürüklemiş ve muhalefet bu süreçte yürüttüğü faaliyetler ve verdiği tepkilerle bazı yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştır.

1950-1960 yılları arasında Türkiye'nin iç ve dış politikasında önemli gelişmeler olmuştur. DP (Demokrat Parti) iktidarı dönemi ekonomik kalkınma ve modernleşme dönemi kabul edilir. Tarımda makineleşme, sanayi alanında yaşanan gelişmeler halkın yaşantısına olumlu olarak yansımıştır.¹ 1950 yılında DP'nin iktidara gelmesinin en büyük sebebi "işsizliğe paydos", "yüksek ücret, ucuz hayat" parolalarıyla halkın ekonomik ve sosyal sıkıntılarını dile getirmesidir.²

1950-1960 yılları arasındaki dönem çok partili siyasi hayat gibi değerlendirilse de bu dönemde iki partili bir siyasi sistem göze çarpar. Bunlar DP ve CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) idi. Bu iki partinin ağırlığı hissedilirken, diğer yanda tek başına yönetime gelecek güçte olmayan MP (Millet Partisi) ve HP (Hürriyet Partisi) ise sistemdeki güç dengesini değiştirebilecek nitelikte değildi.³

27 Ekim 1957'de yapılan genel seçimlerde DP oyların %47.70'ini alıp 424 milletvekili, CHP %40.82'si ile 178 milletvekili, CMP (Cumhuriyetçi Millet Partisi) %7.19'u ile 4 milletvekili, HP %3.85'i ile 4 milletvekili kazanmışlardır ve iki de bağımsız milletvekili seçilmiştir. Muhalefet partilerinin hepsi toplamda oyların %52'sini alarak ancak 186 milletvekili çıkarabilmişken, DP'nin 424 milletvekili çıkarması bu dönem için "azınlık iktidar" sözünün kullanılmasına sebep olmuştur. Muhalefet partileri seçimlere hile katıldığını ileri sürmüşlerdir.⁴

1954-1958 yılları arasında siyasi faaliyetlerin hız kazandığı dönemde 1161 gazeteci takibata alınmıştır.⁵ Sayıların bu kadar fazla olması iktidar ve basın arasındaki ilişkileri göstermesi açısından önemlidir. İzmir'de bu baskıya tepki olarak

¹ Rasim Ekşi, **Yassıada Çığlığı**, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 12; Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantiği**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 260.

² Şahap Balcıoğlu, "Partilerimizi Bekleyen Büyük Sorumluluk", **Kim**, Cilt: 8, Sayı: 108, 3 Ağustos 1960, s. 23.

³ Ergun Özbudun, **Siyasal Partiler**, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1974, s.183.

⁴ Feroz Ahmad ve Bediia Tugay, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 171.

⁵ "Dört Senede 1161 Gazeteci Takibata Uğradı", **Demokrat İzmir**, 10 Ocak 1960.

31 Ocak 1960 günü toplanan CHP Alsancak ilçe kongresinde konuşan il idare kurulu üyesi Talat Orhon “Öyle bir iktidar karşısında muhalefet yapmaktayız ki, 1954 senesinden beri, çıkardığı baskı kanunları yetmiyormuş gibi, yeni baskı kanunları peşindedir. İdare amirlerine kanunsuz, tatbiki suç olan emirler verilmektedir. İdare amirleri köylerde, kentlerde dolaştırılarak V.C (WC) ye insan toplattırılmaktadır. İdare amirlerinin gözleri önünde bir milli kahraman taşlattırılmakta, tarafsız basın mensupları kırbaçlanmakta ve matbaaları yakılıp yıkılmaktadır.” diyerek iktidarı tenkit etmiş ve basın üyelerine karşı yapılan baskı uygulamalarını dile getirmiştir.⁶

CHP milletvekilleri İzmir’in kurtuluş yıldönümü dolayısıyla 9 Eylül 1959’da İzmir’e gelerek Bergama, Torbalı, Urla, Çeşme’de toplantılar düzenlemiştir. Son toplantısını 11 Eylül 1959 günü CHP İzmir il merkezinde yapan ekip, bir basın toplantısı düzenleyerek şu demeci vermiştir: “Genel merkezin verdiği bir vazife ile İzmir ilinde geçirdiğimiz bir hafta içinde, şehirde, ilçelerde ve köylerde birçok kongrelere katıldık. Partili, partisiz vatandaşlarla geniş temaslarda bulunduk. Ayrıca ticaret odasını, borsayı, işçi sendikaları federasyonu ile işçi sendikaları birliğini, esnaf dernekleri birliğini, balıkçıklar kooperatifini bazı gazeteler ve gazeteciler sendikası üyelerinden mürekkep bir heyeti ziyaret ederek kendilerini ilgilendiren memleket meseleleri üzerine görüştük.

Vatandaşlarla temaslarımızın ve kongrelere gösterilen çok geniş ilginin bize verdiği intiba odur ki, D.P. ’nin en kuvvetli bulunduğu yerlerden biri sanılan İzmir, bugün bütün varlığı ile hürriyet mücadelesine katılmış, C.H.P. ni desteklemektedir. 1957 seçimlerinde C.H.P ne 100–200 oy çıktığı söylenen bazı mahallelerde C.H.P. ’ye binlerce kayıtlı üyesi bulunan muhtelif ocakların göz yaşartacak kadar heyecanlı toplantılarında, kongrelerinde bulunduk...

Bu vesile ile bir defa daha gördük ve inandık ki 1957 Ekiminde 1950 Mayısındaki kadar dürüst bir seçim yapılmış bulunsa idi, kütük yolsuzlukları, mükerrer oy kullandırma tertipleri olmasa idi 1957 seçimlerini İzmir’de C.H.P. kazanmış olacaktı.

⁶ Erhan Vural, **Demokrat Parti Döneminde CHP’nin İzmir Örgütlenmesi ve Seçimler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2010, s. 195.

Gene bu vesile ile 1957'den beri İzmir'deki iktidar ve D.P. idarecilerinin siyasi partileri 9 Eylül törenine katılmaktan niçin menetmek istediklerini de anladık. İzmir'de seçimlerde belirmesini türlü yolsuzluklarla önlemeğe çalıştıkları hakikatın, partiler arasında halkın tercihini gösteren bir ölçü olarak kabul edilegelmiş 9 Eylül törenlerinde ortaya çıkmasını o suretle önlemek istediklerine kanaat getirdik. Fakat önümüzdeki seçimlerde başvuracakları hiçbir tertip C.H.P.'nin zaferine engel olamayacaktır. Onun için önümüzdeki seçimlerin dürüst yapılması vatandaşa olduğu kadar D.P. idarecilerine ve sorumlu idare amirlerine de huzur getirecektir...

Bu durum karşısında, iktidarı elinde tutan ve bırakmamak için tertipler peşinde koşan, bu tertipleri can ve mal güvenliğini ortadan kaldıracak kadar ileriye götüren D.P. idarecilerine, millet iradesi karşısında sükûnetle boyun eğmeğe hazırlanmalarını tavsiye ederiz.”⁷ Bu demeçten anlaşıldığına göre partinin il teşkilatı siyasi faaliyetlerine durmadan devam etmektedir ve İzmir gezisi CHP’li mebuslara moral vermiştir.

Fakat 20 Nisan 1960'ta Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa eden 8 kişi Demokrat Parti'ye kayıtlarını yaptırmışlardır.⁸

21 Nisan 1960 akşamı CHP İzmir il teşkilatından Necip Mirkelamoğlu, kalabalık bir grup ile Yeşilyurt'ta CHP'li bir kişinin kahvesinde toplantı düzenlemiştir. Oradan geçmekte olan jandarmaya niçin dolaştıklarını soran Mirkelamoğlu, “Burada yabancılar tarafından hırsızlık yapıldığı için devriye geziliyor” cevabını alınca “Hırsız Ankara’da yakalasınlar” diye karşılık vermiştir. Bunun üzerine CHP’liler karakola götürülmüştür.⁹

Ülkede seçim tarihleri henüz kesinleşmemiş olmasına rağmen yerel basında haberler yer almaya başlamıştır. Köylü Partisi'nin İzmir teşkilatının dağılıp diğer partilere katılacağı ileri sürülmüştür. Demokrat İzmir gazetesi seçimlerin 15 Mayıs 1960 tarihinde, Ege Ekspres gazetesi ise mayıs ayında yapılacağını yazmıştır.¹⁰

⁷ Vural, ss. 189-190.

⁸ “D. Parti’ye İltihaklar”, **Yeşilyurt**, 21 Nisan 1960.

⁹ “Yıkılmaz Demokrasi Kalesinin Çelikten Burçlarından Biri Olan Yeşilyurt’ta CHP’lilerin Yarattığı Üzücü Hadise”, **Yeşilyurt**, 23 Nisan 1960.

¹⁰ Vural, s. 196.

BİRİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ VE İZMİR'DEKİ SİYASİ DURUM

1.1. Askeri Müdahale Öncesi İzmir'de Siyasi Durum

1.1.1. Demokrat Parti İzmir Mitingi

Başbakan Adnan Menderes, hükümete karşı son dönemde meydana gelen olaylar karşısında Türk milletinin kendisine nasıl tepki vereceğini görmek ve bazı imar sahalarını incelemek amacıyla bir yurt gezisine çıkmaya karar vermiştir.¹¹ Menderes'in İzmir'e geleceği haberi günler öncesinden basında yer almıştı. 15 Mayıs 1960'da İzmir'e gelen Menderes, İzmir'de 1946'dan beri emsali görülmemiş bir tezahüratla karşılandı. Menderes'in yanında yardımcısı Medeni Berk, Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu, Ulaştırma Vekili Şemi Ergin ve Manisa mebusu Samet Ağaoğlu vardı.¹² Karşılama ilk olarak denizde başladı. Menderes'i getiren ordu vapuru halkın doldurduğu 150-200 tonluk 17 motor, 2 vapur, 30'a yakın tekne ve sayılamayacak kadar çok kayık tarafından çevrilmiştir. Demokrat Ege gazetesinin haberine göre, İzmir İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Talebe Cemiyeti ile Tekniker Okulu Talebe Cemiyeti ve İzmir İşçi Sendikaları Birliği'nin dövizleri karşılamaya ayrı bir anlam katmıştı. *“Ölünceye kadar seninle beraberiz”, “Tahrik edilmiş üç beş kişi bizden değildir”, “Hayata ruh, insana Menderes mana verir”* gibi dövizler göze çarpıyordu. Sadece denizde bulunan insan sayısı 20 bine yakındı ve İzmir'in hiçbir devrinde bu kadar insan deniz üstünde vapur ve kayıklarda görülmemişti. Dr. Behçet Uz, Necdet İncekara, Rauf Onursal, Sezai Akdağ, İzmir, Manisa, Aydın ve Denizli Valileri, Deniz Kuvvetleri Kumandanı, Oramiral Fahri Korutürk, 2. Yurtiçi Bölge Kumandanı Canip İskilipligil, Ege Üs Kumandanı Tuğamiral Vedat Burak, DP. İl İdare heyetinden oluşan kişiler Başbakan Menderes'i karşılamışlardır. CHP İl Başkanı Lebit Yurdoğlu, CHP İl İdare kurulu azalarından Arif Ertunga, Necip Mirkelamoğlu, Turan Altıok ve CHP il mebuslarından Rıza Akbıyıkoglu da Menderes'i dinlemeye gelmişlerdir. Kalabalık içerisinde adım atmaya dahi yer kalmamıştı. Akın akın gelen insanlar Konak ve Alsancak istikametinde Birinci Kordon ile İkinci Kordon'u bir set halinde doldurmuştu. Menderes'in gelişini kutlamak için uçaklar gemi ile meydan arasında alçak uçuş yapıyorlardı. Saat

¹¹ Tekin Erer, **On Yılın Mücadelesi**, Ticaret Posta Matbaası, İstanbul, 1963, s. 422.

¹²“Başbakan İzmir'de Büyük Tezahuratla Karşılandı”, **Tire Postası**, 17 Mayıs 1960.

12.05'te vapur iskeleye yanaşmıştır. Menderes karaya ayak bastığında kendisini bekleyen merasim kıtasını karşılamış, yüksek rütbeli kumandanlar ile tokalaşmış, askeri bando milli marşları çalarken, kendisini karşılamaya gelen Egelilerin arasına katılmak istemiştir.¹³

Demokrat Ege gazetesinin haberine göre Adnan Menderes kürsüye çıktığında Egelilerin alkışları İzmir'in semalarını inletiyordu. Başbakan konuşmaya başlayınca her cümlesinin alkışlarla karşılanması, son zamanlarda halkın artık Menderes'i desteklemediği konusundaki haberlerin asılsız olduğunu düşünmesine sebep olmuştur. Konuşmasını tamamlayan Menderes, halkı selamlayıp valilik arabasına binmiştir ama bu kadar kalabalığın arasından otomobil ancak yirmi dakikada çıkabilmiştir. Bazı DP'lilerden Basmane'ye giden bir grup CHP il binasının önünde bulunan bazı kimselerin taşkın hareketleriyle karşılaşmışlardır. Herhangi bir hadisenin olmasını önlemek için gelen polis ekipleri kalabalığı dağıtmıştır.¹⁴

Menderes'in İzmir ziyaretine halkın katılımı basında yer almıştır. Demokrat Ege, kalabalıktan "muazzam topluluk"¹⁵ şeklinde, Ege Ekspres ise "görülmemiş büyük tezahürat"¹⁶ diyerek söz etmiştir. Menderes'in İzmir'e gelişinde yanında bulunan Acar Tuncer; ortalıkta darbe söylentilerinin dolaştığı zamanda milyonlarca insanın sevgi gösterisinde bulunmasının kendilerine moral verdiğini belirtmiştir.¹⁷

1.1.2. Başbakan Adnan Menderes'in İzmir'deki Konuşması

Menderes'in İzmir'de halka yaptığı 37 dakikalık konuşma, olayları ele alma şekli ve iddialara karşı verdiği cevaplar savunma özelliği göstermekte ve askeri darbeden kısa bir süre önce gerçekleştiği için önem taşımaktadır.¹⁸ Menderes 15 Mayıs 1960'ta İzmirliyle şöyle seslenmiştir:

"Aziz ve muhterem İzmirliyle,

Biliyorsunuz ki, on beş günden beri koparılmaya çalışılan fırtına ve bir takım tertipli ve uydurma hâdiseler memleketimizi bir hayli çalkalamış ve Türkiye'nin

¹³ "Başvekil İzmir'de Görülmemiş Bir Tezahuratla Karşılandı", **Ege Ekspres**, 16 Mayıs 1960.

¹⁴ "300 Bin Kişi Adnan Menderes'i Kucakladı", **Demokrat Ege**, 16 Mayıs 1960.

¹⁵ "300 Bin Kişi...", **Demokrat Ege**, 16 Mayıs 1960.

¹⁶ "Başvekil İzmir'de Görülmemiş...", **Ege Ekspres**, 16 Mayıs 1960.

¹⁷ Acar Tuncer, **27 Mayıs ve Ben**, Doğruluk Matbaası, İzmir, 1990, s. 10.

¹⁸ Deniz Kanat, **27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nin İzmir'de Uygulanışı ve Etkileri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009, s. 24.

meselerleri etrafında bütün dünyada yakışksız ve münasebetsiz çalkantılar yaratılmaya çalışılmıştır...

Şu son haftaların hâdiselerinden sonra bu karşılayışınızın ve göstermekte olduğunuz bu emsalsiz sevgi ve itimad tezahüratının bir derin ve ehemmiyetli manası olmak lâzım gelir. İhtirastan gözü kararmış politikacıların kışkırtıp ortalığa ve sokaklara saldıkları fakat aslında mâsum bir takım talebe ve bir kısım kışkırtıcıların tesir ve telkini altında kalan nümayişçiler, daha doğrusu istemezükçüler, köşe bucak, oraya kaçarak hepsi aynı zümreye mensup birkaç yüz kişilik gruplar halinde istemeyiz diye haykırdılar. Buna karşılık, isteriz diye birçok milyonlar... İşte bu birçok milyonlardan bir kısmının teşkil ettiği heybetli ve ihtişamlı manzara, burada...

Bu heybet ve ihtişamı görür görmez ve bu asil heyecanınızla karşılaştığımız anda, Ankara ve İstanbul sokaklarındaki perişan ve yüz kızartıcı manzaraları bir taraftan elemle hatırlamak, netice itibariyle de son derece memnun ve müteselli olmak pek tabi değil mi?

Evet Ankara'da ve İstanbul'da bu iki şehrin nüfuslarına göre birer avuç bile sayılamayacak miktarda şaşırtılmış vatandaşlar, istemeyiz diye haykırılarıyla neyi istemediklerinin de maalesef farkında değillerdir. Hem bu işler, onların istemesi ile mi olur? Şurada burada birer avuç insan, onlar mı Demokrat Parti'yi iktidara getirdi?

Onların çoğu reylerini kullanacak çağda bile değiller. Bunların çoğu çocuk... Asıl günahkâr olanlar, muhteris politikacılar. Hem bu çocuklarımızı ateşin önüne atar gibi öne sürerler hem de ondan sonra ihtilâli biz yapmıyoruz diye kaçınmanın yolunu bulduklarını sanırlar. Sonra da gene bu hareketleri tasvip etmiyoruz demek şöyle dursun bütün eser ve delilleri ile teşvik ettiklerini benimsediklerini ve himaye ettiklerini apaçık ortaya koymaktan kendilerini kurtaramazlar.”¹⁹

Menderes konuşmasının ilk bölümünde seçimlere gidileceğini ifade etmektedir ki bu da muhalefetin seçim yapılmayacağı iddialarına bir cevaptır.²⁰

¹⁹ Başvekilimizin Türk Milletine Dünkü Hitabının Tam Metni”, **Demokrat Ege**, 16 Mayıs 1960; “Başvekil İzmir’de Görülmemiş...”, **Ege Ekspres**, 16 Mayıs 1960; “Başvekilimiz Adnan Menderes’in İzmir’de Yaptığı Konuşma”, **Küçük Menderes**, 19 Mayıs 1960.

²⁰ Kanat, s. 24.

“28 Nisan ’da, çok teessüfe şayan bir takım hâdiselerin vukua gelmesi üzerine aziz milletimiz bir yalan tufanına boğmak suretiyle idraki şaşırtılan İstanbul ve Ankara sokaklarındaki bedbaht nümayişçiler gibi, milletçe idrakimizi şaşırtmak için evvelden kurulmuş olan teşkilatlar her türlü yalan ve iftira makine ve cihazları bütün hissiyle işletilmeğe başladı. Bunun üzerinedir ki radyoda muhterem umumi efkârımıza olan bitenler hakkında malumat vermek onlara doğruyu ve hakikatin sesini işittirmek maksadıyla dört konuşma yapmış bulunuyorum...

Bütün bu menfur iddialar da ihtilâl lâfları da hepsi de sunidir, uydurmadır, tertiplidir. Muayyen maksatlara ve suikast sebeplerine tevcih edilmiş adi, kaba, ilk bakışta kılığınan kıyafetinden bütün sahteliği görülvorecek kadar iptidai bir özentî ve taslağından ibarettir.

Yine evvelki konuşmalarında söylediğim gibi bunun maddei asliyesi sermayesi, kulak gazetesi, fısıltı gazetesi, gizli beyannameler ve her gün ve her an, halk arasında yapılan korkunç bir zihniyetle uydurulmuş şayialardan, ömrü 24 saat bile olmayan yalanlardan ibarettir. Bu uydurmaca ayaklanma ve sözüm ona sahte isyan tertiplerinin sermayesi defalarca söylediğim gibi, sadece yalandan ibarettir... Neler söylemediler:

Tanınmış kimselerden falan filân olmuş, şunlar kayıp imiş İstanbul bir baştan öbür başa ihtilâl havası yaşıyormuş Ankara topraklarında kan gövdeyi götürüyormuş. Başvekil istifa etmiş, başvekil hücüm edilmiş yüzlerce ölü varmış, yüzlerce talebenin cesetleri meydanlardan kaldırılmış ihtilâl ateşi memleketin şu bölgesini ve bu bölgesini de sarmış ve nihayet ihtilâl olmuş bitmiş, muvaffak olmuş ve halk partisi iktidara geliyormuş. Bütün bu korkunç ve şeni yalanları sabah akşam kulaklarınıza fısıldadılar ve bu yalanlarla sizleri heyecanlandırıp her hangi bir taşkınlığa sevk etmek için elden gelen menhus gayretlerinin hiçbirisini esirgemediler... ”²¹

Başbakan Menderes, Ankara ve İstanbul’da yaşanan olayların gerçeği yansıtmadığını söylemiş ve bir ihtilal olacaktı gibi söylemlerin dolaşmasını inkar etmiştir.

²¹ “Başvekilimizin Türk Milletine...”, **Demokrat Ege**, 16 Mayıs 1960; “Başvekil İzmir’de Görülmemiş...”, **Ege Ekspres**, 16 Mayıs 1960; “Başvekilimiz Adnan Menderes’in İzmir’de...”, **Küçük Menderes**, 19 Mayıs 1960.

“Neden dürüst seçim yapmayacakmışız veya neden zamanında da seçim yapmayacakmışız. Kim uydurmuş bunları, bunlar uydurulacak ki arkasından asma kesme başlarını koparacağız edebiyatına girişilecek. Sonra bu tehditler asma kesme ve dünyayı başımıza yıkma teraneleri meydan alacak ki, kurulmuş olan çeteler cesaretini bile bulacaklar. Bunlar, hep hazırlık devresi çalışmaları. Yeraltı çalışmaları hücre çalışmaları işte bunların hepsi o. Görülüyor ki bu ayaklanma veya her ne musibeti ise işte böylesine hazırlanmıştır. Yoksa sanki bıçak kemiğe dayanmışta, heyecanlar dolup taşmışta, infîlâk edercesine ortaya çıkmış neviden hâdiseler değildir.

Ankara’da üniversitenin bazı fakültelerinde o da talebenin hepsi değil. Bir kısmı bir diğer kısmı ise, yani birçok fakülteler senelerden beri yapılan bunca tahriklere rağmen yerinden bile kımıldamadı. Evet yerinden bile kımıldamadılar. İstanbul’da da öyle İstanbul’da da teknik üniversite vesaire hâdiseler karşısında soğukkanlılığını ve sükûnetini muhafaza etmek meziyetini gösterdi.

Ankara ve İstanbul’da bu harekete katılmayan fakültelerimizi, mekteplerimizi, profesörleri ile öğretmenleri ile vazifeleri ile, bütün öğretim üyeleri ile ve buralarda okuyan talebe çocuklarımızı takdirle yâdetmeyi zevkli bir vazife saymaktayım...

Şimdi, bir kaç cümle ile şu nümayişçilere hitap etmek istiyorum:

Onlara, istemeyiz diye sokakta haykıranlara, şu yeni “istemezük” cilere, biraz tarizkâr dahi olsa bir lâtife ile onlara cevap vermek istiyorum:

Kimi istemiyorsunuz? Bugünkü iktidarı mı? Menderesi mi? Beni mi? İktidarımızı iş başına getiren siz değilsiniz ki, Menderesi Başvekil yapan siz değilsiniz ki; gelin de görün İzmir’deki şu muhteşem manzarayı: Yüz binler ve yüz binlerce vatandaşımız büyük bir heyecan ve inanışla "isteriz" diye haykırıyorlar ve bizi bağırklarına basıyorlar. Hem sonra, sizlerin sokaklarda gürültü patırtı yapmaya, kanuna karşı gelmeğe ne hakkınız var? Bu memleketin siyasi kaderi sokaklardaki ayak patırtıları ile mi kararlaştacak ve neticelere bağlanacaktır. Bu nümayişçiler bilmelidirler ki, biz, milletin reyi ile vazife başındayız. Ve milletin reyi olmadıktan sonra, bir santim kımıldamak niyetinde değiliz. Sokaklarda koparılacak yaygaralar ise, mutlaka bitirilecektir. Gene nümayişçiler bilmelidir ki, bu memlekette seçim rejimi hâkimdir, hem de dürüst seçim rejimi.

*İsteyenlerle istemeyenlerin hangisinin çoğunlukta olduğu seçim sonunda sandıktan çıkacak reylerle, yani millet iradesi ile kararlaşır, sokakta bağırانların gürültü ve patırtıları ile değil...”*²² Menderes seçimlere gitmenin demokratik olmayan tavırlarla engellenmeye çalışıldığını ve ihtilal şartlarının olmadığını söylemektedir. Ancak askeri darbe kısa bir süre sonra gerçekleşmiş olacaktır.²³

Adnan Menderes’in İzmir’deki miting sırasında yaptığı beyanata cevap veren CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’nün konuşması o dönem yayınlanmamıştır.²⁴ İnönü’nü şunları söylemiştir:

“18 günden beri Türkiye’de çok şerefli olduğu kadar çok geniş neticeli halk hareketleri olmuştur. Bütün halkın şikâyetlerine ve infialine bedelsiz ve menfaatsiz tabii bir tercüman olarak gençler, hürriyet ve insan hakları mücadelesi yapmışlardır. Tanklar altında ezilmişler ve alınlarından kurşunlar yemişlerdir. Böylece bu masum gençler, hürriyet ve insan hakları mücadelesinin öncüleri olmuşlardır. Dünyanın gözü önünde silahsız insanlar, ateşli silahlarla hücumu uğramışlardır. Bu vatandaşı mahvetme tedbirlerinin tatbikatçıları, şifa bulmaz bir vicdan azabı içine düşmüşlerdir. Bu idarenin başlıca siyasi mes’ulleri de, “çocukların hareketi, muhalefetin ihtilâl arzusu” diye kendilerini avutmağa, memleketi aldatmaya çalışmaktadırlar.

İzmir’de devlet kuvvetleri ve bütün vasıtaları ile derlenen suni topluluklar yanında, vazifesini bilen halk kitleleri Demokrat Parti Başkanının gözü önünde davalarını bağırılmışlar, canlarını tehlikeye koyarak insan haklarını savunmuşlardır.

Demokrat Parti Genel Başkanı, 18 günden beri hürriyet mücadelesinin ne kadar çetin safhalardan geçerek geliştiğini halâ fark etmemiştir. Ve şiddet tedbirleri ile millet iradesini bastırabileceğini hayal etmektedir. Türk halkına hakiki değeri ile bakmadıkça, onu idare edenlerin meselelere doğru bir teşhis koymaları ve dertlere isabetli tedbir bulmaları mümkün değildir. 18 günden beri Türkiye’de yapılmakta olan şerefli ve çetin mücadele milletin şükranını kazanmıştır. Bu mücadele halkın ruhuna işlemiştir. Demokrat Parti Başkanı idare etmek mesuliyetinde bulunduğu

²² “Başvekilimizin Türk Milletine...”, **Demokrat Ege**, 16 Mayıs 1960; “Başvekil İzmir’de Görülmemiş...”, **Ege Ekspres**, 16 Mayıs 1960; “Başvekilimiz Adnan Menderes’in İzmir’de...”, **Küçük Menderes**, 19 Mayıs 1960.

²³ Kanat, s. 25.

²⁴ Kanat, s. 26.

memleketi bu teşhiste görmezse, gelecek günlerde halkın başına ve aynı zamanda kendi başına getireceklerinin daha da hüüzün verici olmasından endişe edilir.

Memleketi huzura götürecek tek yol, dürüst seçim yoludur. Ancak Demokrat Parti Genel Başkanının bunu söylemiş olmasıyla, samimi ve ciddi bir çare olarak kabul etmiş olması ve hele dürüst tatbikata ciddi olarak karar vermiş bulunması arasında büyük mesafeler vardır.”²⁵

İsmet İnönü konuşmasında 18 günden beri, 18 gün evvel ifadelerini kullanarak 28 Nisan olaylarına değinmiştir. Menderes için Demokrat Parti Genel Başkanı ifadelerini kullanması, Menderes’i Başbakan olarak kabul etmek istemeyişinin göstergesidir.²⁶

1.2. Orduyu 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi’ne Götüren Sebepler

İktidar partisinin bazı faaliyetlerinden duyulan memnuniyetsizlik ve üniversite öğrencilerinin protesto yürüyüşlerinin başlaması, halk arasında darbe söylentilerinin dolaşmasına ve ardından iktidara son verme hareketine sebep olmuştur.²⁷

1960 yılında ilk göze çarpan mücadele Demokrat Parti Başkanı Adnan Menderes ile CHP Genel Başkanı İsmet İnönü arasında geçen şiddetli söz düellosuydu. Türk milleti sanki iki kampa ayrılmış bir şekilde kendi desteklerini mücadele sahasında gösteriyordu. Demokrat Parti 1957 seçimlerine ani bir şekilde girdiği için, bunun yine tekrarlanacağı ihtimalini düşünen muhalefet lideri İnönü halkı uyanık tutmak için hareket etti. Menderes ve İnönü 1960 yılının başlarında yaptıkları gezilerde birbirlerine tehditler savurup en ağır şekilde konuşmalar yaptılar.²⁸

1960 yılında askeri darbe yaşanmadan önce yapılan mücadelede İsmet İnönü’nün; “*Dürüst seçim teminatını verirsiniz; rahat edeceksiniz. Vermezseniz; gene*

²⁵ Erer, ss.431-432.

²⁶ Kanat, ss. 27-28.

²⁷ Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasî Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s. 408

²⁸ Giritlioğlu, s. 409 .

gideceksiniz hem, fena gideceksiniz.” sözü Demokrat Parti’nin sonunun yaklaştığının habercisi gibiydi.²⁹

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi’nin ardından kurulacak olan Milli Birlik Komitesi üyelerinden olan Numan Esin, 1950-1960 yılları arasındaki süreci şu şekilde değerlendiriyordu:

*“Yıllardan beri politikacılar birbirlerine düştü. Meclisteki çalışma ve konuşmaları takip ettim. Yüzde doksanı şahsi kapris üzerine yapılmıştı. Yalnız menfaat kapılarını çalan politika simsarlarının elinden milleti kurtarmak için ihtilal yaptık. Memlekette taraflı, gayrı adil bir idare vardı. Sadece 1950-1960 arası değil... Yıllardan beri idareciler milleti ihmal ettiler. Kendi hasis derterine düştüler.”*³⁰

İzmir, Demokrat Parti’nin kendisini kuvvetli gördüğü ve yoğun faaliyet alanında bulunduğu yerlerden biridir. Benlioğlu’na göre; DP’nin hatalarından biri, partinin ocaklarını sadece idari ve siyasi işlerde muvaffak kılmalarıdır. İlçelerdeki heyetlerin idarecileri kendilerini tek otorite olarak görüp buna itaat istemişlerdir. Bu da halk ile partinin birbirinden kopuk olmasına yol açmıştır.³¹

Demokrat Parti, muhalefeti saf dışı bırakmak için hamleler yapmaya başlamıştı. Kendi otoritesine tehlike oluşturabilecek olan her türlü siyasi faaliyet sınırlandırılmaya çalışıldı. İktidara muhalefet olabilecek toplantı ve gösteriler en aza indirilirken bazı gazeteler kapatıldı. Basın mensupları hapse atıldı. Önemli bir olay hakkında çıkan yazılara müdahale ediliyor ve gazetelerin kimi zaman beyaz sütunlarla çıkmak zorunda kaldığı durumlar oluyordu. Radyoda da durum pek farklı değildi. Radyo iktidara hizmet ederken, muhalif fikirlere ise kapatılmış durumdaydı.³²

İstanbul ve Ankara’daki üniversitelerde okuyan öğrenciler iktidar partisine karşı hürriyet mücadelesine başlamıştı. Kısa süre sonra İzmir gençliği de bu protestolara katılmıştır. İstanbul Üniversitesi’nde okuyan bazı öğrencilerin hayatını kaybettiğini öğrenen İzmir gençliği derslere girmeyerek durumu protesto etmeye

²⁹ Giritlioğlu, s. 412.

³⁰ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973): Yarı Silahlı, Yarı Kılahlı Bir Ara Rejim (1960-1961)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 145.

³¹ Faik Şemseddin Benlioğlu, **Demokrat Partinin İçyüzü ve Hataları**, Anadolu Matbaası, İzmir, 1947, s. 31.

³² Cem Eroğlu, **Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1970, ss. 184-185.

karar verdiler. İzmir’de ilk protesto 29 Nisan 1960 günü İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi öğrencileri tarafından başlatılmıştır. Öğrenciler 12.30’da toplanıp Konak Meydanı’na doğru sessiz bir yürüyüş yaptılar. Konak Meydanı’ndan geçip Kemeraltı’na doğru geldikleri zaman, onları destekleyen halkın da yanlarında yürüyüşe katıldığını ve sayılarının binlerce olduğunu gördüler.³³

İzmir’de ikinci protesto ise aynı gün Ege Üniversitesi öğrencilerinden geldi. 14.30’da üniversiteden ayrılan öğrenciler İzmir-Bornova yolu üzerinden yürüyüşe başladı. Yollarını kesen polisler öğrencilere dağılmaları için ikaz etti. Ancak öğrenciler bu ikaza aldırış etmemişlerdir. Sabah şiddet göstermeyen polisler bu sefer coplarıyla öğrencilerin arasına karışıp rastgele vurmaya başladılar. Bazı öğrenciler dağılmaya başladıkları sırada 15-20 arkadaşının zorla arabaya bindirilip götürülmeye çalışıldığını görünce tekrar hücumla geçip dağılmayacaklarını söylediler. Bunun üzerine polis öğrencileri serbest bıraktı. Öğrenciler saat 17.00’de ellerinde bayraklar ile Konak’tan Basmane’ye doğru üçüncü kez yürüyüş yaptılar. Kordon’dan Cumhuriyet Meydanı’na doğru gelindiğinde yürüyüşe katılan halk bir hayli artmıştı. Polis herhangi bir müdahalede bulunmazken, Atatürk heykeline çelenk koyan kalabalık İstiklal Marşı’nı söyleyip saygı duruşunda bulundu.³⁴ Bu olaylardan üç gün sonra İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi sınav dönemine kadar kapatılmıştır.³⁵

DP’nin baskı politikasına karşı İzmir’de 30 Nisan 1960’da İzmir Barosuna bağlı avukatlar sessiz yürüyüş yapmışlardır. Ege Üniversitesi de bir hafta süreyle kapatılmıştır. Avukatlar sabahın erken saatlerinde baro salonunda son yaşanan hadiseler hakkında değerlendirme yapmıştır. Ancak sivil polisler baroya girip bu konuşmaları engellemek istemişlerdir. Ardından 100’den fazla avukat ellerinde cüppeleri ve Atatürk resimleriyle gruplar halinde Atatürk heykeline gitmek için adliyeden ayrılmışlardır. Polisler Konak’ta gruba müdahale etse de avukatlar yürüyüşlerine devam etmişlerdir.³⁶

³³ “Ankara’da Çıkan Hadiselerin Neşri Yasak”, **Milliyet**, 30 Nisan 1960; H. Sağıroğlu, F. Kakioğlu, A.H. Yeşilyurt ve İ. Göktürk, **Hürriyet Meş’alesi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Talebe Derneği Yayınları, İstanbul, 1961, s. 40

³⁴ “İzmir’de Dün Talebe Sessiz Yürüyüş Yaptı”, **Milliyet**, 30 Nisan 1960; Sağıroğlu ve diğerleri, s. 41.

³⁵ “İzmir İTİA Tatile Girdi”, **Yeni Asır**, 3 Mayıs 1960; “İzmir Ticari İlimler Akademisi de İmtihana Kadar Kapatıldı”, **Milliyet**, 3 Mayıs 1960.

³⁶ “İzmirli Avukatlar Dün Sessiz Yürüyüş Yaptı”, **Milliyet**, 1 Mayıs 1960; “İzmir Avukatlarının Sessiz Yürüyüşleri”, **Sabah Postası**, 29 Mayıs 1960

Ankara’da büyük çoğunluğu gençlerden oluşan halk neredeyse her gün toplanıp gösteri yapıyordu. Bunlardan en ses getireni “555 K” adıyla anılmaktadır. Bu bir parola olarak kullanılıyordu ve açılımı 5. ayın, 5. günü, saat 5’te Kızılay’da buluşmaktır. Halk, denilen saatte Kızılay’da gösteriye başladığı sırada oradan geçmekte olan Adnan Menderes arabasından inerek: “Öldürün beni” diye bağırıştır. Derhal bir gazetecinin arabasıyla meydandan uzaklaştırılan Menderes’in moralinin bozuk olduğu iddia edilmiştir.³⁷

Anayasa ve kanunlar Demokrat Parti tarafından göz ardı ediliyordu. İhtilal sözü artık günlük hayatın bir parçası haline gelmiş, halkın ağzında dolaşıyordu. Yani artık halk da ilerleyen günlerde iktidarın akıbetini seziyordu. Buna rağmen DP’de muhalefete karşı daha ılımlı davranmak ya da seçimleri bir an önce yapma sözü vermek gibi bir belirti yoktu. Üniversitelerde de birtakım kıpırdanmalar başlamıştı. Ankara’da Kızılay Meydanı neredeyse her akşam üniversite öğrencilerinin gösterilerine sahne oluyordu.³⁸

21 Mayıs 1960’ta Ankara’da patlak veren Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşleri iktidara karşı büyük bir tepkiydi. Harp Okulu öğrencilerinin yanına çeşitli rütbelere subaylar da katıldı. Halk bu olayları alkışlayarak onları desteklediğini gösterdi. Subaylar da bu yürüyüşe katıldığından öğrencileri onların harekete geçirdiği belli olmuştur. Yürüyüş Kızılay’dan başlayıp Çankaya’ya doğru ilerlemiştir. Öğrenciler, TBMM Başkanı Refik Koraltan’ın evinin önüne gelince tutuklu bulunan bazı arkadaşlarının ve subayların serbest bırakılmasını talep etmişlerdir. Koraltan da bu talepleri Celal Bayar’a ileteceğini söylemiş ve öğrenciler dağılmıştır.³⁹

1950-1960 arasında meydana gelen bu uygulamalar orduyu 27 Mayıs’a götüren sebeplerden biri olmuştur. Oysaki DP, Türk halkına geniş bir hak ve özgürlük vaad ederek iktidara gelmişti.

1.3. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi

Orgeneral Cemal Gürsel 15 Ekim 1960’ta emekli olacaktı. 3 Mayıs 1960’ta kendisine izin kağıdı teslim edilir. Bundan sonra Gürsel’in aktif olarak askerlik hayatı bitmiş ve emekliliğini evinde beklemesi istenmiştir. Gürsel orduya veda etmek

³⁷ Tevfik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1976, s.84.

³⁸ Ekşi, s. 27; Samet Ağaoğlu, **Arkadaşım Menderes**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 119.

³⁹ Aydemir, s. 292.

için iki mesajdan oluşan mektup yayınlar. Birinci mesaj normal ifadeler taşır. İkinci mesajın ise yayılması önlenmeye çalışılmıştır. Mektupta, bütün fenalıkların Celal Bayar'dan geldiğini ve Bayar'ın Cumhurbaşkanlık görevinden alınmasını söylemiştir. Gürsel'in bu mektubu üç nüsha yazılmıştır. Biri Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'de diğeri Kurmay Albay Alparslan Türkeş'de kalmış ve sonuncusunu ise Gürsel kendisi muhafaza etmiştir. Şevket Süreyya Aydemir'e göre bu mektup gayet açık ve cesaretli bir şekilde yazılmış isyan niteliği taşımaktadır. Çünkü Gürsel henüz bir askerdir ve serbest bir vatandaş olsa bile devlet başkanını suçlayarak görevden atılmasını istemek bir suçtur.⁴⁰

1960 Mayıs ayının başında Ankara'dan, ordu ve kumandanlıklara gönderilen mektupta ordunun, ülke meselelerinin üzerine eğilerek çareler aramaları istenmiştir. Mektup albay, yarbay ve binbaşı rütbelerinde bulunan genç subaylar tarafından gönderilmiştir. Ordu mutabakata varıp askeri darbe hazırlıklarını tamamladıktan sonra uygun fırsatın gelmesini beklemiştir. Hareketi tertipleyenler DP'den ümitlerini çok daha önceden kesenler olmuştur. Bu arada iktidar partisinin toplantıları dikkatle takip edilmiş ve en müsait gün olarak 27 Mayıs belirlenmiştir.⁴¹

27 Mayıs müdahalesinin hedefi bir sistemi yıkmak idi.⁴² Fakat müdahale sonrası planı ise belirsizdi ve hareket çok aceleyle getirilerek yapılmıştı.⁴³

27 Mayıs'ı gerçekleştiren ihtilalcilerin birtakım hedefleri vardı. Öncelikle Bayar ve Menderes bertaraf edilmeli, Türk Silahlı Kuvvetleri yönetimi ele almalı ve demokrasiye uygun şekilde seçim düzenleyerek iktidar halkın seçtiği kişilere bırakılmalıydı.⁴⁴

Türk Silahlı Kuvvetleri 27 Mayıs gecesi yönetime el koyarak Demokrat Parti yöneticileri hakkında bir emir çıkarıp bunu Eskişehir, Kütahya, Afyon, Uşak valiliklerine bildirir. Buna göre; Demokrat Parti yöneticileri nerede görülürse orada tutuklanacaktır. Başbakan Adnan Menderes Kütahya yolunda tutuklanmıştır.⁴⁵

⁴⁰ Aydemir, ss.324-325.

⁴¹ "27 Mayıs Hareketi Nasıl Hazırlandı?", **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1960.

⁴² Özcan Ergüder, "DP Kalmalı Mıdır?", **Kim**, Cilt: 7, Sayı: 100, 9 Haziran 1960, s. 7.

⁴³ M. Emin Aytekin, **İhtilâl Çıkmazı**, Dünya Matbaası, İstanbul, 1967, s. 57.

⁴⁴ Toker, Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı..., s. 73.

⁴⁵ Abdurrahman Dilipak, **Menderes Dönemi**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1990, s. 265.

Tarih 27 Mayıs 1960 Cuma, saat sabahın 06.00'sında her evden Türk Silahlı Kuvvetlerinin radyodaki yayını duyuluyordu. Halk Partililer sevinirken, Demokrat Parti'yi tutanlar ise üzülyordu.⁴⁶ İlk konuşmayı yapan Kurmay Albay Alparslan Türkeş şunları söylemiştir:

“Dikkat... dikkat... Muhterem vatandaşlar...

Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Silâhlı Kuvvetlerinizin sesi, bir dakika sonra sizlere hitap edecektir.

Bugün, demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hâdiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadı ile Türk Silâhlı Kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır.

Bu harekete silâhlı kuvvetlerimiz partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hâkimliği altında en kısa zamanda âdil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiç bir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremiç hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkar bir file teşebbüs etmeyeceğı gibi edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların partilerin üstünde aynı milletin aynı soydan gelmiş evlâtları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri ıztıraplarımızın dinmesi ve millî varlığımızın selâmeti için zarurî görölmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silâhlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsî emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk'ün yurttta sulh ve cihanda sulh prensibi bayrağıımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO'ya inanıyoruz ve bağılıyız. CENTO'ya bağılıyız.

⁴⁶ Avni Elevli, **Hürriyet İçin 27 Mayıs Devrimi**, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1960, s. 32; Tekin Erer, s. 434.

Tekrar ediyoruz. Düşüncemiz yurtta sulh cihanda sulhtur.

Türkiye dahilinde bütün garnizonlardaki garnizon kumandanları o yerin mülkî ve askerî idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır."⁴⁷ Türkeş tarafından yapılan bu konuşmada memleket idaresini ele alan Türk Silahlı Kuvvetlerinin amacının demokrasi ve barış olduğu belirtilmiştir.

Bu ilk konuşmanın ardından radyodan Türk milletine seslenen kişi Orgeneral Cemal Gürsel olmuş ve şunları söylemiştir:

Aziz Türk milleti bir aydan beri memlekette cereyan eden ve milleti süratle korkunç buhranlara sürükleyen hâdiseleri biliyorsunuz. Bu gidişin memleketi kanlı bir kardeş kavgasına da götürmekte olduğunu her aklı başında vatandaşın takdir edeceğine kaniim.

Dünya ahvali her gün biraz daha kötüye doğru giderken vatanımızın bu şuursuz politika ihtirası yüzünden müddeten ve manen perişanlığa sürüklenmesi vicdan sahibi bütün vatandaşları dilhun ettiğine de kaniim. Bu hal nereye kadar gidecek ve bu fecî âkibete hissiz ve alakasız, seyirci mi kalmak lazım? İşte vatandaşlarım bu ahvali ızdırab içinde aylardan beri düşündüm ve bu zevata çıkar yolları gösterdim. Fakat onlar kapıldıkları politika hırslarının şuurlarına verdiği bozukluklar dolayısıyla dinlemediler ve işi zorla yürütmek sevdasına düştüler. Çıkarılan kanunlar, takip edilen hareketler Türk milletini zincire vurmak kasdında olduklarını gösteriyor. Bu asırda böyle bir idarenin, böyle bir hareketin olabileceğini tasavvur etmek Türk milletini hissiz bir sürü olarak kabul etmek demektir. Hayır, vatandaşlar Türk milleti hissiz bir sürü değil belki bir çoğu okuma yazma bilmez ananevi bir iştiyakla daha çok okumuş yazmış memleketlerden daha çok fikri selime, aklı selime vicdana ve vekara sahiptir. İşte bu düşünce ve mülahazalarla bu feci gidişe son vermeye karar verdim ve devletin idaresine el koydum. Derhal bütün vatandaşlara şunu ifade etmek isterim ki asla bir diktatörlük hevesinde değilim. Bütün emelim süratle bu memlekette temiz ve dürüst bir demokratik nizamı kurmak ve devletin idaresini milletin iradesine terk etmektir.

Bana inanınız ve güveniniz. Bütün milletin benimle beraber olduğuna inanıyorum. Birçok menfaatperestler, midesini ve vicdanını paraya bağlamış olanlar

⁴⁷ "Türk Silahlı Kuvvetleri İdareyi Ele Aldı", **Yeni Asır**, 28 Mayıs 1960.

bu harekete karşı şer veya bir teşebbüste bulunabilir. Bunlara karşı asla müsamaha edilmeyeceğini bütün vatandaşlarıma temin ederim. Kötü ruhlu olanlardan bile memleketin bu nazik anında biraz olsun vicdanlarını harekete getirerek çalışmalarımıza yardım etmeseler bile engel olmalarını isterim. İdareye el koymanın amacı, Türkiye’de demokrasinin tekrar ortaya çıkartılmasıdır. Yeni seçim kanununun hazırlanmasından sonra, yönetim halkın serbest seçimine bırakılacaktır. DP de dahil olmak üzere, bütün partilerin genel seçimlere katılmalarına izin verilecektir!”⁴⁸

Demokrat Parti’nin siyasi tutumunun askeri darbenin gerçekleşmesine neden olduğu görülmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri demokratik bir şekilde yapılacak seçimlerle idareyi kazanan siyasi partiye devredeceğini bildirmektedir. Genel seçimler ise hemen gerçekleşmeyecek olup 15 Ekim 1961’de yapılacaktır.

İhtilalcilere göre Demokrat Parti iktidarı gericilere göz yumuyordu ki bu da Atatürkçülüğe aykırı idi. Ezanın Türkçe yerine Arapça okutulmaya başlanması, din derslerinin okullarda zorunlu hale getirilmesi ve radyolarda dini yayın yasağının kaldırılması özellikle devrimciler tarafından sinir bozucu olarak değerlendiriliyordu. Bu düşünceye katılan CHP’nin de sloganı “*Minarede ezan, radyoda Kur’an, Kore’de kurban*” şeklindeydi.⁴⁹

Cumhuriyet Halk Partisi ve onun değişmez başkanı İsmet İnönü kendisini iktidardan uzaklaştırdığı için DP’ye karşı cephe aldı. On yıllık bir mücadele sonunda istediği sona ulaştı ve DP askeri darbe sonucu devrildi. Rasim Ekşi’nin yorumuna göre İsmet İnönü’nün her sözünü “Peygamber buyruğu” olarak kabul eden Cemal Gürsel’in başında olduğu bir askeri idare kuruldu.⁵⁰

Celal Bayar, Başvekilim Adnan Menderes adlı eserinde 27 Mayıs ve CHP ile ilgili şunları söylemiştir: “*Halk Partisi’nin Lideri Sayın İsmet İnönü Türkiye’de demokrasinin kurulmasını istiyordu. Ben, Adnan Menderes ve arkadaşlarının kurduğu Demokrat Parti de Türkiye’de demokrasinin kurulmasını özlemiş ve istemiştir. Fakat şairin: “Ol hakikat yektir amma, iş rivayet muhtelif” dediği gibi, bizim devlet görüşümüz başka, İsmet İnönü’nün devlet görüşü başka olduğu için,*

⁴⁸ “Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel’in Milletimize Hitabesi”, **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1960; “Orgeneral Cemal Gürsel’in Türk Milletine Hitabesi”, **Ege Ekspres**, 28 Mayıs 1960; Dilipak, s. 265; “Gürsel’in Millete Dünkü Hitabesi”, **Yeni Asır**, 30 Mayıs 1960.

⁴⁹ Ekşi, s. 19.

⁵⁰ Ekşi, s. 47.

çatıştık ve birbirimize derdimizi anlatamadan 27 Mayıs'a ulaştık."⁵¹ Demokrat Parti ile CHP arasındaki anlaşmazlıklar uzlaşmaya varamadan askeri darbe gerçekleşmiştir.

Cüneyt Arcayürek, Demokrat Parti iktidarının askeri müdahaleyle devrilmesini şöyle değerlendirmektedir:

"Seçim tarihini ilan etselerdi,

Menderes istifa edebilseydi,

İhtilal, eşikten geri dönerdi...

Döner miydi, dönmez miydi, şu anda bu sanıları somutlamak zor."

Görüldüğü gibi askeri müdahalenin gerçekleşmesini DP belki de seçim sözü vermekle durdurabilirdi. Fakat vaatler de yeterli olmayabilir ve aynı akıbet buna rağmen kaçınılmaz olabilirdi.⁵²

İstenilen yeni düzen, göz ardı edilmiş olan Atatürk inkılaplarını ele alarak devrin ihtiyaçlarına göre geliştirmek ve böylece temelinden sarsılmış olan itibarını Türkiye'ye geri kazandırmayı istemek olmuştur.⁵³ Türk Silahlı Kuvvetleri 27 Mayıs'ı, dağılmaya doğru giden devleti bir kurtarma çabası olarak değil, bunu askerin eski üstünlüğünü geri alma hareketi olarak görülmüştür.⁵⁴

Kanaatimce, DP'nin yönetimde bulunduğu on yıllık dönemde memleket için hayati önem taşıyan meselelerin ele alınmaması ve anayasaya aykırı olarak yapılan icraatları normal bir rejim içinde göstermesi, orduyu 27 Mayıs'ı hazırlamaya ve en sonunda da gerçekleştirmeye mecbur etmiştir.

İsmet Giritli'ye göre 27 Mayıs 1960'tan sonra, anayasa ve seçimleri yapma yoluna gidilmesi, eğitim, sağlık, sosyal ve ekonomik meseleler gibi alanlarda birçok

⁵¹ Celâl Bayar, **Başvekilim Adnan Menderes**, (Der. İsmet Özdağ), Baha Matbaası, İstanbul 1969, s. 9.

⁵² Cüneyt Arcayürek, **Bir İktidar, Bir İhtilal**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1984, s. 290.

⁵³ Enver Ziya Karal, **27 Mayıs İnkılâbının Sebepleri ve Oluşu**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960, s. 17.

⁵⁴ Eroğul, s. 192.

konunun ele alınması askeri müdahalenin tüm bunları reforme etmek amacını taşıdığını göstermektedir.⁵⁵

1.3.1. Yayınlanan İlk Tebliğler

Türk Silahlı Kuvvetleri idareyi ele alınca halka ilk tebliğini yaptıktan sonra, ikinci tebliği olarak şunu yayınlamıştır:

“Dün gece yarısından itibaren bütün Türkiye’de silâhlı kuvvetlerimiz memleketin idaresini ele almıştır. Bu hareket silâhlı kuvvetlerimizin müşterek işbirliği sayesinde kansız başarılmıştır. Sevgili vatandaşlarımızın sükûn içinde bulunmaları ve sokağa çıkılmaması rica olunur.”⁵⁶

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından memleket işlerini geçici olarak yürütmek amacıyla Milli Birlik Komitesi kurulmuştur. Bu komite, Ege bölgesi Milli Komite Başkanı Orgeneral Canip İskilipligil, yardımcılığına Tümgeneral Gavsî Uçagök, İzmir Askeri Valiliğine de Tümgeneral İrfan Tansel’i tayin etmiştir.⁵⁷

Ege Bölgesi Milli Komite Başkanı Orgeneral Canip İskilipligil’e ait ilk bildiri şu şöyledir:

“1 - 27 Mayıs 1960 gününden itibaren askeri ve mülki idareyi ele aldım.

2 - Vatandaşlar normal mesailerine devam edecekler iş ve güçleriyle iştigal edeceklerdir.

3 - Yalnız sükûnet ve asayişin muhafazası da esastır. Bunu ihlâl teşebbüs edenler hakkında, en sert muamele yapılacaktır. Bu suretle Sayın İzmir halkının bu gibi hadiselerle meydan vermeyeceklerini, durum normal hale gelinceye kadar bir kardeş gibi hareket ederek asayiş ihlâl etmeyeceklerini ümit ederim.” Yeni Asır gazetesinin yorumuna göre, ülkede yönetimi askerin ele aldığı bir kez de Orgeneral Canip İskilipligil tarafından vurgulanmaktadır. İzmir’de herhangi bir tepkinin

⁵⁵ İsmet Giritli, **27 Mayıs’tan İkinci Cumhuriyete**, Türkiye Milli Gençlik Teşkilâtı, İstanbul, 1961, s.18.

⁵⁶ “Orgnl. Cemal Gürsel’in Türk Milletine Hitabesi”, **Ege Ekspres**, 28 Mayıs 1960; “Türk Silahlı Kuvvetleri İdareyi Ele Aldı”, **Yeni Asır**, 28 Mayıs 1960.

⁵⁷ “İzmir Valiliğine Tümgeneral İrfan Tansel getirildi”, **Ege Ekspres**, 28 Mayıs 1960.

oluşması engellenmek istenmekte ve halkın günlük hayatına devam etmesi tavsiye edilmektedir.⁵⁸

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nin ardından İzmir Askeri Valisi Tümgeneral İrfan Tansel 28 Mayıs 1960'ta İzmir radyosu vasıtasıyla şu tebliği yayınlamıştır:

“Muhterem İzmirli vatandaşlarım,

İzmir askeri valiliğini deruhte ettiğim andan itibaren aziz ege vatandaşlarında zevkle müşahade ettiğim derin anlayış, konulan nizamla ciddi riayet, huzur ve sükûn ordu ve emniyet kuvvetlerine karşı gösterilen güven ve beraberlik hakikaten teşekkür şayandır.

Sizlerin öz varlıklarınızdan kurulan ve bu şerefli hüviyetiyle önümüzde bayrak tutan Türk Silahlı Kuvvetleri'ne can ve gönülden bağlı bulunuşunuz, bu sonsuz itimat ve bağlılığın en ücra kaza, nahiye ve köylere kadar bütün Egelilerce aydınlık bir ruh haleti ile ifadelenişi, bizim millet olarak kendimize has tarihi haslet ve milli vekarımızın muhteşem tezahürüdür.

Aziz İzmirli,

Uğrunuzda her türlü feragat ve can fedasına hazır ve yeminli bulunan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ve onun bütün vatan ölçüsünde kurulu askeri müesseselerinin dik omuzlarındasınız. Sizleri gurur ve iftiharla kucaklayarak ebedi Atatürk mefkûresi yolunda taşımakla bahtıyarız. Tek ve değişmez gayemiz, millete mal olan bugünkü milli inkılabımızı anayasa temelinde ilim ve demokratik kanunlarla milletin serbest seçim ve milli iradesinden doğacak milletçe idare yapısına erdirmektir.

Tarihin en büyük evladı aziz Türk milletinin yedi yetmiş heyetiyle iştıyak duyduğu, hür vicdanlarında fidanlanarak büyüttüğü bu milli davanın tahakkuku içerisinde ve milli vahdetimizin kemalindeyiz.

Aziz Egeli vatandaşlarım,

İzmir vilayeti merkezi, bütün kazaları ve başlıca nahiyelerinde askeri idare kurulmuş ve iş başındadır. Şimdiye kadar en küçük bir harekete muhatap olmayan ve

⁵⁸ “Ege Bölgesi Milli Komite Başkanlığının Tebliğleri”, **Yeni Asır**, 28 Mayıs 1960.

üzerine bir gölge dahi düşmemiş bulunan bu askeri idarenin gayesi sizlerin, başarısı sizlerle ve yalnız sizler içindir.

Badema muvakkat bir zaman için devam edecek olan askeri valilik idare cihanına karşı aziz Egeli vatandaşlarımın gösterdikleri güven ve riayetlerinde aynı olgunluğu ve yardımın devam ve hatta daha fazlasıyla ibraz etmekten geri kalmayacaklarına emin ve mutmainim.”⁵⁹ İzmir Askeri Valisi Tansel bu bildiriyle, orduya güvendikleri ve asayişini sağladıkları için İzmir halkına teşekkür etmektedir.

Ege Bölgesi Milli Komite Başkanı İzmir’de bir basın toplantısı düzenleyerek askeri idareden söz etmiş ve ardından Ankara Milli Komite üyelerinden Kurmay Albay Ertuğrul Alatlı söz alarak şu açıklamayı yapmıştır:

“Harekâtın hiç bir parti ile alâkası yoktur. Harekâtı tanzim edenler asker olarak doğmuşlar ve asker olarak öleceklerine yemin etmişlerdir. Harekât durduktan sonra dahi politika işlerinde yer almamakta da yeminlidirler. Bu hareketin gayesi, anayasanın ruhunu hakim kılmaktadır.

Memleketin içine düştüğü bu politik durum, çok partili hayata geçtiğimiz zamandan beri demokrasi müesseselerin demokratik esaslara göre işleyecek şekilde vaktiyle kurulmamış olmasından ileri gelmektedir. Harekâtımız, muhtar kalınmadıkça anayasa ve demokrasi prensipleri içinde yürütülmesi esasını gütmektedir...

Harekât bir darbei hükümet değil bir müdahaleden ibarettir. Normal durum avdet ettikten sonra silahlı kuvvetler anayasanın 40. maddesinin ruhuna uygun olarak politikanın dışında ve üstünde olması icap eden devlet başkanlığına ve yine politika dışında kalmak şart, kayıt ve azmi ile tarih sahnesinden tekrar kendi mevkiine avdet edecektir.

Harekâtı tanzim edenlerin hiçbir mevki hırsı mevcut değildir. Onlar asker olarak doğmaya ve ölmeye yeminlidirler. Herhangi bir mevki peşinde değillerdir ve olmayacaklardır.

⁵⁹ “İzmir Askerî Valisi Tümgeneral İrfan Tansel’in Tebliği”, **Ege Ekspres**, 29 Mayıs 1960.

Tarih huzuruna Türk matbuatı bizim gibi açık alınla çıkmıştır. Çok yakın bir zamanda her türlü takibattan uzak matbuatın hür bir çalışma sahasına kavuşacağına inanıyoruz.”⁶⁰

İzmir radyosu 28 Mayıs 1960 günü saat 09.25'te Vali Kemal Hadımlı'nın tutuklandığını söyledikten sonra Garnizon Kumandanlığı'nın günlük emirlerini şu şekilde yayınlamıştır:

“İzmir Garnizon Kumandanlığı'nın emri:

İzmir Garnizon Kumandanı İzmir'de bütün idareyi ele almıştır. İkinci bir emre kadar, bütün vatandaşların sükunetle görevlerine devam etmeleri ve sükuneti muhafaza etmeleri kıymetli İzmir halkından rica olunur. Partili veya partisiz hiç bir vatandaşın sükuneti ihlâl etmemesi rica olunur.”⁶¹ Bu sözler İzmir halkına bir uyarı niteliği taşımaktadır.

29 Mayıs 1960'ta İzmir Askeri İkinci Vali Muavini Kurmay Albay Muhterem Seralp bir basın toplantısı düzenleyerek; *“İzmir Askerî Valiliği; kurulduğu ilk dakikadan itibaren, vilâyetin en ücra köşelerine kadar yayılmış ve faaliyete geçmiştir. Mevcud askerî kadro ile birlikte merkez teşkilâtına merbut olarak İzmir'in bütün kazalarında da askerî kaymakamlar vazife başındadır. Millî birlik hareketinin doğuşunda ve idarenin tesisinde herhangi bir gölge, herhangi bir pürüz ve herhangi bir hâdisе olmamıştır. Halk, askerî idareye tam bir ruh beraberliği ile kaynaşmış ve böylelikle askerî idareyi mesut bir talihe irca eylemiştir.*

Çalışmalarımız, Ankara'daki Millî Birlik Komitesi'nin ilân edilen prensipleri dahilinde yapılmaktadır. Mutlak olarak, müsavat prensiplerine dayanmaktadır. Azamî derecede kuvvetli emniyet tertibatımız mevcuttur. Dairelerde 24 saate göre düzenlenmiş bir esaslı hizmetteyiz. Bu yoldaki tutumumuz, halkın hizmetini her bakımdan teminat altında bulundurmak gayesine matuftur”⁶² sözleriyle İzmir'de kurulan askeri valilik idareleri ile ilgili soruları yanıtlamıştır.

İzmir Askeri Valisi İrfan Tansel 1 Haziran 1960'ta şu tebliği yayınlamıştır: *“Sivil teşkilâtta vazife gören subaylar, vazifeli bulundukları sivil makamlardan maaş*

⁶⁰ “Harekâtın Hiçbir Parti İle Alakası Yok”, **Demokrat Ege**, 28 Mayıs 1960.

⁶¹ “İzmir Halkına Tebliğ Olunur”, **Demokrat Ege**, 28 Mayıs 1960.

⁶² “İzmir Askeri İkinci Vali Muavini Dün Bir Basın Toplantısı Yaptı”, **Yeni Asır**, 30 Mayıs 1960.

almamış ve almayacaktır. Subaylar bu vazifeyi bir memleket borcu olarak seve seve ve zevkle ifa etmeyi şeref bilmişlerdir.”⁶³

8 Haziran 1960'ta İzmir valiliğine Tuğgeneral Burhanettin Uluç tayin edilmiştir. Uluç, 27 Mayıs gecesi Celal Bayar ve Refik Koraltan'ı tevkif eden kişiydi. Albay Sefa Poyraz da İzmir Belediye Başkanlığı'na atanmıştır.⁶⁴

1.3.2. Milli Birlik Komitesi Üyeleri ve İzmir

Ülkede 27 Mayıs 1960'ın gerçekleşmesinin ardından basında Silahlı Kuvvetlerden, Milli Birlik Komitesi'nden ve Cemal Gürsel'den söz ediliyordu.⁶⁵

Ankara 5. Sulh Ceza Mahkemesi'nin 31 Ağustos 1960 tarihli kararı ile Demokrat Parti'nin İzmir'deki bütün ocak, bucak ve ilçe teşkilatındaki mallarına haciz konmuş ve bina mühürlenmiştir. Partinin kapatılması kararından sonra ise haciz konulan eşyaların hayır cemiyetlerine dağıtılması kararı alınmıştır.⁶⁶ Demokrat Parti 29 Eylül 1960 tarihinde Ankara 4. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin kararı ile kapatıldı ve Yüksek Soruşturma Kurulu kararnameye göre DP'nin suç unsurlarını şöyle sıraladı:

- 1- Cumhuriyet Halk Partisi'nin mallarının alınması,
- 2- Kırşehir'in ilçe haline sokulması,
- 3- Hâkim teminatının kaldırılması,
- 4- Seçim Kanunu'nda değişiklik yapılması,
- 5- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun çıkarılması,
- 6- Meclis üstünde yetkilere sahip Tahkikat Komisyonu kurulması,

⁶³ “İzmir Askeri Valiliğinin 7 Nolu Tebliğini Aynen Bildiriyoruz”, **Demokrat Ege**, 2 Haziran 1960.

⁶⁴ “Bayar'ı Tevkif Eden Burhan Paşa İzmir'e Vali Oldu”, **Demokrat İzmir**, 9 Haziran 1960; “Yeni Vali Tayinleri Yapıldı”, **Yeni Asır**, 9 Haziran 1960; “Gnl. Burhanettin Uluç İzmir Valisi Oldu”, **Demokrat Ege**, 9 Haziran 1960.

⁶⁵ Müşerref Hekimoğlu, **27 Mayıs'ın Romanı: İhtilâlciler, Olaylar, Dönüşümler, Anılar**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1975, s. 60.

⁶⁶ “Mahkemenin Demokrat Parti Hakkındaki Kararı”, **Ege Ekspres**, 2 Eylül 1960; “DP'nin Malları Hayır Cemiyetlerine Verilecek”, **Menemen**, 21 Eylül 1960.

7- Tahkikat Komisyonu'na anayasa dışı yetki verilmesi.⁶⁷

MBK'nin ilk görevi geçici anayasayı hazırlamak için profesörleri Ankara'ya toplantıya davet etmek olmuştur. Toplantının açılışında Cemal Gürsel şu konuşmayı yapmıştır: *“Biz üniversiteye inanıyoruz. Yalnız inanmıyoruz, iman ediyoruz. Sizi çağırmanın sebebi şudur: Bize derhal yeni bir anayasa yapın. Bunu en kısa zamanda başarmanızı bilhassa rica edeceğim. Zira biz üç ay içinde seçimlere gidip iktidarı sivil idareye bırakmak kararındayız. (Bu temenni gerçekleşmemiştir) Hazırlayacağınız anayasanın muhtevası hususunda size hiç bir tesirde bulunmak istemiyoruz. Yalnız şu kadarını söylemek isterim: Öyle bir anayasa yapın ki, bir daha ihlali mümkün olmasın, dinin istismarına imkân bırakmasın. Şahsen ikinci bir meclisin, bir ayan meclisinin kurulmasında da fayda görmekteyim.”*⁶⁸ Gürsel bu konuşmasında DP'yi ağır bir şekilde eleştirmiş ve idareyi millete bırakacaklarını belirtmiştir.⁶⁹

27 Mayıs'ı gerçekleştirenler ilerlemiş memleket, hür bir basın ve anayasa düzeni kurmayı görev edinmişlerdir.⁷⁰ 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'ne hukuki bir dayanak sağlamak amacıyla, İstanbul Üniversitesi'ne mensup bir ilim heyeti oluşturuldu. Bu ilim heyeti Rektör Sıddık Sami Onar başkanlığında, Prof. Naci Şensoy, Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Hüseyin Naili Kubalı, Prof. Ragıp Sarıca, Prof. Tarık Zafer Tunaya ve Prof. İsmet Giritli'den oluşuyordu.⁷¹ Üniversite profesörlerinden oluşan bu ilim heyeti 28 Mayıs 1960 tarihini taşıyan raporla beraber Anayasa Komisyonu adını alacak ve böylece devlet yapısında yeni bir düzene doğru gidilecektir. İstanbul Üniversitesi'nden getirilen bu ilim heyeti hemen fetvasını verdi: *“Eski iktidar artık meşruluğunu yitirmiştir.”* Profesörler heyeti daha ilk cümlede kendilerinin MBK (Milli Birlik Komitesi) ve Silahlı Kuvvetler Başkumandanlığı tarafından yeni bir anayasa hazırlamakla görevlendirildiklerini belirtmişlerdir. Bu

⁶⁷ “Demokrat Parti Feshedildi”, **Ege Ekpres**, 30 Eylül 1960; “D.P. Dün Mahkemece Kapatıldı”, **Sabah Postası**, 30 Eylül 1960; F. Hüsrev Tökin, **Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi**, Elif Yayınları, İstanbul, 1965, s. 99.

⁶⁸ Çavdar, s. 94.

⁶⁹ Haydar Tunçkanat, **27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996, s. 269; Nadir Nadi, “İlk Hedef Seçim Olmalıdır”, **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1960.

⁷⁰ Orhan Birgit, “İhtilâl, Devrim ve Sonrası...”, **Kim**, Cilt: 7, Sayı: 105, 13 Haziran 1960, s. 13.

⁷¹ Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976, ss. 491-492.

heyet artık bir Anayasa Komisyonu'dur ve devletin 1924 tarihli anayasası değişecektir.⁷²

Askeri müdahalenin ardından normal bir devlet düzenine geçmeden evvel memleketi idare etmek için kurulan Milli Birlik Komitesi'nin vazifelerini ve yetkilerini belirlemek için 12 Haziran 1960'ta geçici anayasa yayınlandı. Bu anayasa geçmişe yönelik izler taşımaktadır. Şöyle ki, 12 Haziran 1960'ta ilan edilmesine rağmen bu anayasanın yürürlük tarihi 27 Mayıs 1960 olarak belirlenmiştir. 27 Mayıs'ı gerçekleştirme amacı olarak gösterilen inkılap hareketinin başladığı güne işaret etmek ve 12 Haziran 1960'a kadar olan zamanı boş bırakmamak için bu şekilde hareket edilmiştir.⁷³ 12 Haziran 1960'ta yapılan geçici anayasayla milli hakimiyet MBK'de toplanır. MBK yasama yetkisini doğrudan kendisi kullanırken, yürütme yetkisini ise devlet başkanı ve komite tarafından oluşturulan Bakanlar Kurulu vasıtasıyla kullanırdı. Komite başkanı aynı zamanda devletin ve Bakanlar Kurulu'nun da başkanıdır.⁷⁴ Geçici anayasa dört bölüm ve 27 maddeden oluşuyordu. Bu maddeler 27 Mayıs'ın sembolü olarak oluşturulmuştur. Geçici anayasanın birinci bölümü genel hükümleri, ikinci bölüm Milli Birlik Komitesi, üçüncü bölüm devlet başkanı, dördüncü bölüm ise Bakanlar Kurulu'na ait hükümleri içeriyordu.⁷⁵

MBK üyeleri 24 Haziran 1960'ta; *“Bir karşılık beklemeden, ahlâk, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdanî kanaatlerimden başka bir sınırla bağlı olmaksızın kendimi Türk milletine adadım. Vatanın ve milletin mutluluğuna ve milletin egemenliğine aykırı bir ülkü gütmeyeceğim. Demokratik cumhuriyeti yeni anayasaya göre düzenlemek ve iktidarı yeni meclise devretmek ülküsüne bağlılıktan ayrılmayacağım. Bunun için şerefim, namusum ve mukaddesatım üzerine and içerim”*⁷⁶ diyerek yemin ettikten bir gün sonra aralarında vazife taksimi yapıp görevlerine başladılar.

MBK, ihtilalin nedenlerini ve amacını halka anlatabilmek için yurdun çeşitli yerlerine geziler düzenlemiştir. İzmir'de bu konuyla ilgili konuşma Numan Esin tarafından yapılmıştır. CHP'liler İzmir'deki bu konuşmaya büyük tepki göstermiştir.

⁷² Aydemir, **Menderes'in...**, ss. 508-509.

⁷³ Cemal Aygen, “Geçici Anayasa Hakkında”, **Akis**, Cilt: 18, Sayı: 304, 16 Haziran 1960, s. 11.

⁷⁴ Karal, s. 17.

⁷⁵ “Geçici Anayasa Dün İlan Edildi”, **Yeni Asır**, 13 Haziran 1960.

⁷⁶ “Milli Birlik Komitesi Dün And İçtiler”, **İstikamet**, 25 Haziran 1960; Karal, s. 18; “Devlet Reisi ve Milli Birlik Komitesi Üyeleri Türk Milleti Önünde And İçti”, **Yeni Asır**, 25 Mayıs 1960.

Esin'e göre İnönü bu konuşmayı CHP'ye savaş açmak gibi algılamış ve bu yüzden *"Teşhiste hata!"* olarak değerlendirilmiştir. Numan Esin yaptığı konuşmayı şöyle anlatmıştır: *"9 Eylül'de, İzmir'in kurtuluş günü dolayısıyla, hükûmet meydanında bir konuşma yaptım. Bu konuşmayı yapmadan önce Ankara'da hazırladığım metni, Türkeş'e gösteriştim. Buna göre, ihtilalin tarafsızlığını ön plana çıkaracak, ordunun halkın yarısına dost yarısına düşman olamayacağı noktasını işleyecek ve politikacıların sorumluluğunun büyük olduğunu, halka biraz da şikâyet ederek anlatacaktım. Türkeş metni son derece iyi buldu, "Böyle konuşmalar yapmak gerekir" dedi. Nitekim ihtilalin tarafsızlığı tezini, konuşmamda gayet açık bir biçimde vurguladım ve belki ilk defa dedim ki: "Sorumlulukları yalnız ihtilalin ortaya çıkışına yol açan kadrolara değil, çok daha önceye de yaymak durumundayız." Yani, "Türkiye bugüne geldiyse, bunun sorumluluğu yalnız 27 Mayıs'a neden olan Demokrat Parti kadrolarının değil, aynı zamanda başka politikacılara da aittir."*⁷⁷ Ardından söz alan bir diğer MBK üyesi Rıfat Baykal, 27 Mayıs 1960'ın ayırıcı değil birleştirici olduğunu vurgulamıştır. MBK üyeleri, İzmir Valisi Burhanettin Uluç ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın Karşıyaka'daki kabrini ziyaret etmişlerdir.

Yurtta geziye çıkan MBK üyelerinden Hava Kurmay Albayı Haydar Tunçkanat ve Rıfat Baykal, Vali Burhanettin Uluç ile birlikte 21 Eylül 1960'da Foça'nın Bağarası köyüne gitmişlerdir. Foça'da halkın tezahüratlarıyla karşılanan MBK üyelerinden Tunçkanat halka şöyle bir konuşma yapmıştır: *"Milli Birlik Komitesi olarak vatandaşlara huzur temin etmek için iş başına geldik. Bu mutlu vazifeyi başarabilirsek ne mutlu bize. Biz zafer uğürücüsü değiliz",* diyen ve inkılabın gayelerini anlatan Albay Tunçkanat sözlerini şöyle bitirmiştir: *"Bu devlet hazinesini bomboş almıştık. Seçimler yakındır. İdareyi en geç 1961 sonbaharında teslim edeceğiz."*⁷⁸ Toker'e göre halk da seçimlerin en kısa zamanda yapılması fikrini benimsiyordu.⁷⁹

23 Eylül 1960'ta Konak'a gelen MBK üyelerinden Tunçkanat, vatandaşlara; *"Mayıs ayı Türk tarihinde mühim bir yer işgal eder, fakat Mayıs daha müstesna bir*

⁷⁷ Numan Esin, **Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2005, ss. 152-153.

⁷⁸ "İzmir'de M. Birlik Komitesi Üyeleri Din Mevzuundaki Söylentileri Yalanladı", **Ege Telgraf**, 22 Eylül 1960.

⁷⁹ Metin Toker, **"Bir İnanç Meselesi"**, Akis, Cilt: 18, Sayı: 309, 20 Temmuz 1960, s. 7.

yer işgal edecektir. Bu ihtilal kansız olarak bütün dünyanın hayran kaldığı şekilde yapılmış ve ordu idareyi ele almıştır. Parti kavgaları yüzünden ikiye ayrılan vatandaşlarımız el ele verip çok çalışmalıdırlar. Suçlular Yassıada'dadırlar. Geri kalan vatandaşlara artık suç isnat edilemez. Vatandaşlar farklı muamele görmeyecektir. Seçimler en geç gelecek sonbaharda yapılacak ve sizlerin reyleri ile seçileceklerle iktidar teslim edilecektir. Sayın vatandaşlarım oyunuzu menfaatiniz icabı satmayın. Milli Birlik Komitesini destekleyin, bizler şu veya bu zümrenin menfaati için çalışmamaktayız”⁸⁰ şeklinde yaptığı konuşmasında halkın desteğini almak istediğini belirtmiştir.

28 Ekim 1960 akşamı gazetelere bir bildiri gitti. Buna göre Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinden 147 öğretim üyesi görevinden alındı. İşin tuhaf tarafı üniversitelerde hocalık yapmaları yasaklanan öğretim üyeleriyle ilgili MBK hiçbir açıklama yapmadan sadece 147 kişinin isimlerini bir listeyle yayınlanmıştır.⁸¹

27 Aralık 1960'ta MBK, 147 öğretim üyesinin vazifelerine iade edileceğini bildirmiştir. Ankara'da bulunan İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar, MBK üyeleri ile yaptığı görüşmelerden sonra Teknik Üniversite Rektörü Prof. Fikret Narter ve Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Suad Kemal Yetkin ile çalışmıştır. Üniversitelerarası Kurul toplantısına katılan Ege Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mustafa Uluöz 27 Aralık 1960'ta İzmir'e dönmüş ve atfedilen öğretim üyeleri ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: *“147 öğretim üyesi ve görevlisinin vazifelerine iadeleri hususunda, ilgililerle yaptığımız görüşmelerde, ümit verici sonuç ve vaatler aldık. Öyle sanıyorum ki, 147 öğretim üyesi ve görevlisi, bir hafta içerisinde vazifelerine alınmış olacaktırlar.”⁸²*

Cemal Gürsel 13 Kasım 1960'ta yayınladığı tebliğ ile Milli Birlik Komitesi'ni memleket menfaatlerini tehlikeye düşürdüğünden dolayı feshettiğini bildirmiştir.⁸³ MBK'nin feshinin ardından Kurucu Meclis'in çalışmaya başlaması sebebiyle tüm yurttaki olduğu gibi İzmir'de de 6 Ocak 1961'de şenlikler ve toplantılar düzenlenmiştir. İzmir'de Kurucu Meclis'e girenler şunlardır: Şevket Adalan (İl

⁸⁰ “MBK. Üyeleri Şehrimize Gelerek Konuşma Yaptılar”, **Tire Postası**, 24 Eylül 1960; “MBK Üyeleri Ödemiş ve Tire’de Konuştular”, **Yeni Asır**, 24 Eylül 1960.

⁸¹ Toker, Yarı Silahlı, Yarı Külahlı..., s. 182.

⁸² “147’ ler Yuvaya Dönüyorlar”, **Ege Ekspres**, 28 Aralık 1960.

⁸³ “C. Gürsel MBK’ni Feshetti”, **Ege Ekspres**, 14 Kasım 1960; Hurrem Kubat, “Milli Birlik Komitesinin Feshi”, **Ege Ekspres**, 15 Kasım 1960; “Milli Birlik Komitesi Yeniden Teşkil Edildi”, **Demokrat Akdeniz**, 14 Kasım 1960.

Temsilcisi), Nazif Çağatay (İl Temsilcisi), Hulusi Selek (Baro Temsilcisi), Dündar Soyer (Odalar Birliği Temsilcisi), Tekin Çullu (İşçi Temsilcisi), İsmail Ulutaş (Üniversite Temsilcisi), Halil Akyavaş (Köy Öğretmeni), İlhan Esen (Basın Temsilcisi) ve Şeref Bakşık (Basın Temsilcisi). İlk kutlama toplantısı İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde yapılmış ve törene öğretim üyeleri ile öğrenciler katılmıştır. Öğleden sonra da Konak, Basmane ve Eşrefpaşa meydanlarında törenler düzenlenmiştir. Konak Meydanı'ndaki törende İzmir Valisi Burhanettin Uluç: *“Kurucu Meclis Türk Milleti için hayırlı ve uğurlu olsun. Bu hepimizin temennisidir”* demiştir. Ayrıca şehirdeki bütün okullarda toplantı ve konferanslar düzenlenmiştir.⁸⁴

1.4. İzmir’de Tevkifler

1.4.1. İzmir’de Demokrat Parti Mensuplarına Yönelik Tevkifler

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nin ardından İzmir Valisi olarak göreve başlayan Burhanettin Uluç, İzmir’de Demokrat Partililer de dahil olmak üzere kimsenin tutaklanmayacağını bildirirse de zamanla bunun tam tersinin uygulandığı görülmüştür.⁸⁵

İnkılap hareketine karşı faaliyetlere geçtikleri sebebiyle ilk olarak eski DP mensuplarından bazı kişiler tutuklanarak Poligon’da nezaret altına alınmıştır.⁸⁶

Demokrat Parti’nin İzmir’deki idarecileri kitleler halinde tevkif edilmiştir. Tutuklanan İzmirli Demokrat Parti mensuplarından Selâhattin Akçiçek, Sebati Acun, Nihat Eğriboz. Demokrat Parti İl İdare Kurulu’ndan Muzaffer Balaban, Ömer Atavardar, Belig Beler, Enver Şenerdem, Mustafa Bozoklar, M. Ali Akman, Burhan Maner, İsmet Uç, Haysiyet Divanı Başkanı İbrahim Yıldırım, Nevres Gökçe, Mehmet Yorgancıoğlu, Fazlı Arınç, Kenan Özışıldak, Yaşar Öndeş, Selâhattin Erdönmez, Raşit Gökkaya, M. Ali Keskin, Adnan Uraz, M. Ali Yeşilpınar, Cihat Aksel, Saim Çıkırıkçı ve İbrahim Yavuz hükümete karşı sinsî propaganda yapmak

⁸⁴ “İzmir’deki Törenler”, **Ege Ekspres**, 7 Ocak 1961; “İzmir’den Kurucu Meclise Girenler, **Sabah Postası**, 3 Ocak 1961.

⁸⁵ Kanat, s. 67

⁸⁶ “Dün İzmir’de Nezaret Altına Alınan Eski Mebus ve DP’liler”, **Yeni Asır**, 2 Haziran 1960.

suçundan mahkemeye çıkarılacaktır. İzmir Valisi Kemal Hadımlı ise evinden alınarak askeri uçakla Ankara'ya sevk edilmiştir.⁸⁷

Demokrat Parti döneminde parti için, İzmirli tanınmış iş adamlarından 1 milyon 550 bin liralık para toplandığı tesbit edilmiştir. Bu paralar İzmir İş Bankası eliyle Ankara İş Bankası merkezindeki 5187 sayılı DP Genel Başkanlığı'na gönderilmiştir.⁸⁸

İzmir'de tutuklanan DP mensubu Ethem Menderes ve Osman Kapani'nin Çeşme'deki evi aranmıştır.⁸⁹

Celal Bayar'ın eşi Reşide Bayar'ın bir gazeteye verdiği demeçte gençliğe şımarık demesinden dolayı İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmasına karar verilmiştir.⁹⁰ Ancak Adalet Bakanlığı davaya izin vermeyerek dosyayı İzmir Savcılığına iade etmiş ve dava açılmamıştır.⁹¹

DP Urla İlçe Başkanı Mehmet Gül 15 Haziran 1960'ta yakalanarak tevkif edilmiştir. Kendisini yakalamak için giden polisler şahsın daha önceden bölgeyi terk edip Fethiye'ye kaçmak için hazırlık yaptığını öğrenmişlerdir. Urla'da elinde çantasıyla kaçmaya hazırlanan ilçe başkanı yakalanarak İzmir'e getirilmiştir. Üzerinde ve çantasında yapılan aramalarda birçok tapu, sigorta poliçeleri, çeşitli makamlara yazılmış resmi yazılar, bazı müesseselere ait faturalar, banka senetleri ve önemli vesikalar ele geçirilmiştir. Ayrıca Urla'yı DP'nin merkezi haline getirip birçok işçi ve memura baskı yapmaktan dolayı da suçlanmıştır.⁹²

1960 Haziran ayının son iki gününde İzmir'de 63 DP'li milli inkılap hareketi aleyhinde nümayiş hazırlığına girişmek suçundan tevkif edildi. Ayrıca 27 Mayıs 1960 günü Menderes'i uçakla kaçırmak istediği iddia edilen Türk Hava Yolları kaptan pilotu Nusret Çingü tutuklanmıştır. İddiaya göre askeri darbeyi duyan Çingü, Menderes'i kurtarıp onu istediği yere götüreceğini söylemiş fakat ikinci pilot Osman Buldağ bu emre karşı gelmiştir. Bu sırada hiçbir uçağın kalkmayacağına dair İstanbul'dan haber gelmiştir. 27 Mayıs'tan beri aranan pilot tutuklandığında

⁸⁷ "Kurmay Albay Mazlum Narman Belediye Askerî Komutanlığına Tayin Edildi", **Bugün**, 3 Haziran 1960.

⁸⁸ "D.P. İçin Nasıl Para Toplanmış!", **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1960.

⁸⁹ "İzmir'de Yeni Dava ve Suistimaller", **Ege Ekspres**, 21 Haziran 1960.

⁹⁰ "Reşide Bayar İzmir'de Yargılanacak", **Ege Ekspres**, 15 Ağustos 1960;

⁹¹ "R. Bayar Hakkında Dava Açılmayacak", **Ege Ekspres**, 1 Eylül 1960.

⁹² "D.P. Urla İlçe Başkanı Kaçarken Yakalandı", **Demokrat Ege**, 16 Haziran 1960.

hakkındaki iddiaları reddetmiştir.⁹³ Emniyet Müdürlüğü tarafından Eşrefpaşa DP idare heyetinden Mustafa Koç'un ifadesi alınmıştır. Milli inkılap günü Adnan Menderes'i uçakla kaçırmaya teşebbüs ettiği iddia edilen, hava yollarında pilot olan Nusret Çingü adliyyeye sevk edilmiştir.⁹⁴

1 Temmuz 1960'ta DP teşkilatının çeşitli kademelerinde yer almış bazı kimselerin milli inkılâp hareketi aleyhinde bir yeraltı teşkilatı kurmak için harekete geçtiklerinin öğrenilmesi üzerine 59 kişi gözaltına alınmıştır. Bunun yanında Urla'dan İzmir Savcılığı'na yapılan ihbarda da milli inkılap aleyhinde bazı faaliyetlere girişildiği bildirilmiş ve olaylar meydana gelmeden el konulmuştur.⁹⁵

İnkılap aleyhtarı DP'lilerin 7 Temmuz 1960'ta sessiz bir yürüyüş düzenleyeceklerinin öğrenilmesi üzerine 60 kişi yakalanarak Poligon'a götürülmüştür. Emniyet Müdürü Nevzat Emrealp ve Savcı Muavini Orhan Tan Poligon'a giderek saat 12.00'den 19.00'a kadar 25 kişinin ifadesini almışlar ve serbest bırakmışlardır. Ardından diğer tutukluların da ifadeleri alınmış ve serbest bırakılmışlardır.⁹⁶

Bazı İstanbul ve İzmir gazetelerinde, Tire'de yeraltı faaliyetleri bulunan 20 kişinin tevkif edilmesi hakkında çıkan haberler üzerine İzmir Valisi şu açıklamayı yapmıştır: *"Milli İnkılâp aleyhinde Tire kazasında yeraltı faaliyeti gösterilmekte olduğuna dair haberler, gazetelere yanlış aksetmiştir. Mesele şudur:*

Tire'de 32 kişi hakkında bazı ihbarlar yapılmıştır. Dün ifadeleri alınan bu 32 kişiden 9'u nezaret altına alınmış, diğerleri serbest bırakılmıştır. Bugün de 5 kişinin serbest bırakılmasıyla nezaret altında dört kişi kalmıştır. Bunların da dosyaları tekemmül ettirilmekte olup, suçları görülmediği takdirde, serbest bırakılacaklardır.

*İnkılâp aleyhinde en ufak bir hareket olmadığı gibi, vatandaşlarımız, tek vücut halinde çalışmalarına devam etmektedir."*⁹⁷

Tire Kaymakamlığına, bazı Tireli DP'lilerin yeraltı faaliyetinde bulunacakları ihbarının gelmesi üzerine 6 Şubat 1961'de, suçlu görülen 10 kişi gözaltına alınmış ve

⁹³ "İki Günde İzmir'de 63 DP'li Tevkif Oldu", **Milliyet**, 1 Temmuz 1960.

⁹⁴ "İzmirli DP'lilerle Alakalı Tahkikat", **Yeni Asır**, 2 Temmuz 1960.

⁹⁵ "İzmir'de İnkılâp Aleyhtarı 26 Kişi Daha Tevkif Edildi", **Cumhuriyet**, 1 Temmuz 1960.

⁹⁶ "25 DP'li Poligondan Dün Tahliye Edildi", **Demokrat İzmir**, 7 Temmuz 1960.

⁹⁷ "Valiliğin Bir Açıklaması", **Demokrat İzmir**, 14 Temmuz 1960; İzmir Valisinin Açıklaması", **Yeni Asır**, 14 Temmuz 1960.

Emniyet Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Tire'den İzmir'e getirilen sanıkların geç saatlere kadar sorguları alınmış ve Tire'ye gönderilmesi uygun görülmüştür.⁹⁸

Demokrat Parti'nin 27 Mayıs 1960 darbesiyle yönetimden uzaklaştırılması ve ardından yapılan yargılamalar Türkiye'nin demokrasi çizgisinde kırılmalara sebep olmuştur.⁹⁹

1.4.2. İzmir'den Yassıada'ya Götürülen Siyasiler ve Yaşananlar

Tutuklanan DP'lilerin Yassıada'ya götürülüp davalarının orada görülmesi fikri Cemal Gürsel'e aittir. Gürsel daha 27 Mayıs sabahı İzmir'deki evinden alınıp uçakla Ankara'ya getirilirken eski iktidarın tutuklularını Yassıada'da muhafaza etmenin uygun olduğuna karar vermiştir.¹⁰⁰

Ülke yönetimi ordu tarafından ele geçirildiğinde ilk tebliğlerinde birbirleriyle uzlaşamayan partilerin varlığından söz ederek genelleme yapılmıştı. Ancak ilerleyen saatlerde bu müdahalenin sadece DP'ye karşı yapıldığı görülmüş ve Yassıada tutuklanan DP mensuplarına cezaevi olmuştu. Tutuklu DP'liler Yassıada'ya getirildikten sonra her biri için ayrı ayrı dosya açılmış, aile durumları, geçmişte geçirdiği hastalıklar dosyalarına tek tek yazılmıştı. Sanıklar askeri doktorlar tarafından muayene edilmişlerdi.¹⁰¹

Yassıada'da bulunan DP'lilerin mallarının tesbiti konusunda araştırma yapılmıştır. Bu bağlamda Tapu Kadastro Müdürlüğü, DP'li siyasiler ve yakınlarının İzmir ve civarındaki gayrimenkullerini belirleyerek, bir liste halinde Tapu Kadastro Umum Müdürlüğü'ne göndermiştir. Basında yer aldığına göre daha çok İzmir'in merkezi yerleri ile turistik bölgelerinde yerler ayırtıp apartmanlar ve villalar yaptırıldığı öğrenilmiştir. Merkez Bankası Umum Müdürlüğü'nce tesbitler devam etmiş ve emniyete gerekli bilgiler verilmiştir.¹⁰²

DP'li milletvekillerinin tutuklanıp Yassıada'ya götürülmesi yaklaşık on gün sürmüştür. Son olarak da Celal Bayar ile Adnan Menderes çok sıkı bir koruma

⁹⁸ "Tire'den Yeraltı Faaliyetinde Bulundukları İddiası ile On DP'li Şehrimize Getirildi", **Demokrat İzmir**, 7 Şubat 1961.

⁹⁹ Leyla Karapınar, "Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 9-10, Dokuz Eylül Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2000, s. 85.

¹⁰⁰ Toker, Yarı Silahlı, Yarı Külahlı..., s. 89.

¹⁰¹ Hulûsi Turgut, **Yassıada'da Yaptırılmayan Savunmalar**, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, s. 36.

¹⁰² "Sabıkların Malları Tesbit Ediliyor", **Menemen**, 6 Temmuz 1960.

altında Yassıada'ya getirilmiştir. Bayar Çankaya Köşkü'nde tutuklanıp Yassıada'ya gönderilmesine kadar 13 gün, Menderes Eskişehir-Kütahya yolunda yakalandıktan sonra 12 gün Harp Okulu'nda tutuklu kalmıştır.¹⁰³

Yassıada'ya ilk getirilenler İzmirli Demokratlar olmuştur. Karşıyaka'dan adaya üç buçuk saatte getirilmişlerdir.¹⁰⁴

DP İzmir Milletvekillerinden İlhan Sipahioğlu, Ahmet Ünal, Sadık Giz, Danyal Akbel, Osman Kapanı, Kemal Serdaroğlu, Rauf Onursal, Yeni Asır gazetesi sahiplerinden ve İzmir Milletvekillerinden Bezzat Bilgin, Demokrat Ege gazetesi sahibi ve Manisa Milletvekili Sezai Akdağ Yassıada'ya götürülerek nezaret altına alınmıştır.¹⁰⁵

İzmirli tutuklular konserve kutularından yaptıkları ocakta, yağda yumurta ve İzmir'e has menemen yapmayı öğrenmişlerdir. Radyo bulundurmaları ve dinlemeleri yasaktır. Yassıada tutuklularının durumu belgelenmek istenmiş ve çekilen Yassıada Belgeseli halka sinemalarda izlettirilmiştir.¹⁰⁶

Yassıada mahkemelerinde yargılamalar 11 ay sürdü. Mahkemede 202 celse (oturum) yapılarak 1033 saat çalışıldı. 592 sanık suçlanmasına karşılık 1068 kişi tanık olarak ifade verdi. Ayrıca 5 gizli oturum yapıldı ve yargılamalar sırasında 6 sanık öldü. Yüksek Adalet Divanı sanıklardan 15'i hakkında ölüm cezası verildi; fakat bunlardan 3'ü infaz edildi. 5 sanığın davası düşürüldü. 402 sanık hakkında müebbet haptiden başlayarak çeşitli cezalara karar verilirken, 135 sanık için de beraat kararı verildi.¹⁰⁷

Mithat Perin'in yorumuna göre, Menderes, Zorlu ve Polatkan hakkında idam cezası verilmeden önce Menderes'i asamazlar diyenlerin DP taraftarı olmadığı, aksine ona karşı olanların o gün karar verme yetkisini elinde tutanlara "asalım da görsünler" dedirtmek için bu havayı yarattıkları anlaşılmıştır. 15 Eylül 1961 günü

¹⁰³ Turgut, s. 34.

¹⁰⁴ Kanat, s. 68.

¹⁰⁵ "Dün İzmir'de Tevkif Edilen DP'liler", **Tire Postası**, 2 Haziran 1960.

¹⁰⁶ Kanat, ss. 69-70.

¹⁰⁷ Turgut, s.53.

nöbeti devralan subaylar heyecan içindeydi. O gün 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin meşruluğu hukuk bakımından tescil ettirilecek ve bu iş bitecekti.¹⁰⁸

İmralı Adası'nda Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan 16 Eylül 1961 tarihinde gece saat 03.05'te, Adnan Menderes ise 17 Eylül 1961'de idam edildi. Yargılanan diğer sanıklar da Kayseri Cezaevine gönderildi.¹⁰⁹

1.4.2.1. Demokrat İzmir Davası

1946'da yayınlanmaya başlayan, Adnan Düvenci'nin sahibi olduğu Demokrat İzmir gazetesi, DP'nin bir yayın organıydı. Daha sonra Yassıada'da görülen Örtülü Ödenek Davası'nda DP'nin 1954 yılında Demokrat İzmir gazetesine 21.000 lira ödediği ortaya çıkmıştır. DP 1955 yılına kadar bu gazeteyi desteklemeye devam etmiştir. Ancak bu tarihten itibaren DP'ye karşı basında ve bazı çevrelerde hoşnutsuzluklar başlamıştır. Adı DP ile anılan Demokrat İzmir gazetesi de kapatılınca DP'lilerin kızgınlıkları artar. Gazetenin kağıt, mürekkep ve ilanlarının kesilmesi ve yazarlarına dava açılması gibi baskılar artarak 1960'a kadar devam etmiştir.¹¹⁰

2 Mayıs 1959 gecesi tahrip edilen Demokrat İzmir gazetesinin Yassıada'da 21 Temmuz 1960 günü yapılan duruşması 7 saat sürmüştür. Bu celsede gazete personeli, polis ve sivillerden oluşan 10 şahit dinlenmiştir. Sanıklardan Muzaffer Balaban, Erbey Nallıoğlu, Nuri Erdöl, İsmet Uç, Saim Çıkırıkçı hakkında tevkif kararı çıkmıştır. Sanık vekilleri duruşmaların gizli yapılmasını ya da başka yere nakillerini talep ettiyse de kabul edilmemiştir. Şahitlik yapan gazete mensuplarından Nihat Dağdelen, Demokrat İzmir gazetesinin tahrip edileceği haberinin bir gün önceden alındığını ve emniyetten yardım istendiğini söylemiştir. Diğer şahitler, emniyet tarafından matbaa önüne iki polis gönderildiğini fakat olay meydana gelmeden önce polislerden birinin nöbetten alındığını belirtmişlerdir. Şahitlik eden bir polis olay gecesi sabaha kadar matbaa önünde olduğunu ve tahrip meydana geldikten sonra eski milletvekili Muzaffer Kurbanoglu, Ankara Emniyet Müdürü

¹⁰⁸ Mithat Perin, **Yassıada Faciası**, Dem Yayınları, İstanbul, 1990, s. 267.

¹⁰⁹ Tökin, s. 111.

¹¹⁰ Şevket Çizmeli, **Menderes Demokrasi Yıldızı?**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2007, ss. 701-702.

İsmail Küntay ve daha birçok kişinin gelerek ölenlerin olup olmadığını ve makinelerin kırılıp kırılmadığını sorduklarını söylemiştir.¹¹¹

Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes bu davada tanık olarak verdiği ifadesinde şunları söylemiştir: “*Vekâletime taalluk eden (bakanlığım ile ilgili bulunan) bir iş için İzmir’e gitmiştim. Valiyi ziyaret ettim. Bir ara içeriye Tunca (İzmir DP il başkanı) girdi. Konuşması sırasında, Demokrat İzmir’in işi bitecek, hesabı görülecek dedi.*”¹¹²

Adı daha sonra siyaset dünyasında Telefoncu Ayten olarak anılacak olan İzmir şehirlerarası telefon memuresi Ayten Aktura ifadesinde şunları söylüyordu: “*2 Mayıs gecesi Demokrat İzmir gazetesinin yakıldığı 03’teki arkadaşlara söylenmiş. Hadiseden iki gün önce Vali Kemal Hadımlı’yı, Dahiliye Vekâleti’nden aradılar. Vali konuşmasında; Haber almışlar, biz de zevahiri kurtarmak için kapılarına iki polis dikiverdik dedi. Hadisenin gece yarısı Menderes gece yarısı Menderes telefonla Kurbanoglu’nu (milletvekili Muzaffer Kurbanoglu) aradı. Kurbanoglu bilgi verdi. Menderes, Alçaklar, bir işi beceremediniz diye bağırdı. Adnan Menderes, Park Otel’den konuşuyordu.*”¹¹³ Ayten Aktura, Adnan Menderes’in Demokrat İzmir gazetesinin yakılma emrini verdiğini telefonda duyduğunu söylemiştir. Bu olayla ilgili diğer bir tanık İzmir Emniyet Müdür Muavini olan Nevzat Emrealp ise şu açıklamayı yapmıştır: “*Ben, Demokrat İzmir gazetesine, taşlı, sopalı, gazlı benzinli bir saldırı hazırlandığını, İzmir Valisi Kemal Hadımlı’ya duyurdum. O, bu önemli ve ciddi ihbarımı hiç umursamıyor görünerek: Biliyorum, dedi. Fakat sen işi gevşek tut: Sentimental (duygusal) olma!*”¹¹⁴

Adnan Menderes, Demokrat İzmir gazetesi davasının 15 Mart 1961 günü yapılan duruşmasında kendisini müdafaa etmiştir. Faruk Tunca ve Muzaffer Kurbanoglu ile gazetenin tahribi konusunda herhangi bir konuşma geçmediğini ve Ayten Aktura’nın ifadelerini kabul etmenin mantıken mümkün olmayacağını söylemiştir. “*Muzaffer Kurbanoglu’nu ve hiç bir kimseyi böyle bir tahrip işi için İzmir’e göndermiş ve azmettirmiş değilim. İleri sürülen telefon görüşmeleri tanıkların ifade ettiği şekil ve manâda olmamıştır. Bu şekilde bir tecavüzle bir*

¹¹¹ “Demokrat İzmir’in Tahribi Dâvasının Dünkü Duruşması”, **Yeni Asır**, 22 Temmuz 1960.

¹¹² Turgut, s. 85.

¹¹³ Turgut, s. 86.

¹¹⁴ Tarık Güryay, **Bir İktidar Yargılanıyor**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1971, ss. 297-298.

gazetenin susturulamayacağı aşıkardır. Gazete başka bir matbaada yine neşriyatına devam edebilir. Fakat, böyle bir tecavüzün vukua gelmesiyle hasıl olacak maddi ve manevi zarar, onun temin edeceği faydadan çok büyük olur.”¹¹⁵

Demokrat İzmir gazetesinin tahribi davasının 4 Mayıs 1961’deki duruşmasında Başkan Salim Başol, Fazlı Arınç, Muzaffer Balaban, Selahattin Erdönmez, Erbey Nallıoğlu, İsmet Uç, Saim Çıkırıkçı, İbrahim Yıldırım ve Emin Güzelce’ye ek müdafaada bulunup bulunmayacaklarını sordu. Sanıklar söyleyecek sözleri olmadıklarını söylediler. Ardından Başkan Başol, Yüksek Adalet Divanı’nın şu kararını bildirdi:

“1- Tevkif sebepleri kalkmış bulunduğundan sanık Beliş Beler, Doktor Mustafa Bozoklar, İsmet Bilginer, Paşa Saka, Mehmet Özyağcı, İsmail Babayiğit, Eyüp Şenöztok ve Ahmet Ediz haklarındaki tevkif müzekkerelerinin geri alınmasına ve başka sebeplerle tutuklu veya hükümlü değillerse salıverilmeleri için Divan Başsavcılığı’na müzekkere yazılmasına,

2- Sanık Kemal Serdaroğlu, Cemal Gökten, ve İsmail Küntay haklarında bu davadan dolayı verilmiş bulunan tevkif müzekkerelerinin geri alınmasına,

3- 960/32 esas numarada kayıtlı bu davanın esasında bir numarasında kayıtlı anayasayı ihlâl davası ile birleştirilmesine 4.5.1961 tarihinde oybirliği ile karar verildi.”

Nuri Erdöl, Mithat Şenyüzlü, Abit Atlı, İbrahim Bıyık, Osman Bıyık, İsmet Bilginer, Paşo Saka, Mehmet Özyağcı, İsmail Babayiğit, Eyüp Şenöztok ve Ahmet Ediz 4 Mayıs 1961’de tahliye edilmişlerdir.¹¹⁶

1.4.2.2. 6-7 Eylül Olayları Davası

6-7 Eylül davası sadece Türk kamuoyunun değil uluslararası kamuoyunun da ilgisini çeken bir nitelikteydi. 1955’te Kıbrıs meselesi kritik bir döneme girmişti. Türk ve İngiliz Dışişleri Bakanları bu konu için Londra’da toplandıkları sırada Atatürk’ün Selanik’te doğduğu ev bombalanmıştır. Bu olaydan sonra İstanbul ve İzmir’de eylemler başlamıştır. İzmir fuarının lozan ve dokuz eylül girişlerindeki Yunan bayrakları İstiklal Marşı eşliğinde aşağı indirilerek yakıldı. Kalabalık grup

¹¹⁵ “Demokrat İzmir Davası”, **Ege Ekspres**, 16 Mart 1961.

¹¹⁶ “D. İzmir Dâvasında 16 Kişi Beraat Etti”, **Ege Ekspres**, 5 Mayıs 1961.

Alsancak'ta bulunan Yunan konsolosluğu binasına hücum edip ateşe verdi. Bu sırada İzmir'in çeşitli semtlerinde gösteriler yapıldı. Rum azınlıklara karşı saldırılara başlandı ve ev ile işyerleri tahrip edilip yağmalandı. Bu olaylar üzerine NATO karargahında görev yapan Yunan subayları ve başkonsolos ertesi gün uçakla Yunanistan'a gitmiştir.¹¹⁷ İzmir valisi olaylara seyirci kalmamak ve önlemek için herhangi bir tedbir almamakla suçlanmıştır.¹¹⁸

Yassıada mahkemelerinde görülmeye başlanan ilk dava 6-7 Eylül olayları dosyasından oluşuyordu. 6-7 Eylül Davası'nda Yüksek Adalet Divanı hem bomba olayının tertipçisi hem de İstanbul ve İzmir'deki olayların kışkırtıcısı olarak Menderes hükümetini sorumlu tutmuştur. Sanıklar Adnan Menderes (Başbakan), Fatin Rüştü Zorlu (Dışişleri Bakanı), Profesör Fuat Köprülü (Başbakan Yardımcısı), Profesör Fahrettin Kerim Gökay (İstanbul Valisi), Alâaddin Eriş (İstanbul Emniyet Müdürü), Kemal Hadımlı (İzmir Valisi), Mehmet Ali Tekinalp (Selanik T.C. Başkonsolos Muavini), Hasan Uçar (T.C. Selanik Konsolosluğu Kavası), Oktay Ergin (öğrenci)'dir. 21 Eylül 1960 tarihinde Yüksek Soruşturma tarafından ele alınan davaya 19 Ekim 1960'ta başlanmıştır.¹¹⁹ 6-7 Eylül olayları davasının duruşmaları Yunan gazete ve dergilerince de yakından takip edilmiştir. 22 Ekim 1960'ta davanın duruşmasına devam edildi ve Oktay Ergin'in soruşturması yapıldı.¹²⁰

25 Ekim 1960'ta yapılan duruşmada Kemal Hadımlı, tanık olarak konuşacak olan Sabah Postası başyazarı Orhan Rahmi Gökçe'nin çalışmakta olduğu gazetenin hangi partiyi temsil ettiğinin sorulmasını istemiştir. Gökçe, gazetesinin CHP'yi tuttuğunu ve kendisinin 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde bu partinin adayı olduğunu söylemiştir. 6-7 Eylül olayları davasında tanık olarak dinlenen Gökçe, Yüksek Adalet Divanı önünde bildiklerini şöyle anlatmıştır: *"Konak'ta herkesin gözleri önünde, emniyet müdürünün göreceği yerde Yunan bayrağı yakılıyor. Hükûmet Konağı önünde olaylar cereyan ediyor. Bunu herkes görüyor, fakat hiçbir müdahale olmuyor. Aynı hâdiseler saat 7.30'da fuara intikal ediyor. Sonradan öğreniyoruz ki, Ankara ve İstanbul hâdiseleri de aynı saatte patlak veriyor. Ben o gece gazetemizde çalışan arkadaşları vazifelendirmiştim. Bu arada bir gazeteci arkadaşımız bizden*

¹¹⁷ Dilek Güven, **6-7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 26-27; Turgut, s. 61.

¹¹⁸ Tevfik İnci, "İzmir'de 6-7 Eylül", **Ege Ekspres**, 21 Haziran 1960.

¹¹⁹ Orhan Cemal Fersoy, **Adnan Menderes**, Hun Yayınları, İstanbul, 1978, ss. 290-291.

¹²⁰ "6-7 Eylül Duruşmasına Dün Devam Edildi", **Ege Ekspres**, 22 Ekim 1960.

aldığı talimat üzerine valiye Alsancak'ta rastlamış, mütalâasının ne olduğunu sormuştur. Vali Hadımlı aynen şu cevabı vermiştir:

Hâdiseler, Selânik'te Atatürk'ün evinin bombalanmasının milli aksûlamelidir.

Arkadan Yunan konsoloshanesi yakılıyor, aynı vali orada mütebessim ifade ile şapkası elinde duruyor. Halkı teşvik eder hali var. Elimizde ve arşivlerimizde buna ait sayısız resimler var. Bu valiye benim hiçbir husumetim yoktur. Tarihi mahkeme huzurunda bulunuyoruz. Bu itibarla şunu rahatça belirtiyim ki, müntehir İçişleri Bakanı Gedik bu hâdiseyi milli heyecan olarak vasıflandırıyor. İzmir valisi aynı şekilde beyanat vererek “Bu milli bir galeyandır” diyor. Görüldüğü gibi Gedik ile valinin beyanları birbirinin aynıdır. Fakat olaylara ertesi günü, Başbakan Menderes istikamet değiştirerek “Bunu Komünistler yaptı” iddiasına bağlıyor.”¹²¹

Yapılan duruşmanın sonunda verilen karara göre; Fuat Köprülü, Mehmet Ali Balin, Mehmet Ali Tekinalp, Hasan Uçar ve Oktay Engin beraat etmiştir. Alaaddin Eriş ve Fahrettin Kerim Gökay hakkında dava kaldırılmıştır.¹²²

İngiltere'nin, Kıbrıs'taki statüsünü koruyabilmek için Türk-Yunan çatışması yaratmak ve bunu dünya kamuoyuna duyurmak için 6-7 Eylül olaylarını tertiplediği ortaya çıkarılmıştır.¹²³

Bağcı'nın yorumuna göre Menderes, 6-7 Eylül olaylarından sonra iç politikada popülerliğini kaybetmeye başlamıştır.¹²⁴

Yassıada'da çeşitli davalarda yargılanan DP İzmir milletvekilleri, 15 Eylül 1961'de bütün duruşmaların sonlanmasıyla birlikte şu cezaları almışlardır: Kemal Hadımlı, Sebati Acun, Danyal Akbel, Selâhattin Akçiçek, Necdet Davran, Perihan Arıburnu, Nuriye Pınar, Fevzi Uçaner, Behçet Uz, Ahmet Ünal, S. Ragıp Emeç, Necdet İncekara, Faruk Tunca; 4 yıl 2 ay, Sadık Giz, Behzat Bilgin, Osman Kapani, Ekmel Kavur; 5 yıl, E. Dünder Başar; 7 yıl, Rauf Onursal, Kemal Serdaroğlu; müebbet hapis, İlhan Sipahioğlu; beraat, İsmet Uç, Erbey Nallıoğlu; 3 yıl, Fazlı

¹²¹ “Başyazarımız, Kemal Hadımlı İtham Edildi”, **Sabah Postası**, 26 Ekim 1960.

¹²² Turgut, s. 62.

¹²³ Güven, s. 173.

¹²⁴ Hüseyin Bağcı, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, Özcan Matbaası, Ankara, 1990, s. 110.

Arınç, Ömer Atavardar, Muzaffer Balaban, İbrahim Yıldırım, Selâhattin Erdönmez, Dr. E. Şenerdem; 2 yıl, Saim Çıkrıkçı, Emin Gülgeze; 1 yıl hapis cezası.¹²⁵

1.5. Askeri Müdahale Dönemi'nde İzmir'de Siyasi Hayat

İsmet İnönü'nün sık sık söz ettiği ve demokratik nizam içerisinde olan çok partili parlamenter sistem ilk defa 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ile darbe yemiştir. 27 Mayıs 1960'tan 15 Ekim 1961 seçimlerine kadar olan dönem içerisinde Türk Silahlı Kuvvetleri Türkiye'yi demokrasiye kavuşturmak için büyük çaba gösterdi ve yönetimi sivillere bırakmak için seçimlere gidildi.¹²⁶

İsmet Paşa ile ihtilalciler arasındaki ilişkiler samimi bir şekilde ilerliyordu. İsmet Paşa'nın onlara şu şekilde tavsiyeleri vardı:

- “- Orduya hâkim olun.
- Aranızda bölünmeyin.
- En kısa zamanda seçime gidin.”¹²⁷

Rasim Ekşi'ye göre CHP'liler kendilerini iktidarın sahibi olarak görüyorlardı. Mesela bazı CHP milletvekilleri 27 Mayıs sabahı bakanlık koltuğuna oturmaya hazırlanırken İsmet İnönü tarafından durdurulmuşlardır.¹²⁸

CHP Meclis Grup Başkanvekili Avni Doğan: “Cumhuriyet Halk Partisi 28 Nisan'dan 27 Mayıs'a ve 27 Mayıs'tan son günlere kadar MBK ve ihtilâle mensup askerlerle daimi olarak teması muhafaza etmiştir. Başta İsmail Rüştü Aksal olmak üzere, Turgut Göle, Kemal Satır, Kemali Beyazıt ve Hürriyet Partisi'nden bize katılan zevat, çeşitli gruplara ayrılmış ve her grup kendilerine ayrılan sahalardaki temasları sağlamışlardır. İstanbul'da temas vazifesi, emekli Orgeneral Şahap Gürler ile emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım tarafından idare ediliyordu. Cumhuriyet Halk Partisi olarak, 27 Mayıs İhtilâli'nde bizim de hissemiz ve mesuliyetimiz vardır.” diyerek Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nin

¹²⁵ “Mahkûm Olan İzmirliiler”, **Ege Ekspres**, 16 Eylül 1961.

¹²⁶ Can Kaya İsen, **Geliyorum Diyen İhtilâl**, Tan Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1964, s. 228-229.

¹²⁷ Ekşi, s. 50.

¹²⁸ Ekşi, s. 51.

meydana gelmesinde rolü olduğu konusunda söylenenleri kabul etmiş bulunmaktadır.”¹²⁹

Türk Ordusuna şükranlarını bildirenlerden biri de İzmir Gazeteciler Sendikası Başkanı Abidin Oktay olmuştur. Oktay, Cemal Gürsel’e gönderdiği telgrafta; *“Yıllardır ağır bir baskı rejimi ve namüsaid çalışma şartları altında, Türk yurdunda insan haklarının müdafası için çalışan basın mensupları, şanlı ordumuzun, tefessüh etmiş bir zulüm idaresini devirerek şerefli Türk milletini hürriyetlerine kavuşturması karşısında coşkun bir heyecan ve sevinç içindedir.*

Yaptıkları şerefli kalem mücadelesinden dolayı müstebitlerin anayasamızı, fikir hürriyetini ve vicdanları ayaklar altına alarak hapisane parmaklıkları arkasında güneş ışığından mahrum ettikleri gazeteci arkadaşlarımızın derhal serbest bırakılması sonsuz şükranlarımızı mucip olmuştur.

*Yüksek şahsınızda Türk ordusunun şerefli mensuplarını hararetle tebrik eder, memlekette temel hürriyetlerimizin ve haklarımızın sağlam esaslara bağlanması hususunda girişmiş olduğunuz mücadelede muvaffakiyetler dilerim”*¹³⁰ sözleriyle Türk ordusuna şükranlarını bildirmiştir.

Türk ordusu için 2 Haziran 1960’ta Tire’de öğretmenler ve gençler büyük bir sevgi gösterisiyle karşılama yapmışlardır. İlçede sabahın erken saatlerinden itibaren evler, dükkanlar ve caddeler bayraklarla süslenmiştir. Öğretmenler, gençler, adliye mensupları ve Tireli vatandaşlar bir sel gibi meydana akmışlardır. Konuşmalarda askeri birliğe büyük tezahürat yapıldı ve yedi tane kurban kesildi.¹³¹

Buca Belaye Başkanı ve Nahiye Müdürü Yüzbaşı Hamdi Ovacık, 27 Mayıs’ın gerçekleşme amacını halka anlatmak amacıyla 6 kişilik bir heyeti Buca’ya bağlı olan Kaynaklar, Belenbaşı, Karaağaç, Kırıklar köylerine göndererek burada konferanslar düzenlemiştir.¹³²

İzmir Valiliğine tayin edilen Burhanettin Uluç, 11 Haziran 1960’ta Ankara’dan uçakla İzmir’e gelmiştir. Cumaovası’nda, Ege Bölgesi MBK Başkanı Org. Canip İskilipligil, Vali Muavini Muhterem Seralp, Emniyet Müdürü Nevzat

¹²⁹ Hakan Yılmaz, **Tarih Boyunca İhtilâller ve Darbeler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002, s. 359.

¹³⁰ “İzmir Gazeteciler Sendikasının Orgeneral Cemal Gürsel Telgrafı”, **Ege Ekspres**, 31 Mayıs 1960.

¹³¹ “Şanlı Ordumuza Yapılan Dünkü Sevgi Gösterisi”, **Tire Postası**, 3 Haziran 1960.

¹³² “27 Mayıs İnkılâbının Mâna ve Gayesi Köylülere Anlatılıyor”, **Ege Ekspres**, 11 Haziran 1960.

Eralp başta olmak üzere birçok askeri erkan, basın mensupları ve yüzlerce vatandaş tarafından alkışlarla karşılanmıştır. Burhanettin Uluç halka hitap ederek; *“Size ve güzel memleketinize hizmet için geldim.”* demiştir.¹³³

Bazı DP’lilerin milli inkılap hareketi aleyhine Tepecik ve Eşrefpaşa semtlerinde nümayiş yapacaklarını haber alan Vali Burhanettin Uluç iki tebliğ yayınlamıştır. Emniyet Müdürü bazı DP’lilerin bu amaç uğruna halk arasında iki parola yaydıklarını tesbit etmiştir. 722-T ve 732-E parolalarına göre DP’liler yedinci ayın ikinci günü saat ikide Tepecik’te ve yine yedinci ayın üçünde saat ikide Eşrefpaşa’da nümayişe teşebbüs edeceklerdi. Yeşilyurt’ta bazı DP taraftarları duvarlara Menderes lehinde yazılar yazmıştır ve bu kişiler hemen tesbit edilmiştir. Vali Burhanettin Uluç şu iki tebliği yayınlamıştır:

Birinci Tebliğ

“Bu tebliğin neşrinden itibaren gerek şahıslar ve gerekse cemiyet ve teşekküller, yapacakları miting ve yürüyüşler için Vilâyet makamından müsaade alacaklardır. Müsaade alınmadan yapılacak herhangi bir hareketin şiddetle önleneyeceğini ve müsebbipleri hakkında kanunî takibat yapılacağını muhterem halka saygılarımla bildiririm.”

İkinci Tebliğ

*“Kötü maksatlı bazı kimselerin el altından milli inkılâbımızın gaye ve maksatlarına ve hakikatlere tamamen aykırı propaganda yaptıkları haber alınmaktadır. Bu şekilde menfi propaganda yapanlar hakkında kanuni muamele tatbik edilecektir. Muhterem halkımızın resmi tebliğler dışında yanlış haber ve asılsız haberlere kat’iyen inanmamalarını önemle rica ederim.”*¹³⁴ Bu tebliğlerde herhangi bir harekete karşı her türlü önlemin alındığı bildirilmiştir.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi’nin ardından ilk defa İzmir’e gelen¹³⁵ Orgeneral Cemal Gürsel, Ticaret Bakanı Cihat İren ve bazı MBK üyeleriyle birlikte Ankara’dan kalkan askeri uçakla 17 Ağustos 1960’ta Cumaovası’na gelmiş halk

¹³³ “Vali Burhanettin Uluç, Dün Vazifeye Başladı”, **Yeni Asır**, 12 Haziran 1960.

¹³⁴ “İzmir Valisi Uluç’un İki Mühim Tebliği”, **Demokrat İzmir**, 30 Haziran 1960; “DP’lilerin İzmir’de Nümayiş Hazırlığı”, **Milliyet**, 30 Haziran 1960.

¹³⁵ “Vilayet Balkonundan İzmirililere Hitap Eden Gürsel, Karşıyaka Kültür Derneği ve İzmir Fuarının Açılışında Bulunacak”, **Demokrat Akdeniz**, 18 Ağustos 1960.

tarafından coşkulu bir şekilde karşılanmıştır. İnkılap kahramanı olarak görülen Gürsel, Konak meydanını doldurmuş binlerce kişiye Vilayet Konağı balkonundan şöyle seslenmiştir:

“Aziz İzmirli, benim muhterem hemşehrilerim sizi böyle taşkın bir sevinç içinde görmek benim için sonsuz bir bahtiyarlık oldu. Bu, aynı zamanda, bana bir güvenin de ifadesidir ki, bahtiyar oldum.

Aziz vatandaşlarım;

Hâdiseleri biliyorsunuz, hikâye etmeyim tekrar. Memleketimiz karmakarışık bir idareden, karanlığa doğru giden bir istikametten, âkıbeti tayin edilemeyecek kadar feci tutumdan kurtulmak için, matbuatı ile, gençleri ile, akli eren bütün vatandaşlarla çabaladılar, uğraştılar, fakat işin içinden çıkamadılar. Türk Silâhlı Kuvvetleri bu hâdiseleri esefle ve ıstırapla takip etmiş, milletin kendi kendine bir çıkar yol bulmasını ümit ve temenni ederek kenarda kalmıştı. Fakat hâdiseler Türk milletini, içinde bulunduğu bu feci durumdan kurtaracak başka bir çarenin olmadığını gösterince ve silâhlı kuvvetler buna kani olunca, sizin namınıza, Türk milleti namına harekete geçmeye ve bu zalim zümreyi milletin başından bertaraf etmeye karar vermiştir. Kendilerini çok kuvvetli, yıkılmaz, devrilmez, içte ve dışta büyük itibara mazhar olduğunu zanneden ve hayal eden bu adamlar, gördünüz ki, birkaç saat içerisinde hemen yuvarlandılar. Bu kadar kısa ve bu kadar âni yıkılışın sebebi nedir biliyor musunuz aziz vatandaşlarım?

Sebebi şudur:

Günahkârdılar, günahlarını müdriktiler ve bu mânevi tazyik altında korkaktılar ve böylece de iki saat içinde yıkılıp gitmişleridir...”¹³⁶ “Memleketimiz karmakarışık bir idareden, karanlığa doğru giden bir istikametten, âkıbeti tayin edilemeyecek kadar feci tutumdan kurtulmak için, matbuatı ile gençleri ile, akli eren bütün vatandaşları ile çabaladılar, uğraştılar; fakat işin içinden çıkamadılar. Türk Silâhlı Kuvvetleri bu hadiseleri esefle ve ıztırapla takip etmiş, milletin kendine çıkar bir yol bulmasını ümit ve temenni ederek kenarda kalmıştı. Fakat hâdiseler Türk milletini, içinde bulunduğu bu feci durumdan kurtaracak başka bir çarenin

¹³⁶ “Devlet ve Hükümet Başkan Orgeneral Cemal Gürsel İzmir’e Geldiler”, **Hür Efe**, 18 Ağustos 1960; “Gürsel İzmir’de Yaptığı Konuşmada”, **Her Gün**, 22 Ağustos 1960.

olmadığını gösterince ve Silahlı Kuvvetler buna kâni olunca, sizin namınıza, Türk milleti namına harekete geçerek, bu zalim zümreyi milletin başından bertaraf etmeyi kararlaştırmıştır.”¹³⁷ Gürsel yaptığı bu konuşmayla askeri müdahaleyi izah etmiş bulunmaktadır.

27 Mayıs’tan sonra üniversite öğrencileri haklarını aramak için harekete geçmişlerdir. İzmir’i ziyaret eden Cemal Gürsel, beraberinde bulunan Vali Burhanettin Uluç, MBK üyelerinden Rıfat Baykal ve Emniyet Müdürü ile 18 Ağustos 1960 günü saat 15.35’te Bornova’da bulunan Ege Üniversitesi’ne gelmiş ve burada öğrenciler ve öğretim üyeleri tarafından karşılanmıştır. Rektörlük binası salonuna geçerek burada bir konuşma yapmış ve öğretim üyeleri ile üniversitenin ihtiyaçları konusunda uzun süren görüşmelerde bulunmuştur.¹³⁸

MBK üyelerinden Kurmay Albay Haydar Tunçkanat ve Binbaşı Rıfat Baykal 22 Eylül 1960 günü saat 10.00’da İzmir’e gelmişlerdir. İzmir Valisi Burhanettin Uluç eşliğinde MBK üyeleri, hakimler ve bazı amir ve memurlarla beraber Hükümet Konağı önünden geçerek çarşıdaki meydanlıkta halka hitap etmişlerdir. İzmir Valisi Uluç açılış konuşmasını yapmıştır. Binbaşı Baykal konuşmasında, MBK’nin kurulduğundan beri ülkede 850 milyon lira tasarruf yapıldığını söylemiştir. Albay Tunçkanat ise konuşmasında şunları söylemiştir: *“Muhterem vatandaşlarım hepinizi Milli Birlik Komitesi adına muhabbetle selamlarım. Mayıs ayı Türk tarihinde mühim bir yer işgal eder, fakat 27 Mayıs daha müstesna bir yer işgal edecektir.*

Bu ihtilal kansız olarak bütün dünyanın hayran kaldığı şekilde yapılmış ve ordu idareyi ele almıştır. Parti kavgaları yüzünden ikiye ayrılan vatandaşlarımız el ele verip çok çalışmalıdırlar. Suçlular Yassıada’dadırlar. Geri kalan vatandaşlara artık suç isnat edilemez. Vatandaşlar farklı muamele görmeyecektir. Seçimler en geç gelecek sonbaharda yapılacak ve sizlerin reyleri ile seçileceklerle iktidar teslim edilecektir. Sayın vatandaşlarım oyunuzu menfaatiniz icabı satmayın Milli Birlik Komitesi’ni destekleyin, bizler şu veya bu zümrenin menfaati için

¹³⁷ “Hürriyete Uzanan El Kırılacak”, **Ege Ekspres**, 19 Ağustos 1960; “Cemal Paşa Dün İzmir’de Mühim Bir Konuşma Yaptı”, **Tire Postası**, 19 Ağustos 1960.

¹³⁸ “Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel Dün Ege Üniversitesi’ni Ziyaret Etti”, **Yeşilyurt**, 20 Ağustos 1960.

*çalışmamaktayız.”*¹³⁹ Tunçkanat yaptığı bu konuşmada Milli Birlik Komitesi konusunda halkın destek vermesini beklediğini belirtmiştir.

27 Eylül 1960'ta MBK üyelerinden Albay Haydar Tunçkanat, Binbaşı Rıfat ve İzmir Valisi Burhanettin Uluç'tan oluşan bir ekip Kınık, Bergama ve Dikili'yi ziyaret etmişlerdir. Burada kalabalık halk topluluğu tarafından karşılanan ekip, halk ile sohbet ederek Milli Birlik Komitesi etrafında toplanmalarını ve onlara güvenmelerini belirtmiştir.¹⁴⁰

8 Ekim 1960'ta İzmir'e gelen Cemal Gürsel, havaalanında askeri erkan ve Vali Burhanettin Uluç tarafından karşılanmıştır. Gazeteciler tarafından sorulan soruları yanıtlayan Gürsel, “Yeni bir siyasi partinin kurulmasına ihtiyaç var mıdır?” sorusuna, yeni bir siyasi partinin kurulmasına ihtiyaç olduğunu ve yeni partilerin kurulmasına taraftar olduğunu söylemiştir.¹⁴¹

1.6. İzmir’de Yapılan Hürriyet ve İnkılap Mitingleri

Menemen gazetesinin haberine göre İzmir gençliği 27 Mayıs'ı demokratik bir hareket olarak değerlendirmiştir. İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi öğrencileri bunu kutlamak için 29 Mayıs 1960 günü yurdun önünü bayraklarla ve çiçeklerle süslemişler, binanın önüne dövizler asmışlardır. Ellerinde Türk bayrağı taşıyan öğrencilere çok sayıda vatandaş katılmıştır. Yurdun önünden geçmekte olan çöp kamyonunu durduran gençler kamyonun camına Namık Gedik yazmışlar ve bu hareket insanlar tarafından alkışlanmıştır.¹⁴²

Ordunun hükümet idaresini ele almasıyla başlayan coşku ve kutlamalar İzmir’de sık sık devam etmiştir. 30 Mayıs 1960'ta ellerinde bayraklarla Eşrefpaşa'daki Varyant üzerinden Güzelyalı'ya geçen halk orduya tezahüratta bulunmuştur. İzmir Hava Harp Okulu öğrencileri ordu evinin önüne gelerek halkın bu tezahüratlarına katılmışlar ve bir öğrenci tarafından okunan kahramanlık şiirini dinlemişlerdir. Daha sonra ellerinde çelenklerle Cumhuriyet Meydanı'na giderek Atatürk Anıtı'na çelenk koymuşlar, İstiklal Marşı'nı söyleyerek saygı duruşunda bulunmuşlardır. Aynı gün

¹³⁹ “MBK Üyeleri Şehrimize Gelerek Konuşma Yaptılar”, **Bayındır Postası**, 23 Eylül 1960.

¹⁴⁰ “MBK Üyeleri Dün de Kınık ve Bergama'yı Ziyaret Etti”, **Ege Ekspres**, 27 Eylül 1960.

¹⁴¹ “Devlet ve Hükümet Başkanı Dün İzmir’e Geldi”, **Ege Ekspres**, 9 Ekim 1960.

¹⁴² “Hürriyet Bayramı Devam Ediyor”, **Menemen**, 30 Mayıs 1960; “Türkiye Bayram Sevinci İçinde”, **Demokrat İzmir**, 30 Mayıs 1960; “İzmir’de de Türk Ordusuna Candan Gösteri Yapılıyor”, **Yeni Asır**, 30 Mayıs 1960.

avukatlar da milli marşlar söyleyerek bir yürüyüş yapmışlardır. Akşama doğru Hükümet Konağı'nın önüne gelen öğrenciler bando eşliğinde marşlar söylemeye başlamış ve bu sevgi gösterisini kayıtsız kalamayan Askeri Vali Tümgeneral İrfan Tansel vilayet balkonuna çıkarak şöyle demiştir: *“Muhterem İzmirli; hepinize sonsuz sevgi ve başarılar. Tamamen sizlere ait olan inkılâbın, hepinize kutlu olmasını candan dilerim. Sizler için canımız feda olsun; hiç bir şeyden çekinmiyoruz. Bütün arzu ve dilekleriniz yerine getirilecektir.”*¹⁴³

31 Mayıs 1960'ta sabahın erken saatlerinde başlayan şenlikler akşam geç saatlere kadar devam etmiştir. Sabah 10.30'da Kız Lisesi öğrencileri, izciler ve öğretmenler toplanmışlar ve şehir bandosunun çaldığı milli marşlara eşlik etmişlerdir. Jandarma teşkilatı, hemşireler, ESHOT ve belediye teşkilatından gelen kalabalık gruplar halinde tezahüratta bulunmuşlardır.¹⁴⁴

2 Haziran 1960'da Türk ordusu için Tire öğretmenleri ve gençlerinin düzenlediği bir gösteri yapılmıştır. Bu haber belediye hoparlörleri vasıtasıyla Tirelilere duyurulmuştur. Yapılan şenlikte Harbiye marşı başta olmak üzere milli şiirler okunmuştur.¹⁴⁵

17 Haziran 1960'ta Armutlu köyünde yapılacak olan kutlamalara Vali Burhanettin Uluç, Kemalpaşa Garnizon Kumandanı Albay Vehbi Erdal ile birlikte katılmıştır.¹⁴⁶

Aliağalılar 18 Haziran 1960'ta hürriyet mitingi düzenlemişlerdir.¹⁴⁷

İzmir'de üniversite gençliği tarafından hazırlanan hürriyet mitingi 26 Haziran 1960'ta saat 17.00'de Cumhuriyet Meydanı'nı dolduran kalabalık eşliğinde yapıldı. İzmir'in çeşitli kazalarından otobüslerle gelen binlerce vatandaş Basmane Meydanı'nda toplandı. Önde bando eşliğinde Hava Harp Okulu öğrencileri, onları takiben ellerinde bayraklarla yüksek tahsil gençliği ve diğer okullar Fevzipaşa yolu üzerinden Cumhuriyet Meydanı'na doğru harekete geçmişlerdir. Burada bulunan muazzam kalabalık ile birlikte Atatürk Anıtı önünde İstiklal Marşı okunmuş ve saygı

¹⁴³ “Sizler İçin Canımız Feda”, **Ege Ekspres**, 31 Mayıs 1960.

¹⁴⁴ “Şenlikler Dün de Devam Etti”, **Ege Ekspres**, 1 Haziran 1960.

¹⁴⁵ “Şanlı Ordumuza Yapılan Dünkü Sevgi Gösterisi”, **Tire Postası**, 3 Haziran 1960.

¹⁴⁶ “İzmir Valisi'nin İştiraki ile Armutlu'da Hürriyet Bayramı Dün Kutlandı”, **Ege Ekspres**, 18 Haziran 1960.

¹⁴⁷ “Aliağalılar Hürriyet Bayramını Coşkun Tezahüratla Kutladılar”, **Menemen**, 20 Haziran 1960.

duruşunda bulunulmuştur. Mitingin açılış konuşmasını Vali Burhanettin Uluç yapmış ve vatandaşlar tarafından dakikalarca alkışlanmıştır. Ardından Ege Üniversitesi Rektörü Prof. Mustafa Uluöz, İzmir İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Başkanı Prof. Saffet İrtenk, Hava Harp Okulu öğretmenlerinden Binbaşı Sabri Tüzün ve bir Hava Harp Okulu öğrencisi günün anlam ve önemine uygun konuşmalar yapmışlardır.¹⁴⁸

3 Temmuz 1960'ta Bornova'da büyük bir hürriyet mitingi yapılmıştır. Saat 16.30'da başlayan binlerce kişinin katıldığı bu mitingde İzmir Valisi Burhanettin Uluç ile şair Behçet Kemal Çağlar birer konuşma yapmıştır. Önlerinde bando refakatinde ellerinde bayraklarla yürüyüşe başlayan vatandaşların arasında en fazla dikkat çeken üniversiteliler ile askerleri temsil eden bir tablo olmuştur. Bayrağa sarılı bir üniversiteli kızın iki yanında süngülerini ileriye doğru uzatan askerler tarafından korunuşunu ifade eden bu tablo halk tarafından coşkulu bir şekilde alkışlanmıştır. Miting İstiklal Marşı ile başlamış, vatan ve hürriyet şehitleri için yapılan üç dakikalık saygı duruşuyla devam etmiştir. İlk sözü şair Behçet Kemal Çağlar alarak heyecanlı bir konuşma yapmıştır. Ardından kürsüye gelen Vali Burhanettin Uluç'un yaptığı konuşma "Sen çok yaşa" nidalarıyla dakikalarca alkışlanmıştır. Vali Burhanettin Uluç şunları söylemiştir: *"Sizler kahramansınız, Türk milleti kahramandır aziz vatandaşlarım. Bir hükümet gençliği, basını, üniversiteyi, polisi baskı altında tutar, millete güvenmez, o hükümetin âkıbeti muhakkak ki çok elim olur. Bugün ikinci millî mücadeleyi de kazanmış bulunuyorsunuz. Bu mücadelenin yegâne mesnet noktası sizlersiniz. Üniversite dağıtıldı gençler sokaklara döküldü, gazeteler kapatıldı, yazarlar kalemsiz kaldı, ama Türk ordusu dağıtılamadı. Dağıtamazlardı, buna güçleri yetemezdi. Türk milleti millî birlik ve beraberlik içinde hür olarak yaşamış, gerektiğinde hürriyeti için ölmüş bir millettir. Bu milletin arasına nifak sokmak isteyenler haindir. Nifakçıları aramızdan sildik, millî birliği kurduk, bundan sonra hep ileriye gideceğiz. 27 Mayıs'tan itibaren bu topraklar üzerinde yaşayan her fert aynı haklara sahiptir, ayrılık imtiyaz yoktur. Bundan sonra daima birlik daima beraberlik hakkımızdır. İçimizde kara düşünceli olanlar vardır. Çok az da olsa, menfaatleri kesilmiş bu insanlar nifak sokmak için çalışabilirler."*¹⁴⁹ Vali

¹⁴⁸ "İzmir Yüksek Tahsil Gençliği Tarafından Hazırlanan Hürriyet Mitingi Muazzam Oldu", **Demokrat Akdeniz**, 27 Haziran 1960; "Dün İzmir'de Muhteşem Bir Miting Yapıldı", **Yeşilyurt**, 27 Haziran 1960.

¹⁴⁹ "Bornova'da Yapılan Muhteşem Hürriyet Mitingi", **Halkın Sesi**, 11 Temmuz 1960.

Burhanettin Uluç, konuşmasının devamında; *“İktidarda kalabilmek için tenkitleri, muhalefeti, basını ve üniversiteyi dinlemelidir. Halka eşit muamele yapmalı ve kanunlara hürmet etmelidir. D.P. iktidarı, anayasayı ayaklar altına aldığı ve bizi gırtlığımıza kadar borca soktuğu yetmiyormuş gibi milleti kardeş kavgasına düşürmek için elinden geleni yapmakta çekinmemiştir. Baraj yaptılar, elektrik fiyatları yükseldi. Fabrika kurdular, şeker istihali azaldı. Veremle savaşıyoruz dediler, milleti aç bırakmak çarelerini aradılar. Biz ne olursa olsun, eşitlik huzur ve refah yaratacağız”*¹⁵⁰ sözleriyle Demokrat Parti dönemi icraatlarını birçok yönden eleştirmiştir.

Milli inkılap hareketini tasvip etmek amacıyla 3 Temmuz 1960'ta Gürçeşme ve Tepecik'te miting düzenlenmiştir. Gürçeşmeliler mitingde milli inkılap hareketini desteklediğini belirtmişlerdir. İlkokul bahçesinde yapılan mitingde söz almış olan hatip Dr. Melâhat Saykam; yapılacak seçimlerle iktidara gelecek olan hükümetin yolsuzluk yapmayacağını ve ordunun 27 Mayıs müdahalesiyle tarihte altın sayfa olarak yer alacağını söylemiştir.¹⁵¹

Aynı gün Tepecik Camisi önünde yapılacak olan miting için yol trafiğe kapatılmış ve İzmir Valisi büyük bir tezahüratla bu alana gelmiştir. Saygı duruşu ve İstiklal Marşı ile başlayan mitingde ilk sözü alan öğretmenler, ordumuz ve Türk gençliğinin hareketlerini tasvip eden bir konuşma yapmışlardır. Halkın konuşma yapmasını istemesi üzerine kürsüye gelen İzmir Valisi Uluç şunları söylemiştir: *“Kardeş kardeşi vurur mu bu hareket hiçbir zaman olmamıştır yalnız vurdurmak teşebbüsünde bulunmuşlardır. Nasıl ki camide aynı duygularla berabersek dışarıda da aynı şekilde beraber olmalıyız. Bu düşünceden ayrılmak isteyenler kahrolsunlar. Bizleri müşkül duruma sokacakları aramızda yaşatmayacağız.”* Tepeciklilere kardeş gibi geçinmelerini söyleyip alkışlar eşliğinde kürsüden ayrılmıştır.¹⁵²

10 Temmuz 1960'ta Yeşildere'de hürriyet mitingi düzenlenmiştir. Burhanettin Uluç: *“Bütün vicdanlara hitap ediyorum: Bugünkü kadar hürriyet havası var mıdır? Bu hava, şimdiki kadar hiç bir ülkenin üstünde esmemiştir. Bu ülkede senelerce ve beraber, hür olarak yaşayacağız. İkilik olmayacaktır. Birlik*

¹⁵⁰ “Şehrimizde Dün 3 Miting Yapıldı”, **Demokrat İzmir**, 4 Temmuz 1960.

¹⁵¹ “Dün de 3 Miting Yapıldı”, **Ege Ekspres**, 4 Temmuz; “Dün İzmir’de 3 İnkılâp Mitingi Yapıldı”, **Yeni Asır**, 4 Temmuz 1960.

¹⁵² “Şehrimizde Bir Günde 3 Hürriyet Mitingi”, **Demokrat Ege**, 4 Temmuz 1960.

*birbirimizi severek olacaktır. Allah bu toprak üzerinde yaşayanlara, ikilik nasip etmesin. Türk vatanında kötü evlat yoktur. Türk anası iyi evlat yetiştirir. Bu vatan, vatanını sevenlerle doludur. Biz vicdanları temiz insanlarız. Aramıza nifak sokan olursa, onu da istediğimiz gibi yetiştirip bizimle beraber yapacağız. Onu da doğru yola getireceğiz. Çünkü biz, doğrulukla iş yapmağa and içmiş insanlarız”*¹⁵³ demiştir.

Mitinginde 27 Mayıs’ın mana ve değerini belirten dövizler yer almıştır. “Gaflet ve dalâlete düşenlerin sonu idamdır” ve “27 Mayısı tanımamak vatana ihanettir” yazısı özellikle dikkat çekmiştir.¹⁵⁴

¹⁵³ “Yeşildere’deki Hürriyet Mitingi”, **Yeni Asır**, 11 Temmuz 1960.

¹⁵⁴ “Yeşildere’de Dünkü Hürriyet Mitingi”, **Demokrat İzmir**, 11 Temmuz 1960.

İKİNCİ BÖLÜM

1961 SEÇİMLERİ VE İZMİR'DE SİYASİ PARTİLERİN TEŞKİLATLANMASI

2.1. Adalet Partisi'nin Kuruluşu ve İzmir'de Örgütlenmesi

11 Şubat 1961'de kurulan Adalet Partisi'nin kurucuları Ragıp Gümüşpala, Necmi Öktem, Şinasi Osma, Tahsin Demiray, Edhem Menemencioğlu, Cevdet Perin, İhsan Onal, Emin Acar, Muhtar Yazır, Kamurân Evliyaoğlu ve Mehmet Yorgancıoğlu'dur. İzmir'de Demokrat İzmir ve Adalet gazeteleri bu partiyi desteklemektedirler. Partinin programının esasları şu şekildeydi:

“Çağdaş batı medeniyeti hukukuna ve insan hakları evrensel bildirisinde ifadesini bulan anlayışa uygun bir cemiyet düzeni ve hukuk devletinin gereği gibi kurulması ve tekemmül ettirilmesi; vatandaş ile âmme otoritesinin ve devleti teşkil eden müessese ve unsurların hak ve mesuliyetlerinin ve bunların sınırlarının adalet, hürriyet, millî hâkimiyet ve cumhuriyet esaslarına uygun şekilde kesin olarak tesbit edilmesi ve her birinin huzur ve emniyet içinde çalışmasının temini; bütün âmme hizmetlerinde ve her sahada ıslahatçılığı ön plâna almak...”¹⁵⁵

Yeni kurulan siyasi partiler arasında en çok dikkati çekenler Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi olmuştur. AP ve YTP'nin kurulduktan sonraki amacı DP'nin yarattığı boşluğu doldurmak olmuştur ve teşkilatlanmalarını da yurttan DP'nin etkin olduğu yerlerde oluşturmuşlardır.¹⁵⁶ Partinin Adalet Partisi adını alması bir rastlantı değildir. Bununla birlikte DP kitlelerine yönelik bir mesaj verilmektedir. Nitekim partinin genel sekreteri Şinasi Osma: “Biz münfesih DP'nin temiz kalmış, kirli bir işe girmemiş mensuplarını elbette sinemize alacağız.” açıklaması ile AP'nin görüşünü ortaya koymuştur.¹⁵⁷

Partinin Ege'de kuvvetli bir kadro oluşturması için uzun bir süre yapılan toplantılarda İzmir il idare heyetine seçilecek kişiler tetkik edilmiştir.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Tökin, ss. 104-105.

¹⁵⁶ M. Serhan Yücel, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, s. 180.

¹⁵⁷ Kuru, s.248.

¹⁵⁸ “T. Adalet Partisi Toplantısına Eski D. Partililer Katılıyor”, **Demokrat İzmir**, 24 Şubat 1961.

Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala 27 Şubat 1961’de İzmir İl kurulunu açıklamıştır. Bu isimler; İl Başkanı Mehmet Ali Aytaş, Mehmet Karsoğlu, Hayri Yorgancıoğlu, Kadri Özek, Nihat Kürşat, Naili Erdem, Bedii İdrisoğlu, Nevzat Özerdemil, Memduh Karazincir, Saim Kaygan ve Muzaffer Döşemeci’dir.

Gümüşpala AP’nin YTP ile birleşeceği yönünde ortaya atılan söylentilerin gerçek olmadığını ve AP’nin YTP ile birleşmek gibi bir programı bulunmadığını açıklamıştır.¹⁵⁹ Ayrıca 147 öğretim üyelerinden iki doçentin AP’ye katıldığını ve birçok kişinin de müracatta bulunduğunu söylemiştir. Adalet Parti’sinin, DP’nin bir devamı olduğu hakkında çıkan haberlerle ilgili Gümüşpala şu açıklamayı yapmıştır: *“Teşkilâtı meydana getirenler İl Başkanı Emekli General Mehmet Ali Aytaş ile Mehmet Karaoğlu’dur. Bazı gazetelerde aksettiği şekilde şu veya bu zevat değildir.*

Türkiye Adalet Partisi, herhangi bir partinin devamı mahiyetinde değildir. Partimiz, memlekette uzun yıllardan beri devam eden küskünlükleri ortadan kaldırmak, gerek harici ve gerekse memleket kalkınması meselelerinde kalb ve iş birliği yapma keyfiyetidir. Görülecektir ki, ne DP ve ne de bir diğer partinin devamı vaziyetinde olmayacağız.” Ardından basına sitem eden Gümüşpala: *“Lehinde yazılsın demiyorum. Hatâ ve noksanlarımız bize söylenmelidir. Fakat haksız tarizler, memlekette fena tesir yapabilir. Bir kısım vatandaşlara tariz memlekette bir ikilik ve küskünlük yaratır.”* demiştir.¹⁶⁰

Ragıp Gümüşpala AP’nin İzmir İl İdare Heyeti’nin açılışında; *“Adalet Partisi, memlekette uzun senelerden beri devam eden küskünlükleri kaldıracak, gerek harice karşı, gerekse memleket kalkınmasında işbirliğini yaşatma emelindedir. Program ve tüzüğümüz tetkik edilecek olursa görülecektir ki, diğer bir partininkine benzememektedir.*

Hiç bir tetkike lüzum görmeden târiz ve bir kısım vatandaşlara baskı mahiyetinde yazı ve sözler, memlekette ikilik ve küskünlük yaratabilir. Adalet Partisinin bütün çalışmaları, memleket birliğini temin etmek, 28 milyonu harice karşı toplu bulundurmak ve memleket kalkınmasını aynı birlik içinde temin etmeğe

¹⁵⁹ “Adalet Partisi’nin İzmir Müteşebbis Heyeti Kuruldu”, **Milliyet**, 28 Şubat 1961.

¹⁶⁰ “Adalet Partisi İzmir İdarecileri Belli Oldu”, **Sabah Postası**, 28 Şubat 1961.

*matuftur. Kanunlara mutiyiz. Milli Birlik Komitesi'ne ve hükümetine inanç ve güvenimiz tamdır. Yeni İl İdare heyeti İzmir için hayırlı ve uğurlu olsun.” demiştir.*¹⁶¹

Adalet Partisi Torbalı İlçe İdare Heyeti 27 Nisan 1961’de düzenlenen bir törenle açılmıştır. Partinin Torbalı İlçe Heyeti; Dr. Mümin Kırılı, Kazım Doğan, Necati Yılmaz, Mehmet Akdoğan, Mustafa Zeybeker, Bahaattin Şirin, Ali Akyol, Hamdi Akalın ve Ömer Aydın’dan oluşmuştur. Kaymakamlığı ziyaret eden heyet, kuruluş beyannamesini teslim etmiştir.¹⁶²

6 Mayıs 1961’de AP Kemalpaşa, Bergama, Tire, Kiraz, Torbalı ve Urla İlçe İdare Heyeti kurulmuştur. Partinin Kemalpaşa İdare Heyeti; Nephân Taşlıoğlu, Hasan Özel, Nurettin Uncuoğlu, Mustafa Canitez, Mustafa İrdem, Hamza Çam, Mürsel Kartal, Abdullah Ergelen ve Mehmet Karaman’dan oluşmuştur.¹⁶³ 8 Mayıs 1961’de Dikili, 9 Mayıs 1961’de Foça İdare Heyeti kurulmuştur.¹⁶⁴ 10 Mayıs 1961’de AP Karşıyaka İdare Heyeti ilan edilmiştir. Buna göre; Hilmi Onat, Orhan Hamurcu, Muhasip Arslan, Muzaffer Atabay, Mehmet Yavaş, Ertuğrul Çokdeğer, Suphi Hasan Sarıgöllü, Hilmi Çokuslu’dan oluşmaktadır.¹⁶⁵ AP Selçuk ve Bayındır ilçe teşkilatları 12 Mayıs 1961’de kurulmuştur.¹⁶⁶ 14 Mayıs 1961’de AP Karşıyaka ve Kınık Gençlik Kolu kurulmuştur.¹⁶⁷ AP Menemen İlçe İdare Heyeti 20 Mayıs 1961’de ilan edilmiştir.¹⁶⁸ AP Ödemiş İdare Heyeti 23 Mayıs 1961’de oluşturulmuştur.¹⁶⁹

23 Mayıs 1961’de AP İzmir Gençlik Kolu kurulmuştur. Başkanlığına Yavuz Yücebaş, üyeliklere de Mustafa Kademoğlu, Günay Yangıneri, Gülsen Geçergün, Ruhi Yalçiner, Mehmet Balaban, Sadık Atalan, Cengiz Ünal, Erkut Şenbaş, İhsan Erzurumlu, Nural Ölçüşenler getirilmiştir. Başkan Yücebaş, partinin gençlik kolunun tutumuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır: “A.P. Gençlik Teşkilâtı olarak gayemiz, Atatürk inkılâplarının müdafii ve demokrasi anlayışının yayılmasında büyük bir azimle çalışmak olacaktır. Her türlü kin, husumet ve garazdan uzak olarak, Türk

¹⁶¹ “Adalet Partisi İl İdare Heyeti Dün Vazifeye Başladı”, **Ege Ekspres**, 28 Şubat 1961.

¹⁶² “A.P. Torbalı İlçe İdare Kurulu da Teşekkül Etti”, **Ege Ekspres**, 28 Nisan 1961.

¹⁶³ “Adalet Partisi Ege’de Süratle Gelişiyor”, **Ege Ekspres**, 7 Mayıs 1961.

¹⁶⁴ “A.P. Teşkilatını Tamamlıyor”, **Ege Ekspres**, 9 Mayıs 1961.

¹⁶⁵ “AP, Kanunlara İtaat Partisidir”, **Ege Ekspres**, 11 Mayıs 1961.

¹⁶⁶ Erkin Usman, “AP, Selçuk ve Bayındır İlçe Teşkilâtı Kuruldu”, **Ege Ekspres**, 13 Mayıs 1961.

¹⁶⁷ “AP Karşıyaka Gençlik Kolu ve Kınık İlçesi de Dün Kuruldu”, **Ege Ekspres**, 15 Mayıs 1961.

¹⁶⁸ “Menemen A.P. İlçe Lokali Törenle Açıldı”, **Ege Ekspres**, 21 Mayıs 1961.

¹⁶⁹ “AP Ödemiş Lokali de Açıldı”, **Ege Ekspres**, 23 Mayıs 1961.

milletinin bütünlüğüne ve kardeşlik havasının devamına çalışacağız. Mektepsiz maarif olmayacağı gibi, partisiz demokrasi de olamaz. Üzerimize düşen vazifenin önem ve mes'uliyetini idrak ediyoruz.

En büyük prensibimiz, yurttta sulh olacaktır. Amacımız, Türk milletinin yükselmesidir. Bu mefkuremizde milletçe bir olduğumuza inanıyor ve efkâr-ı umumiyyeden kuvvet alıyoruz.

Demokrasi prensipleri ve anlayışlarına, insan haklarına riayet etmeyi şiar edinip, her şeyde de fikir mücadelesini prensip olarak kabul ediyor ve herkesin fikrine de hürmeti bir fazilet telakki ediyoruz. A.P. Gençlik Teşkilâtı olarak, her hareketimizin vatanımız menfaatine olmasında kararlı ve azimliyiz.”¹⁷⁰ Yücebaş, AP'nin gençlik kolunun tutumunu bildirmiştir.

Adalet Partisi, 9 Haziran 1961'de Seferihisar, 11 Haziran 1961'de de Bornova İlçe İdare Heyeti'ni oluşturmuştur.¹⁷¹

2.1.1. Adalet Partisi İzmir İlçe Kongreleri

Siyasi faaliyetlerin serbest bırakılmadığı dönemde, yeni kurulmuş olan partiler teşkilatlanmak için yurdun dört bir yanında faaliyete geçmişlerdir. İzmir'de en fazla Adalet Partisi faaliyet göstermiştir. Ragıp Gümüşpala'nın önderliğinde 21 Şubat 1961'de gizli bir toplantı düzenlenmiştir. AP, partilerine katılmaları için İzmir'de bulunan eski DP mensuplarına teklifte bulunmuştur.¹⁷²

AP Karşıyaka ilçe idare kurulu 10 Mayıs 1961'de ilan edilmiş ve ilçe lokalinin açılış töreni yapılmıştır. İl Başkanı M. Ali Aytaş, İl İdare Kurulu üyelerinden Nihat Kürşat ve Kadri Özek törene hazır bulunmuşlardır. Partinin Karşıyaka ilçe heyeti başkanlığına Hilmi Onat, ikinci başkanlığına Orhan Hamurcu seçilmiştir.¹⁷³

AP lideri Gümüşpala 30 Haziran 1961'de İzmir'e gelerek Urla ve Seferihisar'ı ziyaret etmiştir. Gümüşpala bu gezilerde, vatandaşlara anayasa ve

¹⁷⁰ “AP İl Gençlik Kolu Kuruldu”, **Ege Ekspres**, 24 Mayıs 1961.

¹⁷¹ “Seferihisar A.P. İlçe Lokali de Dün Açıldı”, **Ege Ekspres**, 10 Haziran 1961.

¹⁷² “İzmir'de Yeni Parti Faaliyeti”, **Yeni Asır**, 22 Şubat 1961.

¹⁷³ “A.P. Karşıyaka İlçe İdare Heyeti Teşekkül Etti”, **Demokrat İzmir**, 11 Mayıs 1961.

seçimlerde sandık başına gitmelerinin öneminden söz ederek partiler arası kardeşlik havasının korunması gerektiğini söylemiştir.¹⁷⁴

Eşrefpaşa'dan bazı vatandaşlar toplu halde AP İl Merkezi'ne giderek kayıtlarını yaptırmışlardır. Bu konu hakkında İl ikinci Başkanı Mehmet Karaoğlu 6 Eylül 1961'de; *“Partimize bugün Eşrefpaşa semtinin tanınmış kimselerinden kalabalık bir vatandaş topluluğu müracaat ederek kayıtlarını yaptırmışlardır. İki aydan beri partimizde her gün 50 den aşağı düşmemek şartıyla üye kayıtları yapılmaktadır”*¹⁷⁵ diyerek AP'ye katılımın yoğun olduğunu belirtmiştir.

AP lideri Gümüşpala; Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idamlarından dolayı duyduğu üzüntüyü konuşmalarında sık sık “gözlerimden anlarsınız” diyerek dile getirmiştir.¹⁷⁶

Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala beraberinde Nuri Beşer ile birlikte 8 Eylül 1961'de İzmir'e gelmiş ve havaalanında AP İl Başkanı Mehmet Ali Aytaş, il idare kurul üyeleri ve kalabalık parti topluluğu tarafından karşılanmıştır. Gümüşpala AP İl merkezine giderek gazetecilerle görüşme yapmıştır. Ardından İzmir, Aydın, Manisa, Muğla ve Denizli AP İl Başkanlarının katılacağı bir toplantı düzenlenmiştir.¹⁷⁷

AP İzmir İl İdare Kurulu 22 Eylül 1961'de seçim kampanyası için özel bir komitenin hazırladığı programı gözden geçirmiştir. Adaylar ve İl İdare Kurulu üyeleri 10 kişilik ekipler halinde ilçe ve köyleri dolaşacaklardır. Bu gezilerde partinin görüşleri anlatılacak ve halkla sohbet edilecektir. Mitinglerde AP gençlik ve kadın kolları da destek olacaktır.¹⁷⁸

2.1.2. Tutuklanan Adalet Partisi Mensubu Siyasiler

7 Temmuz 1961'de AP Torbalı İlçe Başkanı Doktor Mümin Kırılı ve DP'ye mensup 5 kişi, anayasa aleyhinde propaganda yapmak suçundan tutuklanmıştır.¹⁷⁹

¹⁷⁴ “C.K.M.P. Dün A.P. nin İthamına Cevap Verdi”, **Sabah Postası**, 1 Temmuz 1961.

¹⁷⁵ “İzmir'de AP ve CKMP'ne İltihaklar”, **Yeni Asır**, 7 Eylül 1961.

¹⁷⁶ “Çavdar, s. 120.

¹⁷⁷ “R. Gümüşpala İzmir'e Geldi”, **Ege Ekspres**, 9 Eylül 1961.

¹⁷⁸ “AP Seçim Kampanyası Hazırlığını Tamamladı”, **Ege Ekspres**, 23 Eylül 1961.

¹⁷⁹ “Menfi Propaganda Yapan 5 DP'li Yakalandı”, **Sabah Postası**, 8 Temmuz 1961.

Anayasanın halkoyuna sunulması sırasında halkı hayır oyu kullanmaya teşvik eden DP'ye mensup 14 kişi Torbalı'da jandarmalar tarafından yakalanmıştır.¹⁸⁰

26 Eylül 1961'de Kınık ilçesine bağlı Poyracık köyünde bir kahvehanede yapılan kapalı salon toplantısında AP İzmir İl Başkanı Mehmet Ali Aytaş, DP'ye olan hayranlığını belirtmiş ve Anadolu'nun en parlak devrinin Demokrat Parti devri olduğunu; *"Anadolu'da yaşayan Etiler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Osmanlılar ve hattâ Cumhuriyet devri dahil, ihmal edilen ve yapılamayan bir çok eserleri D.P. on yıl gibi çok kısa bir zamanda yapmıştır. Bunu bütün millet biliyor ve Allah da şahittir."* demiştir. Aytaş'ın bu sözleri, köy muhtarı ve bazı vatandaşlar tarafından savcılığa bildirilmiştir.¹⁸¹ Kınık'ta yaptığı konuşmadan dolayı hakkında tahkikat açılan Mehmet Ali Aytaş, kendisini evinde ziyaret eden gazetecilerle yaptığı konuşma sonrası 29 Eylül 1961'de mahkemeye gönderilmiş ve sorgusu alınmıştır. AP İl Başkanı Aytaş: *"Evvelki gün evime gelen gazetecilere evet Anadolu'da 5 bin seneden beri medeniyetler kurulmuştur. Bunlar mahalli olmuştur. Kınık' ta, İzmir' de, Antalya'da da böyle medeniyetler vardır. Milletlerin medeni seviyedeki dirayetleri demokrasi ile ölçülür. Konuşmalarında söylemediklerimi, bu gazeteciler söylemişim gibi yazıyorlar. Gazeteciler demokrasiyi demokrat anlamışlar."* demiştir. Aytaş hakkında bu yazıları yazan gazetecilerin sorgusu alınmıştır.¹⁸² Milli menfaatlere aykırı hareketlerde bulunmak suçundan Üçüncü Asliye Mahkemesi'nde yapılan sorgudan sonra cezaevine gönderilmiştir.¹⁸³ 8 Ekim 1961'de Kınık Asliye Ceza Mahkemesi'nde yapılan duruşma kalabalık bir AP grubu tarafından takip edilmiştir. Üç saat on altı dakika süren dava sonunda Aytaş serbest bırakılmıştır.¹⁸⁴ AP İl Başkanı Aytaş 15 Ekim 1961'de üçüncü kez tevkif edilerek Buca cezaevine oradan da Bergama'ya gönderilmiştir.¹⁸⁵ AP Menemen İlçe Başkanı Celal Unutmaz hakkında Kurtuluş Savaşı'nı kazanmamızın bir şans eseri olduğunu söylemesinden dolayı milli menfaatlere aykırı davranmak suçundan dava açılmıştır.¹⁸⁶ 18 Ekim

¹⁸⁰ "Torbalıda 14 Münfesi DP'li Nezarete Alındı", **Sabah Postası**, 11 Temmuz 1961.

¹⁸¹ "A.P. İl Başkanı Hakkında Savcılık Takibata Geçti", **Sabah Postası**, 28 Eylül 1961.

¹⁸² "A.P. İl Başkanı Tevkif Edildi", **Ege Ekspres**, 30 Eylül 1961.

¹⁸³ "A.P. İl Başkanı M. Ali Aytaş Tevkif Edildi", **Sabah Postası**, 30 Eylül 1961.

¹⁸⁴ "Mehmet Ali Aytaş Dün Kınık'ta Tahliye Olundu", **Sabah Postası**, 9 Ekim 1961.

¹⁸⁵ "A.P. İl Başkanı Üçüncü Defa Olarak Tevkif Edildi", **Sabah Postası**, 16 Ekim 1961.

¹⁸⁶ "Menemen A.P. İlçe Başkanı Dün Yargılandı", **Sabah Postası**, 18 Ekim 1961.

1961’de Bergama Ağır Ceza Mahkemesi tarafından Aytaş’ın tahliye edilmesine karar verilmiştir.¹⁸⁷

2.2. 1961 Anayasası’nın Hazırlanması, Halkoyuna Sunulması ve Sonuçları

1961 yılında siyasi faaliyetler serbest bırakılınca DP’nin siyasi mirasını bölüşmek için üç parti ortaya çıkmıştır. Bunlar; Adalet Partisi (AP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP)’dir. Özellikle daha ilk faaliyetlerinde DP’nin asıl mirasçısının AP olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁸⁸

Yeni siyasi partilerin 13 Şubat 1961 tarihine kadar kurulmasına izin verildi. Kurulacak olan partiler hazırladıkları programları bulundukları şehrin vilayetlerine verdiler. Kurulduktan sonra teşkilatlanıp siyasi faaliyette bulunamayan siyasi partiler şunlardır: Cumhuriyetçi Meslekî Islâhat Partisi, Çalışma Partisi, Düstur Partisi, Güven Partisi, Kemalist ve Gençlik Partisi, Memleketçi Parti, Millete Hizmet Partisi, Muhafazakâr Parti, Mutedil Liberal Parti. Bunlardan Memleketçi Parti bir süre sonra Adalet Partisi’ne katıldı.¹⁸⁹

1961 Anayasası Kurucu Meclis tarafından çıkarıldıktan sonra halkoyuna sunulacaktı. Eğer halk bunu kabul ederse DP’nin gayrimeşruluğunun onaylanacağı düşünülmüştür. Adalet Parti “Hayır demekte hayır var” sloganıyla propaganda yapmıştır.¹⁹⁰

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ile DP kapatılınca onun oylarına sahip çıkmak amacıyla 11 Şubat 1961’de Ankara’da Adalet Partisi kuruldu. Kurulduktan hemen sonra Türk kamuoyunda bunun DP’nin bir devamı olduğu görüşü oluştu ve bütün ülke genelinde örgütlenebildi. Aslında bu örgütlenme, DP kapatıldıktan sonra il ve ilçelerden indirilen DP levhalarının isim değiştirerek yerine konulmasından başka bir şey değildi. 1961 anayasası halk oylamasına sunulmadan önceki sloganları “Anayasaya hayır” idi. 1961 seçimlerinde ise eski DP’lilerin affını istemişlerdir.¹⁹¹ Kendisine Demokrat Parti’nin çizgisinde bir yol çizen AP yeni bir anayasayı

¹⁸⁷ “AP’liler Gene Nümayiş ve Gösterilerde Bulundular”, **Sabah Postası**, 19 Ekim 1961.

¹⁸⁸ Çavdar, s. 119.

¹⁸⁹ Hanife Kuru, “27 Mayıs 1960 İhtilal Dönemi: İktidar-Muhalefet İlişkileri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 8, Dokuz Eylül Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1998, s.247; Tökin, s. 103.

¹⁹⁰ Kenan Esengin, **27 Mayıs ve Ordudaki Kısımlar**, Su Yayınları, İstanbul, 1978, s. 59.

¹⁹¹ Erdoğan Teziç, **100 Soruda Siyasî Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 300.

önyargılı bir şekilde eleştirmiştir. “Hayırdı hayır vardır” ve “Plan değil pilav istiyoruz” gibi sloganları kullanmıştır.¹⁹²

CHP Çeşme İlçe Kongresi 17 Haziran 1961’de yapılmıştır. Kongre başkanlığına seçilen Avukat Ali Doğan: *“Yeni anayasa Türkiye’nin siyasi hayatına istikrar verecektir. Bundan sonra kim demokrasiye memlekette paydos derse karşısında anayasayı bulacak ve Anayasa Mahkemesi bu yolu tutan siyasi partiyi kapatacaktır. Yeni anayasaya göre Komünist Partisi ile faşizmi kabul eden partiler memleketimizde kurulamaz. Dini kimse istismar edemeyecektir. Biz C.H.P. liler hep beraber anayasaya “evet” diyeceğiz”*¹⁹³ şeklinde konuşarak anayasa ile ilgili görüşünü belirtmiştir. CHP İzmir Gençlik Kolu, anayasanın halkoyuna sunulması ile ilgili 23 Haziran 1961’de şu bildiriye yayınlamıştır: *“27 Mayıs’tan bu yana ulusumuzun atacağı en önemli adım yepyeni ve demokratik bir anlayışla düzenlenmiş bir anayasaya kavuşmak olacaktır. Uzun bir özgürlük savaşının ardından kişisel hak ve hürriyetlerimizin böylesine sağlam temeller üzerine kurulması, toplumumuz için büyük bir güvenç kaynağıdır. Şuna inanıyoruz ki yurdumuz için mutlu yarınlar her şeyin başında modern ve ileri bir anayasa ile gerçekleşebilecektir. Artık bu toplumda hiç kimse halkın dinsel inançlarını kötüye kullanamayacaktır. Artık bu toplumda hiç kimse demokrasi getiriyorum, özgürlük dağıtıyorum diye, kişinin özge haklarına kimse el uzatamayacaktır.*

*9 Temmuz Türk demokrasi tarihinde en büyük dönüm noktası olacaktır. Şuna inanıyoruz ki, Edirne’den, Kars’a kadar yükselecek “Anayasaya evet” sesi şimdiden en mutlu gelecekleri perçinleyen bir haykırış olacaktır. Her memleket sorununun hallinde olduğu gibi bu konuda da yüce ulusumuza güven ve inancımız sonsuzdur.”*¹⁹⁴ CHP gençlerden anayasa oylamasına evet demeleri için destek beklemektedir.

Kurucu Meclis üyeleri 28 Haziran 1961’de Yeni Sinema salonunda anayasaya evet kampanyası için birer konuşma yapmışlardır. Kaymakam Nazım Peştemalcılar, Kurucu Meclis üyelerinden Mehmet Raşit Beşerler, Reşat Tardu ve Alev Coşkun’u tanıttıktan sonra ilk sözü alan Beşerler, yeni anayasanın memleketin menfaatlerine göre hazırlandığını ve her vatandaşın evet demesi gerektiğini söylemiştir. Reşat

¹⁹² Çavdar, s. 107.

¹⁹³ “C.H.P. Çeşme İlçe Kongresi”, **Demokrat İzmir**, 18 Haziran 1961.

¹⁹⁴ “CHP İzmir Gençlik Kolu ve Anayasa”, **Demokrat İzmir**, 24 Haziran 1961.

Tardu, anayasanın vatandaşlarının haklarını koruyacak şekilde ilim adamları tarafından hazırlandığını ve hiçbir siyasi parti ya da zümrenin tesiri altında hazırlanmadığını belirtmiş ve şöyle demiştir: *“Anayasa, mecliste 2 yeşil oya karşılık ittifakla kabul edilmiştir. Anayasamız, vatandaşlara eşit haklar sağlayacak ve eğitim konusunda birçok yenilikler getirecektir. Herkes buna “evet” demelidir.”*. Alev Coşkun ise *“Anayasa, 150 yıllık hürriyet mücadelesinden sonra hazırlanan en mükemmel anayasadır. Anayasa halk oyunun tasvibini kazandıktan sonra, seçim tarihi Kurucu Meclisçe tesbit edilecek ve hükümet sivil idareye devredilecektir. Kötü propagandaya kapılmayarak, anayasayı tasvip etmek, hepimizin vatandaşlık borcudur”*¹⁹⁵ demiştir.

Seçim sabahı Vali Burhanettin Uluç Göztepe’de, AP Başkanı Gümüşpala ise Karşıyaka’da oylarını kullanmışlardır.¹⁹⁶

Kurucu Meclis’in seçmiş olduğu 21 kişilik Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan anayasa 9 Temmuz 1961’de halkoyuna sunulmuştur.¹⁹⁷ Halkoyuna sunulan yeni anayasaya evet denilmiş ve böylece anayasa kabul edilmiştir. Seçim sonuçları hakkında parti liderleriyle görüşen basın mensupları Gümüşpala ile görüşmüş ve gazetecilere şu açıklamayı yapmıştır: *“Anayasanın evet olarak kabul edilmesinden, ben de evete iştirak eden bir şahıs olduğum için çok memnunum. Hayır diyenler de olmuş. Fakat, bu vatandaşın sağ duyusudur. Zira vatandaşa telkinde bulunmak demokrasi esasına uygun olmaz. Bizler eveti destekledik ve bunu her gittiğim yerde de açıklamıştım. Referandum şu veya bu parti işi değil, milli bir vazife idi. Yine söylüyorum; iştirak yüzde 90dan az olduğu için çok üzgünüm. Anayasa millete hayırlı olsun.”* demiştir. CKMP İl Başkanı emekli Orgeneral Tevfik Güner; *“Oy kullanmak, herkesin vicdanına kalmıştır. Herkes vicdanının sesine göre oy vermiştir. Kızıyorum, bazıları kuyruktan bahsediyorlar. Halbuki kuyruk diye bir şey asla yoktur. Ayıp. Bir kısım vatandaşlara kuyruk demek, günahtır.”* demiştir.

¹⁹⁵ Hüseyin Mert, “Anayasaya Evet Kampanyası Açıldı”, **Ege Ekspres**, 28 Haziran 1961.

¹⁹⁶ “Anayasa Milletçe Kabul Edildi”, **Demokrat İzmir**, 10 Temmuz 1961.

¹⁹⁷ Muzaffer Gökman, **50 Yılın Tutanağı**, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973, s. 198.

Tablo 1: 9 Temmuz 1961 Anayasa Oylaması Türkiye Geneli Sonuçları¹⁹⁸

Türkiye Geneli 9 Temmuz 1961 Anayasa Oylaması Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen: 12.747.901		Oy Kullanan: 10.321.111	Katılım Oranı: % 81
Geçerli Oy Sayısı: 10.282.036			
Evet Oyu: 6.348.092	Evet Oranı: % 61.7	Hayır Oyu: 3.933.944	Hayır Oranı: % 38.3

Tablo 2: 9 Temmuz 1961 Anayasa Oylaması İzmir Sonuçları¹⁹⁹

9 Temmuz 1961 Anayasa Oylaması İzmir Sonuçları					
İlçeler	Seçmen Sayısı	Kullanılan Oy	Geçerli Oy	Evet	Hayır
Bayındır	20258	16300	16236	7482	8754
Bergama	37466	33355	33355	14885	18470
Bornova	22513	19130	18989	9075	9914
Çeşme	5257	3995	3964	2834	1130
Dikili	8372	6784	6766	2991	3775
Foça	5452	4509	44490	2359	2131
Karaburun	4159	3315	3306	1894	1412
Karşıyaka	41468	32579	32476	17376	15100
Kemalpaşa	17653	15229	15164	7764	7400
Kınık	10312	8945	8919	3431	5488
Kiraz	14241	12406	12365	6803	5562
Merkez	200402	159994	159470	76431	83039
Menemen	26257	21082	20985	9674	1311
Ödemiş	53661	42609	42489	25748	16741
Seferihisar	5307	3684	3668	2291	1377
Selçuk	6373	5579	5550	3091	2459
Tire	29004	23440	23345	9820	13525
Torbalı	17780	15871	15731	8877	6854
Urla	9679	7776	7762	3732	4030
Toplam	535614	436582	435030	216558	218472

¹⁹⁸ Türkiye İstatistik Kurumu, **Halk Oylaması Sonuçları**, TÜİK Matbaası, Ankara, 2008, s. 2.

¹⁹⁹ T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Anayasa Oylaması Sonuçları**, Ankara, 1962, ss. 26-27.

AP İl Başkanı Mehmet Ali Aytaş; *“Vatandaşın tezahür eden evet oylarına karşı en derin hürmet hissi besliyoruz”* derken, CHP’li Talat Orhon; *“Hayır oyu verenler, anayasaya değil, anayasayı getirenlere karşı menfi davranışlarını göstermişlerdir. Münfesi DP.lilerin AP içinde ve dışında çalışarak gövde gösterisi yapmaları bu neticeyi doğurdu ama neticede 4 milyon DP oyunun yarısının kaybolduğu anlaşıldı”* demiştir.²⁰⁰

9 Temmuz 1961’de yapılmış olan anayasa oylamasına İzmir’den hayır oyunun çıkmasının sebebi bu ilin 1957 seçimlerinde DP’nin kazandığı yerlerden biri olmasına bağlanmıştır.²⁰¹

2.3. Adalet Partisi’nin 1961 Seçim Hazırlığı Faaliyetleri

15 Ekim 1961 tarihinde yapılacak olan genel seçimler için siyasi partiler hazırlıklara başlamıştır. Adalet Partisi İzmir teşkilatı ilk olarak milletvekili adaylığı için müracaatta bulunanların isimlerinin başka partilere geçmesinden çekindiği için isimleri açıklamamıştır. Eylül ayına kadar Adalet Partisi’ne, senatörlük ve Millet Meclisi üyeliği için 60 kişinin başvurduğu ve bunların büyük çoğunluğunun eski DP’lilerden oluştuğu açıklanmıştır.²⁰²

1961 seçimlerine hazırlanırken Adalet Partisi’nin İzmir il teşkilatı içerisinde bazı karışıklıklar olduğu basına yansımıştır. AP İl İdare Kurulu üyesi Nihat Kürşat, son zamanlarda parti içerisinde çözümler yaşandığı konusunda çıkan haberlerin asılsız olduğunu ve bunu tertipleyenlerin vatandaşların partiye olan desteklerini kırmak için yaptıklarını söylemiştir.²⁰³

AP ilk seçim propagandasına 25 Eylül 1961’de Bergama’da başlamıştır. AP İl Başkanı M. Ali Aytaş, senato adayı Cahit Okurer ve milletvekili adayı Nihat Kürşat bu heyette hazır bulunan partililerdi. İlk konuşmayı yapan Aytaş: *“Önümüzde mühim bir imtihan, seçim imtihanı bekliyor bizi. Seçmek hakkı Allah vergisidir. Türk milleti de bu hakkını 15 Ekim’de kullanmaya hazırdır. İdare başında olanlar, halen seçimin tam bir serbesti içinde yapılacağına söz vermişler, bunu teminat altına almışlardır. Esasen hiç bir kimse dilediğini seçmekten menedilemez. Seçmediğimiz insanların ise*

²⁰⁰ Çetin Erer, “Netice Hakkında Ne Dediler?”, **Ege Ekspres**, 11 Temmuz 1961.

²⁰¹ “Evet-Hayır”, **Ege Ekspres**, 12 Temmuz 1961.

²⁰² “A.P. İzmir’de Adaylarını Kaçırmaktan Korkuyor”, **Sabah Postası**, 12 Eylül 1961.

²⁰³ Erkin Usman, “AP’de Tam Birlik Mevcut”, **Ege Ekspres**, 20 Eylül 1961.

bu memleket idaresinde sözü ve hakkı olamaz. Memurların tarafsızlığına inanıyoruz. Ve umumiyetle bu hür demokrasi havası içinde başarıya ulaşacağımıza da muhakkak nazarı ile bakıyoruz. AP, bu hürriyet dâvasında sizlerin hizmetindedir”²⁰⁴ diyerek seçimlerle ilgili açıklama yapmıştır.

Parti ekibi 26 Eylül 1961’de Bakırçay havzası köylerini, Bergama’nın Ahmetli, Çitköy, Kadıköy, Ayazköy, Aziziye, Börücek, Sarıcalı köylerini dolaşmışlar ve buradaki halkla konuşmalar yapmışlardır. Aynı gün Adalet Partisi Dikili’de de miting düzenlemiştir. Kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılanan partililer büyük tezahüratlar eşliğinde konuşmalarını gerçekleştirmişlerdir. Aytaş: *“Türk milleti akliselimiyle doğruyu bulacaktır. Türk milleti ne zaman baskısız seçim yapmışsa bu iyi neticelenmiştir. Bu topraklar üzerinde yaşayan insanların dinî, ahlakî, fazileti şaşmaz bir sağduyusu vardır. Bırakalım millet istediğini seçsin. Hiç bir zaman bu milletle onun seçtikleri arasına girmeyelim. Demokrasi, demokrasi diye meydanlarda bağırıp ondan sonra halka kuru kalabalık, kasketliler diyorlar. Olmaz bu. İmtiyazlı bir zümrenin hâkimiyetini mi istiyorlar? Milletin iradesiyle kurulmayan iktidarlar istibdat idaresidir. Çetin bir mücadele sonunda yere düşen demokrasi bayrağını Adalet Partisi yükseltecektir.”* diyerek Adalet Partisi’nin her daim milletin hizmetinde bulunduğunu ifade etmiştir.²⁰⁵

2.4. AP Konak Mitingi ve Ragıp Gümüşpala’nın Konuşması

Ragıp Gümüşpala 2 Ekim 1961 günü saat 15.00’te İzmir’e gelerek, Buca cezaevinde tutuklu bulunan İl Başkanı Mehmet Ali Aytaş’ı ziyaret etmiştir. AP İzmir mitingi kalabalık bir vatandaş topluluğunun katılımıyla saat 16.00’da Konak Sarıkamış Meydanı’nda gerçekleşmiştir. Adalet Partisi’nin İzmir’deki kuruluşuyla söze başlayan Gümüşpala, sosyal ve idari konulara, basın ve yayın hürriyetine değinmiş ardından dış politika konusu hakkında konuşmuştur. Konuşmasına Namık Kemal’in bir sözü ile devam eden Gümüşpala; devletin zenginliğini milletin zenginliğinde gördüklerini ve bunun için ağır vergilere taraftar olmadıklarını söyleyerek bugüne dek yaptığı konuşmalarda ilk defa üstü kapalı olarak bir vaadde

²⁰⁴ “İzmir’de İlk Mitingi Adalet Partisi Yaptı”, **Ege Ekspres**, 26 Eylül 1961.

²⁰⁵ “Dikili’de Dünkü A.P. Mitingi Muhteşemdi”, **Ege Ekspres**, 27 Eylül 1961.

bulunmuştur.²⁰⁶ AP'nin Ege'deki en büyük mitingi geniş bir alaka uyandırmış ve civar yerlerden gelen insanları taşıyan vasıta sayısı 1200'den fazla olmuştur.²⁰⁷

2 Ekim 1961'de AP Konak mitinginde Genel İdare Kurulu azası Nuri Beşer: *"Mensubu olmakla şeref duyduğumuz Türk milletinin ve onun yanında bir mensubu olmakla şeref duyduğumuz Adalet Partisi, İzmir'de doğmuştur. Adalet Partisi'nin güneşi, kadife kaleden hüzmeleri ile bütün Anadolu'ya ışık tutmuştur. İşte bugün onun için İzmir'de büyük seçim nutku ile kampanyamızı açıyoruz. Partimiz, şu veya bu parti ile dargın olarak seçime girmek niyetinde değildir."*

*Aziz İzmirli, partimiz, büyük bir imanla, büyük bir kuvvetle Türk milletinin muhabbetini üzerinde taşımak suretiyle seçime giriyor. Ve seçime, şu veya bu parti ile anlaşarak girmiyoruz. Biz sadece Türk milleti ile anlaşarak seçime giriyoruz"*²⁰⁸ diyerek AP'nin kurulduğu il olan İzmir'de seçim konuşmasını başlatmıştır.

AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala ise şu konuşmayı yapmıştır: *"Partimizin programındaki başlıca esasları sizlerin yüksek takdirinize arz etmiş bulunuyoruz. Allahın inayeti ve sizlerin müzaheretinizle memleketi idare vazifesi bize verilirse sizlerin, hepimizin huzur içinde yarınından emin ve rahat yaşayabilmeniz için gerçekleştirmeye çalışacağımız esaslar bunlardır. Partimiz bu fikirlerin gerçekleşmesi için siyasi hayata katılmıştır. İster muhalefette kalalım, ister iktidarda olalım, daima ve yalnız, memleketin hayrına olduğuna inandığımız bu fikir ve prensiplerin tahakkuku için çalışacağız. Bunun dışında hakkımızda söylenilen bütün sözler bizi anlamak istemeyenlerin asılsız ve maksatlı isnatlarından başka bir şey değildir. Adalet Partisi adalet, sevgi, kardeşlik, vatanperverlik ve insanlık hisleri ile dolu bir partidir."*

Biz, seçimlerin en dürüst bir şekilde yapılacağına, idarenin bitaraflığını tam muhafaza edeceğine inanıyoruz. Bu memlekette millet iradesine karşı koyabilecek bir kuvvetin varlığına inanmıyoruz. Millet ne isterse ancak o olacaktır."

Biz iktidar için değil bizi yetiştiren aziz vatanımıza, milletimize borcumuzu ödemek için yola çıktık. Bizi harekete geçiren kuvvet hırs ve kin değil, milletimize

²⁰⁶ "Dünkü A.Partisi İzmir Mitingine Kalabalık Bir Halk Kitlesi Katıldı", **Demokrat İzmir**, 3 Ekim 1961.

²⁰⁷ Erkin Usman, "Tarihi Miting Nasıl Geçti", **Ege Ekspres**, 3 Ekim 1961.

²⁰⁸ "Gümüşpala AP'nin Programını Dün Açıkladı", **Yeni Asır**, 3 Ekim 1961.

*karşı duyduğumuz engin sevgi ve bu sevgiden yükselen sorumluluktur. Biz bütün varlığımızla inanıyoruz ki, sevgimiz, her türlü inatçı mukavemetleri aşacak ve muhakkak muzaffer olacaktır.”*²⁰⁹ Ayrıca Gümüşpala Namık Kemal’in; *“Zafer milletin kalb birliğinden ve büyük eserler de fikirlerin çarpışmasından çıkar.”* sözünü söylemiş ve partilerinin buna inandıklarını belirtmiştir.²¹⁰

2.5. Cumhuriyet Halk Partisi’nin İzmir Örgütü

27 Mayıs 1960’tan sonra emekliye ayrılan 16 general, albay ve yarbay topluca CHP İzmir İl Başkanı Lebit Yurdoğlu’nu ziyaret ederek Cumhuriyet Halk Partisi’ne katılmak istediklerini bildirmişlerdir. Bu teklif büyük bir memnuniyetle karşılanmış ve derhal kayıtları yapılmıştır. Ayrıca daha birçok emekli general ve subayın CHP’ye girmek için idarecilerle temasa geçtiği görülmüştür.²¹¹

İsmet İnönü İzmir’in kurtuluşu dolayısıyla 9 Eylül 1960’ta bir basın toplantısı düzenlemiştir. İnönü’nün beyanatı şu şekildedir: *“3 ay zarfında, 27 Mayıs’tan evvelki cemiyet ve siyaset hayatınızı, artık hatırlamaz olmuş gibi bir halimiz vardır. Geçen iktidar başındakiler, yeni usul marifetlerle, seçimi hiçbir zaman kaybetmemek hayaline kapılmışlardı. Polis ve jandarma elde bulunursa, adalet tesir altında olursa, söz söyleyebilecek vatandaşlar nimetle veya kahır ile susturulursa ve serbest fikir söylemek, basında ve mecliste imkânsız hale getirilirse, halk kıpırdayamaz ve âciz kalır sanılmıştı. İdareciler, her milletin bu yola sapmış idarecileri gibi, halkın hakikî düşüncesini, halkın potansiyel kuvvetini anlamsız ve görmez hale gelmişlerdi. 27 Mayıs, böyle bir devre nihayet vermiştir.*

*Şimdi hepimiz için mühim olan tek mesele, içinde bulunduğumuz inkılâp devrinin, başladığı başarı ile ve şerefle sona ermesinin, memleketimiz bakımından başlıca selâmet yolu olduğu üzerinde, vatandaşların anlayışını toplamaktır. İnkılâp devri, 1961 Ekim’inde, Büyük Millet Meclisi’ne vazifenin devri suretiyle sona erecektir.”*²¹² Siyasi faaliyetler yasak olduğu için toplantı İzmir’in kurtuluş gününde yapılmıştı. İnönü’nün bu konuşması İzmir’in kurtuluş günüyle anılmasından daha çok ciddi uyarılar içeriyordu.

²⁰⁹ “Sönük Geçen AP Mitinginde Dün Gazeteciler Yuhalandı”, **Sabah Postası**, 3 Ekim 1961.

²¹⁰ “Millet Ne İsterse O Olacak”, **Ege Ekspres**, 3 Ekim 1961.

²¹¹ “İzmir’de 16 Emekli Subay ve General C.H.P. ne Girdi”, **Sabah Postası**, 4 Mart 1961.

²¹² Aydemir, **İhtilalin...**, s. 398-399.

2.5.1. CHP İzmir İlçe Kongreleri

23 Nisan 1961’de CHP Kınık İlçesi Gençlik Kolu tarafından kongre düzenlenmiştir. Kongreye Kurucu Meclis’teki CHP temsilcisi Ratip Tahir Burak, İzmir İl Başkanı Lebit Yurdoğlu ve idare kurulu üyeleri ile İzmir İl Gençlik Kolu üyeleri katılmışlardır. CHP’li üyeler, kin ve intikam hislerinden uzak, millet malına el uzatmamış, devlet kasasından para çalmamış partili partisiz kimselerin CHP teşkilatında memleket hizmetinde çalışabileceklerini belirtmişlerdir. Kongrede Cemal Gürsel ile İsmet İnönü’ye bağlılık ve sevgi telgraflarının çekilmesi kararlaştırılmıştır.²¹³

CHP Bornova Gençlik Kolu Kongresi 26 Nisan 1961’de yapılmıştır. Kongre İbrahim Çulha tarafından açılmış ve parti üyelerinden Fikret Florat: *“CHP. olarak seçimlerde geçmek istiyoruz. Hem de iyi bir şekilde vazife görebilmemiz için kahir bir ekseriyetle iktidara gelmemiz lâzımdır. Çünkü yeni sisteme göre mecliste bir mebus öksürse kabinenin değişmesi lâzım gelecek. Önümüzdeki devre tehlikeli bir devre olacaktır. İktidara gelmemiz için gençlere çok büyük vazifeler düşmektedir”*²¹⁴ sözleriyle gençlerden partilerine destek olmalarını istemiştir.

28 Nisan 1961’de CHP Dikili İlçe Kongresi yapılmıştır. Söz alan İl İdare Kurulu üyesi Arif Ertunga; CHP’nin ihtilali hiçbir zaman istemediğini ve amaçlarının yapılacak seçimlerde çok güçlü olarak iktidara geleceğini söylemiştir.²¹⁵

1961 Mayıs ayının ilk haftasında toplanan Karşıyaka CHP Gençlik Kongresi bazı hadiseler sebebiyle iptal edilmişti. 17 Mayıs 1961’de tekrarlanan kongre Deniz Bostanlısı’nda yapılmıştır. Tersane, Dedebaşı, Soğukkuyu ocaklarından hiçbir genç kongreye katılmamış ve iştirak edenlerin çoğunluğunu Bostanlılar oluşturmuştur. CHP Karşıyaka Gençlik Kolu Başkanı Muammer Özkan; iktidara gelecek olan politikacıların dayanağının Türk gençliği olacağını söylemesiyle bir anda ortalık karışmıştır. Bazı gençler kongrede çıkan gürültüleri yazmaması için gazetelere saldırıda bulunmasına rağmen olaylar güçlükle bastırılabilmiştir.²¹⁶

²¹³ “Kınık C.H.P. Gençlik Kongresi Dün Yapıldı”, **Sabah Postası**, 24 Nisan 1961.

²¹⁴ “Bornova C.H.P. Gençlik Kolu Kongresi”, **Demokrat İzmir**, 27 Nisan 1961.

²¹⁵ “Dikili C.H.P. Gençlik Kolu Kongresi Yapıldı”, **Ege Ekspres**, 29 Nisan 1961.

²¹⁶ “Gece Karşıyaka’da Yapılan CHP Kongresinde Bazı Hadiseler Oldu”, **Ege Telgraf**, 18 Mayıs 1961.

CHP seri bir şekilde kongrelerine devam etmiştir. 20 Mayıs 1961’de Çeşme, Seferihisar ve Urla ilçeleri gençlik kolu kongreleri yapılmıştır. Seferihisar Gençlik Kolu Kongresi saat 14.30’da Yeni Sinema salonunda yapılmış ve daha bir hafta evvel vazifeyi devralan idare heyetinin faaliyet raporu okunmuştur. Raporda 52 genç üyenin partiye kazandırıldığı bildirilmiştir. Gençler yaptıkları konuşmada Atatürk inkılaplarının ışığı altında ilerleyip, CHP saflarında memlekete hizmet edeceklerini belirtmişlerdir. Kongrede siyasiler, suçu olmayan Demokrat Partililerin kendileri tarafından affedileceğini ve CHP’ye katılabileceklerini söylemişlerdir. Arif Ertunga; *“Biz geçmişten intikam almayı değil, ders almayı düşünürüz. Peşinden sürüklendiği insanların kötülüklerini görüp kendi vicdanlarında mahkûm eden vatandaşları affederiz ve onlarla siyasi faaliyetlerde bulunabiliriz. Fakat hâlâ (onları) kurtarmak katiyen gafillerle mücadele edeceğiz. Bunlar siyasi ahlaki zedeleyen insanlardır.*

Bugün yeni türeyen siyasi partiler Cumhuriyet Halk Partisi’ni kötölemekten başka ne yapacaklardır. Onu söylesinler onlar Demokrat Parti’nin kirli enkâzı üzerinde toplanmışlar, rey avcılığı yapıyorlar. Programlarında tüzüklerinde dağarcıklarında hiçbir şey yok. İfade edebilecekleri bir fikirleri yok. Biz bu kabil partilere omuz silkiyoruz. Bu tip partilerle münakaşaya girmeyi değerli bulmuyoruz”²¹⁷ diyerek siyasi partileri suçlamıştır.

Çeşme İlçe Gençlik Kolu Kongresi saat 20.00’de parti ilçe merkezinde yapılmıştır. Kongrede İzmir İl Başkanı Lebit Yurdoğlu konuşma yapmıştır.

Urla İlçe Gençlik Kongresi de gayet samimi bir hava içerisinde geçmiştir. Çeşme’den Urla’ya geçen İzmirli gençler ile İl İdare Kurulu üyeleri birer konuşma yapmışlardır.²¹⁸

21 Mayıs 1961’de CHP Selçuk, Bayındır, Tire ve Karşıyaka olmak üzere dört ilçede kongre düzenlemiştir. Karşıyaka Kadınlar Kolu Kongresi Atlas Sineması’nda yapılmıştır. Okunan faaliyet raporunda 66 yeni üyenin partiye kaydedildiği bildirilmiştir. Ardından konuşan CHP’liler, DP zamanında maruz kaldıkları baskıları anlattılar ve geleceğe güvenle baktıklarını belirttiler.²¹⁹

²¹⁷ “3 C.H.P. İlçe Gençlik Kongresi Yapıldı”, **Sabah Postası**, 21 Mayıs 1961.

²¹⁸ “3 C.H.P. İlçe Gençlik...”, **Sabah Postası**, 21 Mayıs 1961.

²¹⁹ “CHP Kongreleri”, **Demokrat İzmir**, 22 Mayıs 1961.

CHP Selçuk Kongresi'nde, mahalli dertler ve siyasi olaylarla ilgili konuşma yapan hatipler vatandaşları Kemalizm ve Milliyetçilik prensipleri etrafında toplanarak kuvvetli bir millet olmak için çalışmaya davet etmişlerdir. Konuşma yapan partili Haluk Faralyalı; *“Bizim kabul ettiğimiz ilk hedefler beyannamesi İnkılâp Hükûmeti tarafından tahakkuk yolundadır. Bundan sonra böyle beyannameler için hiçbir parti zaman kaybetmeyecektir. Yeni kurulmakta olan partiler memleket meselelerine ışık tutacakları yerde CHP. düşmanlığı içinde alâka çekmek için gayret sarf etmektedirler. Bunlar gaflet içindedirler. İhtar ediyorum, rica ediyorum, bu aziz yurdun istikbalini düşünsünler. Kardeşi kardeşe düşürerek ikbal peşinde koşmasınlar. Bu şekilde koltuk peşinde, sandalye peşinde koşmak, kardeşi kardeşe kırdırmak vatana ihanettir”*²²⁰ sözleriyle siyasi partilerin CHP'ye karşı tavrı sergilediklerini söylemiştir.

Bayındır CHP Gençlik Kolu Kongresi'nde, gençlik kollarının daha verimli çalışması gerektiği konusunun üzerinde durulmuştur. İzmir İl İdare Kurulu üyelerinden Fikret Florat; *“Soysuzlaşmış bir iktidara karşı yapılan ihtilâl meşrudur. Düşüklere karşı MBK çok müsamahakâr hareket etmektedir. CHP. lilerin vazifesi MBK sine yardımcı olmaktır.”* demiştir.²²¹

CHP'nin Bergama, Foça ve Menemen ilçelerinin gençlik kolları 5 Haziran 1961'de kongre düzenlemiştir. Bergama Kongresi'nde söz alan Arif Ertunga; CHP'nin diğer siyasi partilere ve eski DP mensubu siyasilere kapılarının açık olduğunu ve onların CHP'ye geçebileceklerini söylemiştir.²²² 8 Haziran 1961'de CHP Torbalı İlçe Gençlik Kongresi yapılmıştır.²²³

17 Haziran 1961'de CHP Çeşme İlçe Kongresi yapılmıştır. Kongrede anayasaya evet kampanyasının üzerinde durulmuş ve partinin il idare kurulu üyesi Fikret Florat; *“Yeni Anayasa Türkiye'nin siyasi hayatına istikrar verecektir. Bundan sonra kim demokrasiye memlekette paydos derse karşısında anayasayı bulacak ve Anayasa Mahkemesi bu yolu tutan siyasi partiyi kapatacaktır. Yeni anayasaya göre Komünist Partisi ile faşizmi kabul eden partiler memleketimizde kurulamaz. Dini kimse istismar edemeyecektir. Biz C.H.P. liler hep beraber anayasaya evet*

²²⁰ Erkin Usman, “CHP Ege'de İlk İlçe Kongresini Dün Yaptı”, **Ege Ekspres**, 22 Mayıs 1961.

²²¹ “Ege'de C.H.P. Dün 4 İlçe Kongresi Yaptı”, **Sabah Postası**, 22 Mayıs 1961.

²²² “C.H.Partisi Siyasi Mücadelede Kin ve İhtirasa Yer Vermeyecek”, **Sabah Postası**, 5 Haziran 1961.

²²³ “C.H.P. Torbalı Gençlik Kongresi”, **Sabah Postası**, 9 Haziran 1961.

diyeceğiz.” sözleriyle bunu dile getirmiştir. Ardından söz alan Talat Orhon; “C.H.P. 27 Mayıs’tan önce milletin zulme karşı direnme gücünü cesaretle besleyerek kazandığı haklı itibar ve güveni, 27 Mayıs’tan sonraki soğukkanlı, ağırbaşlı ve vatandaşlar arasında tohumları ekilmiş kin ve husumet yerine kardeşlik, müsamaha duygularını yerleştirci davranışı ile daha da perçinlenmiştir.

Milli huzur ve saadetin iki taraflı şartları vardır. Hukuk siyasetinde adalet, müsavat, hürriyet, iktisat siyasetinde ise her yerde ferde, asgari insanca yaşayabilme imkanlarını sağlamak.

C.H.P.’nin hukuk siyasetindeki bütün prensipleri, yeni anayasada teminata bağlanmıştır. Vatandaşın güvenoyu ile iktidara geçerse, bilgili, planlı ve ihtisasa uygun bir iktisadi siyasetle, her geçen gün sıkıntılar hafifleyecek, kalkınma ziraatte ve sanayide tahakkuk edecektir. Milletin iradesini süngüyle yerine getiren Türk Silahlı Kuvvetleri var olsun”²²⁴ diyerek DP’nin idarede olduğu dönemde CHP il idare heyetinin başarılı şekilde çalışmalar yaptığını belirtmiştir.

18 Haziran 1961’de düzenlenen CHP Ödemiş İlçe Kongresi’nde konuşan Lebit Yurdoğlu: *“Yeni siyasi hayatımız, bazı karamsarların görüşünün aksine, iyi istikamete gitmektedir. Eski zihniyeti hortlatmak isteyen tek-tük politikacıya rağmen, siyasi hayatımızda mühim bir değişiklik hissediliyor. Meselâ A.P. il başkanlarının toplantısından gelen haberlere göre kardeşlik, eşitlik ve dostluk içinde seçime gidileceği söyleniyor. Bu partinin görüşü takdire değer demıştır”²²⁵ sözleriyle AP’ye teşekkürlerini bildirmiştir.*

CHP Karaburun Kongresi 23 Haziran 1961’de yapılmıştır. Kongrede İzmir CHP İl Gençlik Kolu Yönetim Kurulu’nun yaklaşan seçimler ile ilgili şu bildirisi okunmuştur: *“27 Mayıs’tan bu yana ulusumuzun atacağı en önemli adım yepyeni ve demokratik bir anlayışla düzenlenmiş bir anayasaya kavuşmak olacaktır. Uzun bir özgürlük savaşının ardından kişisel hak ve hürriyetlerimizin böylesine sağlam temeller üzerine kurması, toplumumuz için en büyük bir güvenç kaynağıdır. Her*

²²⁴ “C.H.P. Çeşme İlçe Kongresi”, **Demokrat İzmir**, 18 Haziran 1961.

²²⁵ Türkmen Parlak, “CHP Ödemiş İlçe Kongresinde Sadece AP’ye Teşekkür Edildi”, **Ege Ekspres**, 19 Haziran 1961.

memleket sorununun hallinde olduğu gibi bu konuda da yüce ulusumuza güven ve ihtiyacımız sonsuzdur."²²⁶

30 Haziran 1961'de CHP Kemalpaşa İlçe Kongresi yapılmıştır.²²⁷

14 Temmuz 1961'de CHP Seferihisar Kongresi yapıldı. Kongrede ilçe idare heyeti yazılı faaliyet raporu getirdi. Daha sonra ilçenin ihtiyaçları konusunda istekler dinlenmiştir. CHP'li siyasiler milletin anayasaya evet demesiyle, ihtilalin tescillendiğini belirtmişlerdir. İlçe başkanlığına Rahmi Ergon, İdare Heyeti üyeliklerine Yusuf Girgin, Mehmet Ballı, İlhan Çelikoğlu, Mustafa Tunsoy, Fuat Akın, Necati Yarar, Mehmet İşgüder ve İsmail Taşkın seçilmiştir.²²⁸

2.5.2. CHP'nin 1961 Seçim Hazırlığı Faaliyetleri

İsmet İnönü'ye göre Cumhuriyet Halk Partisi Atatürk döneminde devraldığı halkçılık, devletçilik, devrimcilik gibi ilkelere verdiği önemle tanımlanıyordu. Bu yüzden CHP, 1961 seçimlerinde "ortanın solu" sloganıyla seçim mücadelesine başladı.²²⁹

Akis Dergisi'nin bir sayısının kapağında İsmet İnönü ve İsmail Rüştü Aksal'ın fotoğraflarının altına "geleceğin cumhurbaşkanı ve başbakanı" yazılmıştır. Bazı çevreler bundan rahatsızlık duymuşlardır. Kenan Esengin'in yorumuna göre Cemal Gürsel, eğer CHP iktidara gelirse, kendisinin cumhurbaşkanı seçilemeyeceğini düşünerek kaygılanmıştır.²³⁰

Akis Dergisi 1961 genel seçimin nasıl sonuçlanabileceği konusunda bir tahmin yapmış ve Türkiye'nin hemen hemen bütün illerinde CHP'nin seçimleri kazanacağını gösteren bir haritayı derginin kapağına koymuştur. Fakat seçimler bu tahminin tutmadığını göstermiştir. Halk, İsmet Paşa ve ihtilal sonrası anayasasının babası olan CHP'den oylarını eksik etmemesine rağmen CHP çoğunluğu sağlayamamıştır.²³¹

²²⁶ "Karaburun'da CHP. Kongresi", **Sabah Postası**, 24 Haziran 1961.

²²⁷ "Gümüşpala Hakkında Önemli Açıklamalar", **Sabah Postası**, 1 Temmuz 1961.

²²⁸ "Siyasi Faaliyet Ege'ye İntikal Etti", **Demokrat İzmir**, 15 Temmuz 1961.

²²⁹ "Cihad Baban, **Politika Galerisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970, s. 319.

²³⁰ Esengin, s. 60.

²³¹ Arcayürek, s. 237.

CHP İl Kongresi 6 Ağustos 1961 günü saat 10.00'da Kemer'deki Büyük Sinema Salonu'nda yapılmıştır. Erken saatlerden itibaren kongreye gelen delegelerin kartları kapıda kontrol edilmiş ve kartı olmayan bazı delegelerle görevliler arasında münakaşa yaşanmıştır. 6 Ekim 1958'den beri yapılmayan CHP İzmir İl Kongresi'ne bu yıl büyük önem verilmiştir. CHP Genel Sekreter Yardımcısı Suphi Baykam, Orhan Öztrak, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Şevket Raşit Hatipoğlu, Nazif Çağatay, Şeref Bakşık, Hulusi Selek, Tekin Çulcu, kongreye katılan isimlerdir. İl Yönetim Kurulu'na seçilmek üzere adaylar arasında oylamaya gidilmiştir.²³²

CHP İl Gençlik kolu 9 Ağustos 1961'de bir basın toplantısı düzenleyerek partiler hakkında; *"Biz, Atatürk gençliğini, CHP'li, AP'li ve YTP'li diye ayırmıyoruz. Gençliği beraber olarak, partilerin haricinde, onları murakebe eden ve memleket hizmetinde bir bütün olarak telâkki ediyoruz. Biz çalışmalarımızı hiçbir zaman bir parti gençlik kolu olarak görmüyoruz. Partilerin, şahıs kavgalarından ziyade fikri mücadele yapmalarını temenni ediyoruz. Gençlik kollarını, memlekete dürüst politikacı yetiştiren bir okul olarak telâkki ediyoruz. Politikacı, artık memleket davalarına eğilmelidir. Politikacı tutumu düzenleyen kişi demektir. Demokrasinin dayanağı, ancak kültürlü insanlar olacaktır."* ifadelerini kullandıktan sonra; *"27 Mayıs 1960'tan günümüze, hemen gelişen ve şu an da içerisinde yaşadığımız, yepyeni modern ve ileri rejim şartlarının ayrı ayrı düşüncelerde birtakım boşluklar yarattığı gerçektir. Kara günlerle dolu bir 10 senenin gerektirdiği her türlü savaşın yerini, bugün ancak fikir saldırılarının dışında olumlu çalışmalar tartışmalar almalıdır. İşte bu amaçla tüm çalışmalarımızda dayanılan tek ilke "Önce Kültür, sonra Politika" olacaktır. Böylesine bir anlayış içerisinde bütün partilerin oy kaygılarından uzak, karşılıklı hücumlar ve söz düelloların dışında doğrudan doğruya memleket sorunlarına eğilmelerinin gerektiği kanısındayız. Çünkü ne hiç bir kimsenin, ne de hiçbir topluluğunun bu memleketi anarşiye ve yıkıma sürüklemeye hakkı yoktur"*²³³ diyerek amaçlarını dile getirmişlerdir.

CHP seçim kampanyasını 24 Eylül 1961'de Gazi Bulvarı'nda toplantı yaparak başlatmıştır. Seçimler konusunda konuşma yapan Dr. Lebit Yurdoğlu; *"Memleketin bugünkü şartlarını bir partici olarak değil, bu memleketi seven ve bu memleketin iyiliğini isteyen insanlar olarak istiyoruz. Sizden bugün oy değil*

²³² Erol Akıncılar, "C.H.P. İl Kongresi Başladı", **Ege Telgraf**, 6 Ağustos 1961.

²³³ "CHP'li Gençler Siyasi Partileri İkaz Ediyor", **Sabah Postası**, 10 Ağustos 1961.

kardeşlik istiyoruz. Hislerinizden sıyrılarak küçük particilerin tahriklerini kenara iterek baş başa kalacağınız günleri yaşıyorsunuz. Hakikatleri olduğu gibi gören cemiyetler, yaralarını pek çabuk sararlar. Şartlarımız ciddidir. Dünya çılgın füze yarışı içinde korkunç günlerin hazırlığını yapıyor. İktisadi şartlarımızda ağırlıklar var. İşsizlik çoğalmış, dış ticaretimiz büyük açık verir halde. Ziraat memleketi olduğumuz halde kendi mahsullerimizle geçinemez hale düşmüşüz. Bütün bu durumların karşısında ihtilâlden demokrasiye, seçime itmek gibi dünya siyasi tarihinde pek görülmemiş bir tecrübeye giriyoruz. Düşünür beyni, memleketi seven politikacıların karşınızda yapacağı rey toplamak için tahrik değil, bu çetin meseleleri millet olarak yenebilmek için birliğinizi, beraberliğinizi, istemektedir. Biz, bu mesuliyet hissiyle huzurunuzda oy değil, kardeşlik istiyoruz”²³⁴ diyerek CHP’nin 1961 seçimleriyle ilgili ilk konuşmasını yapmıştır.

CHP 5 Ekim 1961’de Foça, Urla, Ödemiş, Kiraz, Menemen, Karşıyaka, Buca, Bergama, Tire ve köylerinde seçim toplantıları yapmıştır. CHP teşkilatında gençlik kolları kapalı salon toplantıları düzenlemişlerdir. İl İdare Kurulu üyesi Talat Orhon; *“Bir cemiyetin mesud olması, o cemiyet mensuplarının hürriyet içinde yaşamaları ve çalışma karşılığında ihtiyaçlarının karşılandığını görmekle görmeleriyle mümkündür. Hürriyet ve ekmek. İktidarlar, bu iki unsuru bir arada gerçekleştirmeğe mecburdurlar. İşte CHP, bu gerçeği bilen ve çarelerini hazırlayan bir parti olarak, siyasi hakları tam teminat altına alacak, geçmişte çekilen ızdırapları muhaliflerine asla çektirmeyecek, hükümet organları ve bilgili bütün elemanları ile Türkiye’de sosyal adaleti tesise gayret sarf edecektir. Köylünün borçları hafifletilecek, istihsale matuf krediler açılacak, işçiye geçinme imkanı sağlanacak, bu arada işçiden alınan tasarruf bonusu alınmayacak, asgari geçim indirimi haddi, bugünkü iktisadi sıkıntılar nazara alınarak yükseltilecek, işçi ve çiftçi, fakir vatandaşın sağlık hizmetlerinden faydalandırılmaları geniş ölçüde artacak, fakir ve zeki çocukların yüksek tahsilleri devlet yardımı ile temin edilecektir. Aydınlik, CHP iktidarı ile gerçekleşecektir”²³⁵ sözleriyle izlenmesi gereken seçim politikasına ilişkin ilk ipuçlarını veren konuşmasını yapmıştır.*

²³⁴ “Seçim Kampanyası İzmir’de C.H.P. nin Coşkun Bir Toplantısı İle Açıldı”, **Sabah Postası**, 25 Eylül 1961.

²³⁵ “CHP. İzmir Adaylarının Propaganda Faaliyetleri”, **Sabah Postası**, 6 Ekim 1961.

2.5.3. 11 Ekim 1961 CHP Konak Mitingi ve İsmet İnönü'nün Konuşması

11 Ekim 1961'de yapılacak olan miting için İzmir'e gelen CHP Başkanı İnönü, Cumaovası'nda muazzam şekilde karşılanmıştır. Sabahın erken saatlerinden itibaren yollara dökülen partililer gece geç vakitlere kadar davullu zurnalı gövde gösterisi yaptılar. CHP, Ege'de en büyük ilgiyi bu mitingde görmüştür ve adına Kardeşlik Mitingi denilmiştir. Yapılan tezahürattan dolayı trafik sıkıştı ve İnönü şehir meydanına güçlükle gelebildi. 17.15'te başlayan CHP Konak Mitingi'nde işçi meselesi gibi sosyal konular hakkında konuşma yapan İnönü: *“Seçimde tecrübelerinizin memleket için iyi mahsul vermesini dilerim. Vatandaşa her surette güvenerek, huzur getirecek bir iktidarı seçmek sizin ellerinizdedir, gelecek günler huzur ve güvenin yanında geniş kalkınma ve yoluna girmek için çok emek ve masraf isteyecektir. Bu vasıtaları içerden ve dışarıdan bulmak, seçime vereceğimiz kıymet ölçüsünde isabet etmekle mümkündür.*

İzmirli, sevgili hemşehrilerim. Ben 12 sene evvel 1949'da İzmir'i bütün kazaları ile dolaştım, buraya geldim. İstedğim ve vatandaşlardan diledğim bir nokta vardı. Çok partili hayata girdik, aman düşmanlık, olmasın, tartışmalar dostluk içersinde kalsın. Birbirimizle iyi geçinelim...

Sevgili vatandaşlarım, büyük vatanın bekçilerisiniz. Böyle vatanın, böyle bir milletin kaderine 3-4 gün içersinde istikamet vereceksiniz. Vatandaşlar arasında iyi münasebetlerle bütün memleketi ileriye götüren, kalkındıran, içerde huzuru ve dışarıda yüksek itibarı temin eden kuvvetli bir idareyi kurmak mümkündür. Buna milletimiz muktedirler”²³⁶“Sizinle heyecanlı siyaset günlerinde konuşmak benim için bir ihtiyaçtır, bir zevktir, bir vazifedir. Siyaset alanında İzmir'in ve bütün Ege'nin memleket bünyesinin hareketli ve ateşli bir noktası olduğunu çok zamandan beri bilirim. Gülmezseniz rakamla söyleyeyim: Altmış seneden fazla bir zamandan beri yakından görüp merak ederek İzmir'i tanımışımdır”²³⁷ diyerek merakla beklenen seçimlere bir kaç gün kala yapılmış olan bu mitingde İzmirli'lere hitap etmiştir.

İnönü, İzmir'de gördüğü siyasi hayatı şöyle anlatmıştır: *“Şimdi bir kaç defadır seçim zamanları İzmir'de hasbihal ediyorum. Egelilerin bir hususiyetini*

²³⁶ “Dün Muazzam Bir Kalabalığın İştirak Ettiği Kardeşlik Mitinginde”, **Demokrat İzmir**, 12 Ekim 1961.

²³⁷ “İnönü Dün İzmirli'leri Methetti”, **Ege Ekspres**, 12 Ekim 1961.

söylemek isterim. Bölgenin insanları vatansever ve mücadeleci tabiatlarının bir icabı olarak her milli harekette ön safı işgal etmişlerdir. Fakat bu bölgenin insanları aynı tabiatlarının bir başka icabı olarak hüsrana uğratılmaktan asla hoşlanmamışlar ve gidişe doğru teşhis koymaya daima muvaffak olmuşlardır. Uzun zamandan beri mücadeleli bir siyasi hayat İzmir'deki son çok partili devreyi hepimiz için öğretici ve ders verici bir şekilde geçirmiştir. Bütün memleketin bu kadar çok tecrübeli olan böyle kıymetli bir köşesinden gelecek zamanlar için iyi örnekler beklemeye hakkı vardır. İzmir bir defa daha ve hayırlı istikamette yeni hayat tarzımızın alemdarlığı vazifesi ile karşı karşıyadır. Ciddi bir tekamülü gerçek olarak her yerdeki vatandaşın İzmir'de mukadderdir. Burada vatandaşlarımla konuşurken gelecek günleri huzur verici ve ileri bir çalışma hamlesi içinde geçirmelerini yürekten samimiyetle bekliyorum ve diliyorum.”²³⁸

İsmet İnönü seçimlerle ilgili olarak; “İzmir bir defa daha ve hayırlı istikamette yeni hayat tarzımızın alemdarlığı vazifesi ile karşı karşıyadır. Ciddi bir tekâmülü gerçek olarak her yerdeki vatandaşın İzmir'de bulması mukaddderdir.” demiştir. CHP İzmir Adayı Dr. Lebit Yurdoğlu da; “Egelilerin kalpleri kardeşlikle çarpmaktadır” ve “Düşmanlık yok kardeşlik var” demiştir. CHP Genel Başkanı İnönü 1 Mayıs 1959'daki Uşak hadiselerinden sonra ilk defa böyle büyük bir tezahüratla bu mitingde karşılanmıştır. CHP'nin bu mitingi seçim kampanyasında yaptığı en büyük açık hava toplantısı olmuştur.²³⁹

2.6. Yeni Türkiye Partisi ve İzmir'de Örgütlenmesi

Yeni Türkiye Partisi 12 Şubat 1961'de kurulmuştur. Partinin kurucuları; Ekrem Alican, Cahit Talas, Aydın Yalçın, Hikmet Belbez, İrfan Aksu, Raif Aybar, Hasan Kangal, Sırrı Öktem, Esat Eğilmez'dir. Partinin programında şu esaslar yer almaktadır: “İktisadi bünyemizi modernleştirme, ferd başına düşen geliri arttırma, vatandaşlarımıza geniş iş sahaları açarak yüksek bir çalışma ve iş seviyesi yaratmak, iktisadi kalkınmada ferdî gayret ve teşebbüslere devlet yardımları ve desteklemeleri ile daha verimli ve tatminkâr çalışma imkânı temin eder, para ve maliye politikasıyla bizzat devlet yatırımları ve teşebbüsleri ile ferdler tarafından başarı ile iş görecektir. sahalarda ona rakip olacak yerde yardımcı ve destekleyici bir rol oynamaya dikkat

²³⁸ “İzmirliiler, İnönü'yü Muazzam Tezahürat ile Bağra Bastılar”, **Sabah Postası**, 12 Ekim 1961.

²³⁹ “İnönü: Milletın Kaderine İstikamet Verilecek”, **Milliyet**, 12 Ekim 1961.

eder, genel bir iktisadî plân yapılmasının şart olduğu, her münferit iş sahasını sıkı bir şekilde merkezî idarenin kontrolüne koymak değil, fakat birbirinden habersiz olarak faaliyet gösteren sayısız istihsal ünitelerinin faaliyetleri arasında bir âhenk ve koordinasyon temini, ziraat sektöründe istihsal tekniğinin modernleştirilmesi, zirai istihsalı daraltmadan boş devlet topraklarından topraksız çiftçiye toprak temini, zirai işletmelerin iktisadî üniteler halinde muhafazası, plânlı sanayileşme politikası takip etmek, ferd başına düşecek millî gelirin süratle arttırılması, iktisadî kalkınmada yabancı sermayenin çok mühim bir rol oynayacağına inanılmakta, döviz kontrol sistemi basitleştirilecek ve asgariye indirilecek, döviz bütçesi tanzim edilecek, ticaret gittikçe serbestleştirilecek, iktisaden zayıf durumda olan vatandaşlara devletin yardımını sağlamak, sosyal politika tesisine çalışılacak, sendikacılığın kurulması ve grev hakkının tanınması, devletin yürüteceği müessir bir mesken politikası ele alınacak, parlamanter rejimin sıhhatle işlemesi için iki meclis sistemini benimsemekte ve ikinci meclisin teşekkül tarzında meslekî temsil değil, demokratik seçimin esas olması, Silâhlı Kuvvetlerin siyaset dışı tutulması ”.²⁴⁰

YTP toplumun ikiye bölünmesini önlemek için uzlaştırıcı bir rol üstlenmiştir. Demokrat Parti’nin kapatılması ile ortaya çıkan boşluğu kapatacağını ve ülkede siyasi dengeyi sağlayarak halkın iki kutba ayrılmasını engelleyeceğini açıklamıştır.²⁴¹

YTP 27 Mayıs’ın DP’yi destekleyen halka karşı değil, yönetimde bulunan Demokrat Parti’ye karşı yapıldığını ve her zaman eski Demokratlara kapılarının açık olduğunu belirtmiştir. Partinin genel başkanı Ekrem Alican’a göre YTP, orta yol bir partidir ve tarım kesimine önem vermektedir. Parti kurulduktan sonra özellikle Doğu Anadolu Bölgesi’nde örgütlenmeye yoğunlaşmıştır.²⁴²

YTP kurulduktan sonra ilk toplantısını 15 Şubat 1961 tarihinde yaparak genel idare kurulu üyelerini belirlemiştir. Buna göre genel idare kurulu üyeleri seçilenler şunlardır: Ekrem Alican, İrfan Aksu, Ertuğrul Alatlı, Raif Aybar, Rüknettin Birke, Celalettin Gündoğdu, Hayri Dumaniç, İhsan Şerif, Esat Eğilmez, Hilmi Ergun, Fahrettin Kerim Gökay, Hasan Kangal, Adnan Karaosmanoğlu, Zeki Keskin, Zeyyat

²⁴⁰ Tökin, ss. 106-107.

²⁴¹ Kuru, s. 249.

²⁴² Teziç, s. 309.

Kocamemi, Yusuf Kazancıoğlu, Mithat San, Galip Sandalcı, Aydın Yalçın ve Hikmet Belbez.²⁴³

Ekrem Alican'ın başkanlığında kurulan Yeni Türkiye Partisi Ege teşkilatını kurmak için faaliyete geçmiştir. Bunun için YTP'nin Genel Kurul üyelerinden Hasan Kangal ile Zeyyat Kocamemi Ege'deki temaslarına başlamıştır. Parti gücünü eski DP'ye dayandırmıştır. Gerek AP gerek YTP idarecileri teşkilatlarını kurarken DP iktidarının taraftarlarının desteğini almak üzerine yoğunlaşmışlardır.²⁴⁴

19 Şubat 1961'de partinin genel başkanlığına Ekrem Alican, ikinci başkanlığa Raif Aybar, genel sekreterliğe İrfan Aksu, genel sekreter yardımcılıklarına da İhsan Şeref Dura, Hasan Kangal ve Ertuğrul Alatlı seçilmiştir.²⁴⁵

YTP İzmir İl İdare Kurulu oluşturulurken 1 Mart 1961'de Arif Güvenç, Reşat Aksoy, Kâmil Türeç seçilmiştir. Partinin İzmir İl İdare Kurulu'nun diğer isimlerinin 1946-1950 arasında DP'de görev almış ve 1954'den sonra da DP'de vazife almayıp muhalefette bulunan kişilerden oluşacağı bildirilmiştir.²⁴⁶

YTP İzmir İl İdare Heyeti 5 Mart 1961'de YTP Genel İdare Kurulu üyelerinden Adnan Karaosmanoğlu ve Dr. Esat Eğilmez tarafından açıklanmıştır. Buna göre YTP İzmir İl İdare Heyeti'ne; Cavidan Arbil, Halit Arpaç, Haydar Aryal, Hayrettin Bener, Haydar Dünder, Kadir Ergüven, Süha Göksel, Şahamettin Madran, Fethi Pekin, Cevat Sapan, Ali Şahinkaya seçilmişlerdir. Kadronun büyük kısmının gençlerden oluştuğu belirtilmiştir.²⁴⁷

2.7. YTP İzmir İlçe Kongreleri

5 Mart 1961'de Fethi Pekin'in evinde yapılan basın toplantısında Yeni Türkiye Partisi'nin İl İdare Heyeti Başkanı Fethi Pekin, ikinci başkan ise Haydar Dünder olarak bildirilmiştir. Fethi Pekin partinin ana tutumuyla ilgili sorulan bir soruya; *“Demokratik düzen içinde çalışmak. muhaliflerle de işin esası fikir olmak*

²⁴³ “Türkiye Partisi'nin G. İdare Kurulu Üyeleri Seçildi”, **Demokrat İzmir**, 16 Şubat 1961.

²⁴⁴ “Yeni Türkiye Partisi de Ege'de Teşkilat Kuruyor”, **Sabah Postası**, 17 Şubat 1961.

²⁴⁵ “Yeni Türkiye Partisi'nde Vazife Taksimi Yapıldı”, **Demokrat İzmir**, 20 Şubat 1961.

²⁴⁶ “Yeni Türkiye Partisi İzmir İl İdare Heyeti”, **Demokrat İzmir**, 2 Mart 1961.

²⁴⁷ Erkin Usman, “Türkiye Partisi İzmir İl İdare Kurulu Belli Oldu”, **Ege Ekspres**, 6 Mart 1961.

üzere karşılıklı saygı ve sevgiye dayanan bir münasebet kurmaktır”²⁴⁸ cevabını vermiştir.

29 Mart 1961’de düzenlenen basın toplantısında Yeni Türkiye Partisi Genel Sekreteri İrfan Aksu; “33 ilde dolgun kadrolar halinde teşkilatlanmış bulunuyoruz. Partimiz yurdumuzun her yerinde siyasi itimada mazhar olmuştur. Partimize iltihak eden 114 eski D. Parti mebusu arkadaşımızın Anadolu’da giriştikleri samimi faaliyet, bu hafta sonunda halen çalışmaktaki seyahatlerle takviye ve dolayısıyla mütebaki teşkilat ikmal olunacaktır. Siyasi tarihimizde, bu kadar kısa zaman içinde bu neticenin alındığını gösteren ikinci bir misalimiz yoktur. Sükunet, temkin ve vekarlı bir davranış halinde ve hassaten inkılap hükümetinin Türk politika hayatına tanıdığı kademeli serbestiye paralel olarak yolumuza devam ediyoruz. Öyle ümit ediyorum ki Nisan ayı sonlarına doğru bütün Türkiye teşkilatımızı ikmal etmiş olacağız”²⁴⁹ diyerek partinin faaliyetlerine ve kongrelere başlayacağını açıklamıştır.

YTP (Yeni Türkiye Partisi) Genel Başkanı Alican, partinin İzmir il merkezinde 6 Mayıs 1961’de yaptığı toplantıda CHP’nin iktidara gelme arzusunda olduğunu belirterek şöyle bir eleştiri yapmıştır: “C.H.P. bazı yerlerde kardeşçe hareket etmekle beraber, genel olarak, vatandaşları yeni partileri desteklemekten alıkoymaya çalışmaktadır. Bu, medeni bir mücadele değildir. Bu arada, C.H.P. nin geçenlerde yayınladığı bildiri ile yeni partilerin müteşebbisleri, sempatizanları ve destekleyicileri hakkında bilgi istemesi, yurdumuzda kurulmasına çalıştığımız demokratik rejimin medeni usullerine uygun değildir. Yurdumuzda, özlediğimiz anlamda demokratik rejimin teessüsünü isteyen kimselerin başında Cemal Gürsel gelmektedir. Modern bir anayasa, Seçim Kanunu hazırlanmıştır. Politikayı düzenbazlık olmaktan çıkarıp, memleketimizin kalkınma çarelerini elbirliği ile bulmak zorundayız.

İdareemiz tarafsızdır. Artık vatandaşların, siyasi faaliyetlere rahatça devam edebilme mevzuunda tereddütleri kalmamalıdır. Vatandaşlarımızın, C.H.P. karşısında medeni usuller ve fikri seviyede mücadele edebilmek için Y.T.P. saflarında toplanmaları tabiidir.”²⁵⁰

²⁴⁸ “Y.T.Partisi İl İdare Heyeti Dün Kuruldu”, **Yeni Asır**, 6 Mart 1961.

²⁴⁹ “Yeni Türkiye Partisi”, **Demokrat İzmir**, 30 Mart 1961.

²⁵⁰ Şadan Gökovalı, “CHP Medeni Bir Müdahale Yapmıyor”, **Ege Ekspres**, 7 Mayıs 1961.

YTP'nin kuruluşunda büyük rol oynayan Süha Göksel ve il idare kurulundan Cahit Tamer ile Ali Şahinkaya, parti içerisinde fikir ayrılıkları yaşadıklarını gerekçe göstererek 16 Ağustos 1961'de partiden istifa etmişlerdir.²⁵¹

YTP İzmir'deki ilk kongresini Karşıyaka'da düzenlemiştir. Yassıada avukatları ve DP mensubu siyasilerin yakınları ile AP'lilerin kongreye katılımı dikkat çekmiştir. Ekrem Alican; *"YTP. 1946 yılında DP. nin kuruluşuna vücut veren mühim faktörlerden biri olan iktisadi politikayı esas almış bir siyasi teşekküldür"* sözleriyle eski DP mensuplarının alkışlarından nasibini almıştır.²⁵²

YTP Yönetim Kurulu Üyesi Aydın Yalçın Karşıyaka İlçe Kongresi'nde DP devri ile ilgili; *"D.P. devri bu memleketin tarihinde bütün hatalara ve kusurlara rağmen bir altın devridir. DP. hareketi Türk milletinin olgun bir millet olduğunu ispat eden bir tezahürdür. Bu bakımdan DP devri Türk tarihinde unutulmaz bir devirdir. Bir takım bürokratlardan, bir takım adı duyulmuş milli kahramanından, bir takım generallerden değil esnafından, işçisinden avukatından, bakkalından, hocasından, fabrikatöründen kurulu bir sivil idareye kavuşmak maksadıyla DP'nin yaşadığını, geliştiğini müşahade ettik."* şeklinde bir konuşma yapmıştır. Vali Burhanettin Uluç 6, 25, 52 sayılı kanunun valilere verdiği yetkiyle, Aydın Yalçın'ın Karşıyaka ilçe kongresindeki konuşmasında DP'yi methettiği, DP'nin yönetimini altın devir şeklinde değerlendirip, vatandaşın zihnine nifak sokarak huzur bozucu propagandadan dolayı Poligon'da nezaret altına alındı.²⁵³ İzmir Valisi Burhanettin Uluç, Aydın Yalçın'ın Karşıyaka kongresinde yaptığı konuşma milli menfaatlere aykırı görüldüğünden dolayı Emniyet Müdürlüğü'ne bildirmiştir. Ardından tutuklanan Aydın Yalçın, Emniyet Müdürlüğü'ne götürülmemiş ve doğrudan Poligon askeri cezaevine götürülmüştür.²⁵⁴ Karşıyaka Savcılığı'nda 5 Eylül 1961'de yapılan duruşmanın ardından Aydın Yalçın tutuklanarak Buca cezaevine gönderilmiştir.²⁵⁵

YTP İl Başkanı Fethi Pekin partilerinin seçim propagandasını şöyle açıklamıştır: *"Siyasi mücadelede dayandığımız kuvvet, vatandaşın bize ilham ettiği fikir kuvvetidir. YTP. 'nin ana fikri, halkın kendi kendisini idare ettiği hür bir nizam*

²⁵¹ "YTP İl İdare Kurulundan Üç Kişi Ayrıldı", **Ege Ekspres**, 17 Ağustos 1961.

²⁵² "YTP Karşıyaka Kongresi D.P. Methiyeleri ile Geçti", **Sabah Postası**, 1 Eylül 1961.

²⁵³ Erol Akıncılar, "YTP Genel K. Üyesi Aydın Yalçın Bu Sabah Şehrimizde Valilikçe Nezaret Altına Alındı", **Ege Telgraf**, 1 Eylül 1961.

²⁵⁴ Aydın Yalçın, "Vali Uluç'un Emriyle Nezarete Alındı", **Sabah Postası**, 2 Eylül 1961.

²⁵⁵ "Profesör A. Yalçın Dün Tevkif Edildi", **Sabah Postası**, 6 Eylül 1961.

içinde iktisadî kalkınmayı gerçekleştirmektir. Bu ana fikir, bizim için zorluklar ve acılardan uzak, milletçe fakirlikten kurtulmanın çaresidir. Türkiye’de bir hızlı kalkınmanın ziraî kalkınma ile olacağına inanıyoruz. Amerika, Japonya bu yoldan kalkınmıştır. Bugün Hindistan ve geri kalmış memleketler, bu yolun tecrübesi içindedir. Halkımızın yüzde 70 çoğunluğu, 19 milyon vatandaşın geçim kaynağı olan ziraatı, bugünkü geri, her türlü yardımdan mahrum halinde bıraktıkça, Türkiye’yi iktisaden kalkındırmak mümkün değildir. Ziraî istihsal arttırılmalı, bunun yanında iç ve dış pazarlarda mahsul değerlendirilmelidir. Esasen İzmir’de seçim kampanyamızın mihrakı bu ana fikirdir. Çalışmalarımız vatandaşa, bilhassa çiftçimize bu ana fikri yaymaya yönelmiştir.” Yürütölmekte olan propaganda kampanyası için 18 kişilik bir ekip oluşturulmuştur. Bu ekip seçim gününe kadar ilçe, bucak ve köylere gidecek ve böylece bütün İzmir’i dolaşmış olacaktır.²⁵⁶

YTP ilk mitingini 5 Ekim 1961’de Kiraz’da yapmıştır. Partinin İzmir adaylarından Hayrettin İzmirli ile Burhan Maner konuşma yapmışlardır. Konuşmalarında parti programını ve çalışmalarını halka açıklamışlar ve YTP’nin memleketin huzuru ve kalkınması için çalışacağını belirtmişlerdir. İzmirli ve Maner Tire’ye geçip birer konuşma yapmışlardır. YTP İzmir Milletvekili adayı Maner 15 ilde seçime girmeyeceklerini söylemiştir. Parti olarak politikada CHP’ye karşı olduklarını ve söz konusu bir koalisyon durumunda bunu kabul etmeyeceklerini ve bu açıklamayı parti genel merkezi adına yaptığını söylemiştir.²⁵⁷

2.8. CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) ve İzmir’de Örgütlenmesi

CKMP İzmir İl İdare Kurulu 4 Şubat 1961’de bir basın toplantısı düzenleyerek partinin sözcülüğünü yapan bir üye basını istismarcılıkla suçlamış ve 27 Mayıs’ın ardından basının yaptığı yemine sadakat göstermediğini iddia etmiştir. Parti sözcüsü, CKMP’nin prensiplerine dayanarak DP’lilere kucak açtıklarını şöyle belirtmiştir: *“Partimizin bağı, alnı açık tarafsız ve DP’li vatandaşlara açıktır. Partimize girmek için müracaat eden vatandaşlar hakkında tahkikat yapıp, temiz olduğuna kanaat getirdikten sonra alıyoruz.”*²⁵⁸

²⁵⁶ “Maner, YTP’nin İzmir Listesinden Şikayetçi”, **Yeni Asır**, 25 Eylül 1961.

²⁵⁷ “YTP’nin Kiraz Mitingi”, **Ege Ekspres**, 6 Ekim 1961.

²⁵⁸ “C.K.M.P. İzmir’de Kucak Açtı”, **Sabah Postası**, 5 Şubat 1961.

CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) İzmir teşkilatında Mart 1961’de sorunlar meydana gelmiş ve İl İdare Kurulu Başkanı Kemal Irmak Karakulakoğlu hariç, toptan istifalar yaşanmıştır. İstifa eden milletvekilleri 25 Mart 1961’de bir basın toplantısı düzenlemiş ve toptan istifaların sebebini açıklamıştır. Konuşmayı yapan Nami Çağatay, il idare kurulu üyelerinin, Başkan Karakulakoğlu ile bir türlü temas kuramadıklarını ve il başkanının partiye faydalı olmadığını söylemiştir.²⁵⁹

CKMP Genel İdare Kurulu üyesi Fuat Arna 26 Nisan 1961’de bir basın toplantısı yaparak partinin yeni İzmir İl İdare Kurulu’nu açıklamıştır. Bu kişiler; Tevfik Güner (Başkan), Dr. Bekir Urfalı (2. Başkan), Raşit Başeğmez, Osman Zeki Ergin, Süleyman Çoruh, Ethem Sarıoğlu, Nihat Keskin, Kemal Irmak Karakulakoğlu, İhsan Gürenel ve Şevket Başer’dir.²⁶⁰

CKMP Karşıyaka Kongresi 25 Haziran 1961’de Melek Sineması’nda yapılmıştır. 70 partilinin katıldığı kongre gürültülü geçmiş ve bazı üyeler konuşturulmamıştır. Toplantıda bir kısım CKMP’liler partiye yeni kayıt olup üst kademelere geçen üyelere karşı cephe almışlardır. Bir konuşma yapan Hüseyin Nallı; gayelerinin millete hizmet etmek olduğunu ve anayasaya evet diyeceklerini belirtmiştir.²⁶¹

19 Temmuz 1961’de toplanan CKMP İzmir İl İdare Heyeti’nde vazife taksimi yapılmıştır. Partinin il başkanlığına Tevfik Güner, ikinci başkanlığa Abdurrahman Yorgancılar, sekreterliğe İbrahim Ethem Sarıoğlu getirilmiştir. Nihat Özgürel, Şemsettin Yaşatan, İsmail Adalı, Osman Zeki Ergün, Süleyman Çoruh, Osman İnal ve Nami Çağatay da idare heyetinin diğer üyeleri olarak seçilmişlerdir.²⁶²

15 Eylül 1961’de CKMP Karşıyaka ilçe merkezinde 149 delegenin katılımıyla senatör ve milletvekili adaylarını seçmiştir. Senatör adayları olarak Ali Rıza Akıncı, Demir Ali Kamçioğlu, İhsan Gürenci, Lütfi Doğutürk, Süleyman Çoruh, Vasıf Kısmetli seçilmiştir. Abdurrahman Yorgancılar, Baha Doyranlı, Ferzan Tekke, Habib Memişoğlu, Hulusi Günay, Hasan Koçdemir, Hüseyin Vanlı, Nihat

²⁵⁹ Erkin Usman, “CKMP İzmir İl İdare Kurulu Dün İstifa Etti”, **Ege Ekspres**, 26 Mart 1961.

²⁶⁰ “CKMP İl İdare Heyeti Kuruldu”, **Demokrat İzmir**, 27 Nisan 1961.

²⁶¹ “CKMP Karşıyaka Kongresi Dün Gürültülü Oldu”, **Ege Ekspres**, 26 Haziran 1961.

²⁶² “C.K.M.P. İzmir İl İdare Heyetinde Vazife Taksimi Yapıldı”, **Demokrat İzmir**, 20 Temmuz 1961.

Özgürel, Nami Çağatay, Nihat Keskin, Osman İnal, Muharrem Sezgin, Osman Zeki Erkin, Şemsettin Yaşatan milletvekili olarak aday gösterilmiştir.²⁶³

CKMP İzmir teşkilatı yapılacak olan büyük il kongresi için Genel Başkan Osman Bölükbaşı ile Genel Kurul üyesi Fuat Arna'yı İzmir'e davet etmişlerdir. Partililer özellikle Bölükbaşı'ndan kongrede konuşma yapmasını istediklerini belirtmişlerdir. CKMP seçime doğru İzmir'de Foça ve Selçuk hariç 16 ilçede teşkilat kurmuştur. Ekim 1961'de Karaburun ilçe teşkilatına Avukat İsmail Erbek, ikinci başkanlığına ise Avukat Mustafa Kuleli getirilmiştir. CKMP İl Başkanı Abdurrahman Yorgancılar, Büyük Çiğli'de bir toplantı düzenlemiştir. 10 Ekim 1961'de ise partinin oy pusulaları tamamlanmış, il ve ilçe seçim kurullarına verilerek dağıtımına başlanmıştır.²⁶⁴

2.9. 16 Temmuz 1961 CKMP İzmir İl Kongresi ve Osman Bölükbaşı'nın Konuşması

İzmir'e gelen CKMP Genel İdare Kurulu üyelerinden Fuat Arna bir basın toplantısı düzenlemiştir. CKMP'nin seçimlerde şansının yüksek olduğunu belirten Arna: *“Siyasi teşekküllerin birleşmeleri muhtelif sebeplere dayanır. Bu bakımdan muhtelif manalar taşır. Bu birleşme fikir ve prensiplerin birleşmesi şeklinde tecelli ederse, gerçek manası ile üzerinde durulabilir. Fakat, seçim birliği halindeki birleşmeler, bu birleşmeyi yapan partilerin zaaflarını gösterir. Biz böyle birleşmeleri yakın mazide gördük. Neticenin de neler doğurduğunu milletçe müşahede etmiş bulunmaktayız. Doğum tarihleri bir olan ve henüz bir yaşını doldurmamış bulunan siyasi teşekküllerin siyasi hüviyetleri belirmeden yapacakları birleşmelerin üzerinde durmak gerekir*²⁶⁵ diyerek CKMP ile AP'nin birleşeceği yönünde çıkan haberlere cevap vermiştir.

CKMP Genel Başkanı 16 Temmuz 1961'de İzmir'e gelmiş çeşitli köy ve kasabalardan gelen halk tarafından karşılanmıştır. 11.30'da uçaktan inen Bölükbaşı'na biri kız biri erkek iki çocuk tarafından kırmızı ve beyaz karanfil takdim edilmiştir. Ardından gazetecileri selamlayan Bölükbaşı, arkasında 308 otomobilli konvoy eşliğinde şehre geldi. CKMP İl Kongresi'nde konuşmak için Büyük

²⁶³ “CHP ve CKMP Aday Yoklamaları Yapıldı”, **Demokrat İzmir**, 16 Eylül 1961.

²⁶⁴ “CKMP'liler Osman Bölükbaşı'nı İzmir'e Davet Ettiler”, **Yeni Asır**, 10 Ekim 1961.

²⁶⁵ “Arna, Millet CHP'yi Tasvip Etmiyor dedi”, **Ege Ekspres**, 15 Temmuz 1961.

Sinema'ya gelen Bölükbaşı 5000 kişinin tezahüratıyla karşılanmıştır. Bölükbaşı kongrede İzmirliyle şu konuşmayı yapmıştır: *“İktisadi ve içtimai bünyemizde ızdırabını çektiğimiz türlü düzensizlikler ve zaafılar mevcuttur. Tetkik edilirse medeniyet ve refahta ileri giden milletlerin bu neticeyi her şeyden evvel siyasi sistemlerine iyi kanunlar ve iyi zihniyetle idare edilmelerine borçlu bulundukları görülür. 27 Mayıs inkılâbı zaruri bir operasyon olmuştur.*

Muhterem Vatandaşlar:

Demokrasi manevi temelleri ve şartları olan bir rejimdir. Daha doğrusu bir hayat felsefesi, bir yaşayış ve tefekkür tarzıdır. Kuru bir mekanizma değildir. Bu şartlar ve temeller mevcut değilse demokrasi çürük bir zemin üzerine kurulmuş bir bina gibi yıkılmaya mahkumdur. Demokrasinin içinde yaşayabileceği manevi iklimi başlıca unsurları itidal, müsamaha, fazilet ve karşılıklı saygı ve sevgidir. İktisadi kalkınmanın muhtaç olduğu huzur da böyle bir iklimin yaratılmasına bağlıdır. Yeni bir devrim eşiğinde bulunduğumuz şu günlerde hareketlerimiz bu manevi iklimin şartlarına uygun olmalıdır.”²⁶⁶

Kongreye partinin genel başkanı Osman Bölükbaşı, Genel İdare Kurulu Üyesi Seyfi Öztürk, İzmir İl Başkanı emekli General Şerafettin Konuray, Yusuf Ziya Yücebilgin, Fuat Arna ve Ord. Prof. Abdulhak Kemal Yörük katılmışlardır. Kongre yoklama ile başlamıştır. Beraberindekilerle kongreye gelen Bölükbaşı'na büyük tezahürat yapılmış ve kürsüye kadar omuzlarda taşınmıştır. Mikrofon başına çağrılıp kendilerine söz verilen partililerin konuşmaları ilginç olaylara sahne olmuştur. İhtilalin ardından CKMP'ye geçen eski DP'li Dr. İhsan Gürenci'nin konuşması yuh sesleri eşliğinde sürdü. Gürenci, memlekete hizmet için CHP'ye girdiğini söyleyince ortalık birden karıştı. Doğru konuşması gerektiğini söyleyen delegelerin uyarılarından sonra CKMP diyerek konuşmasına devam etmiştir.²⁶⁷ Partililerden bazıları Bölükbaşı'na tenkitlerde bulunmuşlardır. Dündar Ünalmiş; bazı üyelerin koltuk kapabilmek için Bölükbaşı ve arkadaşlarına yakın davrandığını, İzmir'de teşkilatlanmada geç kalınmasından dolayı seçim şansının azaldığını ve birçok yerde partinin bir levhadan ibaret olduğunu söylemiştir.²⁶⁸ CKMP İl İdare Kurulu Başkanı

²⁶⁶ “CKMP Genel Başkanı Bölükbaşı Bu Sabah Uçakla Şehrimize Geldi”, **Ege Telgraf**, 16 Temmuz 1961.

²⁶⁷ “CKMP Partisi İzmir İli Kongresi İlgi Topladı”, **Demokrat İzmir**, 17 Temmuz 1961.

²⁶⁸ “Bölükbaşı Dün Eski DP'lilere Kur Yaptı”, **Sabah Postası**, 17 Temmuz 1961.

Abdurrahman Yorgancılar, seçim öncesi yapılmış olan büyük CKMP Kongresi'nde, parti olarak varlıklarını millete kanıtladıklarını ve bunun milletin hayrına olmasını temenni ettiğini söylemiştir.²⁶⁹ Bölükbaşı gazeteciler ve CKMP İl İdare Kurulu üyeleri ile bir öğle yemeği yemiştir. Konuşmasının yazılı metnini gazetecilere veren Bölükbaşı; tahriklere kapılarak kimseye hizmet edilemeyeceğini bazılarının anlaması gerektiğini belirtmiştir.²⁷⁰

2.10. Türkiye İşçi Partisi ve İzmir'de Örgütlenmesi

Türkiye İşçi Partisi 13 Şubat 1961'de kuruldu. Kurulan siyasi partiler halka sesini duyurmak amacındaydı. TİP (Türkiye İşçi Partisi)'e göre çalışan kitleler sesini duyurmaktan mahrumdu. Bazı işçi liderleri sanayi kolunda çalışan işçileri değil bütün çalışan sınıfları da temsil etmeyi düşündüler ve böylece Türkiye İşçi Partisi kuruldu. Partinin kurucuları; Şaban Yıldız, Salih Özkarabay, İbrahim Güzelce, Ahmet Muşlu, Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu, Hüseyin Uslubaş, Saffet Göksüzoğlu, Adnan Arkin'dir. Partinin programında yer alan esaslar şöyleydi: *“Çalışanların hakları demokrasi içerisinde savunulacak, sosyal adalet ve iktisadî kalkınma bu düzende geliştirilecektir. Geniş ölçüde özel teşebbüse dayanan bir iktisadî politikanın büyük sosyal farklılaşmalara yol açacağı gerekçesine dayanılarak, büyük çaptaki işletmelerin devlet eliyle yürütülmesi istenmektedir. Özel teşebbüs tamamen reddedilmemektedir. Yatırımlar ferdî değil, toplum yararına göre ayarlanacak, kooperatifçilik geliştirilecek, aracı zümreler kaldırılacak, vergilerde adalet gerçekleştirilecek, işçi ücretleri arz ve talep kaidelerine göre değil, herkesin emeğinin karşılığını alması esasına göre ayarlanacak, topraksız çiftçi bırakılmayacak, sağlık hizmetleri, sosyal sigortalar ve mesken politikası çalışanların yararına düzenlenecektir. Ceza evlerini ıslâh etmek, suçlu çocukların ayrı yönden ıslâhına gidilmesini sağlamak, tarım işçilerini teşkilâtlandırmak ve sendikalaştırmak, kol ve kafa işçilerinden ve istihlâk maddelerinden vergi almama.”*²⁷¹

Partinin genel başkanlığına Avni Erakalın getirilmiştir. TİP, 27 Mayıs sonrası kurulan AP ve YTP gibi sağ eğilimli partilere karşı kurulan ilk sol eğilimli partidir. TİP kuruluşundan Ekim 1961 seçimlerine kadar sönük kalmış bir parti durumundaydı ve 1961 genel seçimlerine katılmadı. Genel başkan Avni Erakalın

²⁶⁹ “İzmir’de AP ve CKMP’ye İltihaklar”, **Yeni Asır**, 7 Eylül 1961.

²⁷⁰ “CKMP İl Kongresinden Notlar”, **Ege Ekspres**, 17 Temmuz 1961.

²⁷¹ Tökin, s. 107.

partiden ayrılıp YTP'ye katılınca, Şubat 1962'de TİP'in genel başkanlığına Mehmet Ali Aybar getirildi. Mehmet Ali Aybar'ın genel başkan olmasından sonra sol kanatta bir toparlanma görülür.²⁷²

Diğer partilerin kalıplarının dışında ortaya çıkan ilk parti TİP olmuştur. Ona bu önemi kazandıran seçimlerde topladığı oylar değil, yarışmış gerçek ideolojilere sahip bir parti olmasıdır. Zaten TİP, hiçbir zaman koalisyon hükümetine katılmamış ve bir genel seçimde oyların %3'ünü alabilmiş değildi. 1960'lı yıllarda gençlerin desteğini alan TİP daha sonra çok sayıda gruplara bölünecek olan Türk soluna laboratuvar görevi üstlenecektir.²⁷³

İşçi Partisi İzmir İl Teşkilatı üç gün devam eden çalışmalarından sonra resmi olarak açıklanmıştır. Buna göre İşçi Partisi İzmir İl Teşkilatı Başkanı Rahmi Eşsizhan, ikinci Başkan Nazım Oymakçı, Tefik Lokoğlu, Ahmet Kurt, Nedim Borucuoğlu, Hasan Ayvasoğlu, Sait Gülada, İsmail Vedat Sivri, Mevlüt Kenan Acımaç, Hüseyin Aksayın'dan oluşuyordu. Ege İşçi Sendikaları Başkanı Burhanettin Asutay sendikacı olarak kalacağını ve İşçi Partisi'ne katılmadığını açıklamıştır.²⁷⁴

İzmir'de bulunan İşçi Partisi idarecileri 8 Mart 1961'de bir basın toplantısı düzenleyerek partinin amaçlarından bahsetmiştir. İşçi Parti'sinin Genel Başkan Vekili Kemal Türker, partinin siyasi tutumları için şöyle demiştir: *"İzmir'de bir hafta içinde partinin ilçe teşkilâtını tamamlamaya çalışacağız. Sendikacıların yardımlarını isteyip bir de partinin neşir organı olarak gazete çıkaracağız. Mevzuat değişirse Avrupa'da olduğu gibi sendikaların gösterdiği namzetleri seçim listelerimize almak mümkün olacaktır, bu yolda çalışmalar yapacağız. İşçi Partisi'ne DP'li veya CHP'li, her çalışan vatandaş girebilir. İktidar heveslisi değiliz. Partimiz işçilerimizin ve emek sahiplerinin sosyal güvenliğini sağlamaya çalışacaktır."*²⁷⁵

Türkiye İşçi Partisi'nin İzmir İl İdare Kurulu'nda Mayıs 1961'de başlayan huzursuzluk ve parti genel merkezinin işçi davaları karşısındaki pasif tutumu yüzünden istifalar meydana gelmiştir. İstifa eden parti üyelerinin dışında idare kurulundan da beş kişi istifa etmiştir. Bu durum üyelerin partiye olan itimatlarını

²⁷² Çavdar, s. 145; Teziç, s. 320.

²⁷³ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 359.

²⁷⁴ "İşçi Partisi İl İdare Heyeti de Kuruldu", **Yeni Asır**, 8 Mart 1961.

²⁷⁵ "Dün Kurulan İşçi Partisinin İktidarda Gözü Yok", **Demokrat İzmir**, 9 Mart 1961.

sarsabilmektedir. Partiye kaydolanların isimleri gizli tutulmakla beraber, istifa eden üyelerden biri, partideki toplam kişinin elliye geçmediğini söylemiştir.²⁷⁶

2.11. 1961 Genel Seçim Sonuçları ve İzmir

Demokrat Parti'nin iktidar olduğu dönemde siyasal partilerin yerel örgütlenmeleri aktif durumdaydı. 27 Mayıs döneminden sonra ise partilerin yerel örgütlenmeleri daha çok kendi çevreleriyle sınırlı kalmıştır. Parti siyasetinde merkez programlarına bağlı kalarak onların yönlendirdiği şekilde hareket etmişlerdir.²⁷⁷ Seçimlere katılacak olan partiler İzmir milletvekilleri adaylarını açıklamıştır.

15 Ekim 1961 tarihinde yapılan genel seçimlerde bütün yurttaki katılma oranı %81 olmuştur. Seçim sonuçlarına göre CHP 173 milletvekili ve 36 senatör, AP 158 milletvekili ve 70 senatör, CKMP 54 milletvekili ve 16 senatör, YTP ise 65 milletvekili ve 28 senatörlük kazanmıştır.²⁷⁸ CHP 36,7 oy almasına rağmen tek başına hükümet kuramıyordu.²⁷⁹

1961 seçimlerinin sonucu özellikle 27 Mayıs'ı gerçekleştirenler tarafından şaşkınlıkla karşılandı. 27 Mayıs'ın lideri Cemal Gürsel şaşkınlığını gizlemeyerek bu durumu şu sözlerle anlatmıştır: “*Akıllık ve hayale gelmeyecek bir durum. Ben de C.H.P'nin fazla milletvekili çıkaracağına inanıyordum.*”²⁸⁰

1957 seçiminde DP oyların % 47,7'sini almışken, 1961 seçiminde AP ve YTP % 48,5'ini almıştır. Görüldüğü gibi DP 27 Mayıs'tan sonraki ilk seçimlerde AP ve YTP olarak yeniden seçilmiştir. İsmail Cem'in yorumuna göre; her ne kadar bazı kesimler CHP'nin seçimi kazanacağını beklediyse de sonucun bu şekilde olması doğaldı. Çünkü DP'nin iktidardan uzaklaştırılması özellikle köylü nüfusuna ters gelmişti.²⁸¹

²⁷⁶ “İzmir’de İşçi Partisi Dağılıyor”, **Sabah Postası**, 30 Mayıs 1961.

²⁷⁷ Mehmet Kabasakal, **Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi: 1908-1960**, Tekin Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 238.

²⁷⁸ Tökin, s. 111.

²⁷⁹ Tanju Tosun, **Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir**, Orion Kitabevi, Ankara, 2009, s. 12.

²⁸⁰ Rıfık Salim Burçak, **Yassıada ve Öncesi**, Çam Matbaası, Ankara, 1976, s.302.

²⁸¹ İsmail Cem, **Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1982, s. 374.

Tablo 3: 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri'ne Katılacak İzmir Milletvekili Adayları²⁸²

A.P.	C.H.P.	C.K.M.P.	Y.T.P
Ragıp Gümüşpala	Lebid Yurdoğlu	İsmail Adalı	Burhan Maner
Şinasi Osma	Mustafa Uyar	Abdurrahman Yorgancılar	Hayrettin İzmirli
M. Ali Aytaş	Necip Mirkelâmoğlu	Ferzan Tekçe	Lemi Aksoy
Saim Kaygan	Arif Ertunga	Şemsettin Yaşatan	İsmet Bilginer
Muzaffer Döşemeci	Osman Sabri Adal	Nami Çağatay	Kadri Ergüven
Nihat Kürşat	Şeref Bakşık	Nihat Keskin	Haydar Dünder
Naili Erdem	Ziya Hanhan	Şevket Başev	Bedii İdrisoğlu
İhsan Gürsan	Ahmet Elifoğlu	Habil Memişoğlu	Fuat Dansig
Şükrü Akkan	Muhammet Eriş	Osman Ünal	İsmail Turanlar
Kadri Özek	Yunus Kara	Hulûsi Günay	Ahmet Yersu
Mümin Kırılı	Tekin Çullu	Muharrem Sezgin	Leyla Yegül
İsmail Taşlıoğlu	Adil Vardarlı	Hüseyin Vanlı	Neriman Dramalı
Cahit Tamer	Hasan Adanır	Hasan Koçdemir	Mehmet Keser
Orhan Hamurcu	Talât Orhon	Ahmet Demirci	Merkezden aday gösterilecektir
Hüseyin Gürakan	Selâmi Savran	Nihat Özgürel	
Erdoğan Ker	Fıtnat Saltuğ	Orhan Şantepe	
Hasan Sarıgöl	Orhan Sunar	Hayrettin Ölçer	

15 Ekim 1961’de yapılan genel seçimlerin sonucunda, İzmir’de 17 milletvekilliğin 10’unu CHP, 7’sini AP almıştır. AP’den milletvekili seçilenler; Ragıp Gümüşpala, Şinasi Osma, M. Ali Aytaş, Saim Kaygan, Muzaffer Döşemeci, Ali Naili Erdem, Nihat Kürşat, Şükrü Akkan, İhsan Gürsan, ve Kadri Özek’tir. CHP’den milletvekili seçilenler ise; Lebid Yurdoğlu, Mustafa Uyar, Necip

²⁸² ”YTP’nin İzmir Adayları”, **Ege Ekspres**, 22 Eylül 1961; “Seçime Katılan Partilerin İzmir Milletvekili Adayları”, **Ege Telgraf**, 22 Eylül 1961.

Mirkelamoğlu, Arif Ertunga, Osman Sabri Adal, Şeref Bakşık, Ziya Hanhan olmuştur.²⁸³

CHP Meclis üyesi Lebit Yurdoğlu 17 Ekim 1961’de AP İzmir il merkezini ziyaret etmiş ve yeni seçilen milletvekillerini tebrik etmiştir.²⁸⁴

Cemal Gürsel 1961 seçimlerinin sonuçlarından endişe edilmemesi gerektiğini ve herhangi bir şekilde anayasa dışına çıkma durumu olursa buna izin vermeyeceğini söylemiştir. Kendisine yöneltilen: *“Siz bu seçimlerden sonra Karşıyaka’daki evinizde olabilmeyi hiç düşünmediniz mi?”* sorusuna *“Elbette düşündüm. Ama bu ihtilâlin tek sahibi ne sensin, ne de benim.”* cevabını vermiştir.²⁸⁵

²⁸³ “35 İlde Neticeler”, **Yeni Asır**, 18 Ekim 1961; “İzmir’de C.K.M.P. Barajı Aşamadı”, **Sabah Postası**, 20 Ekim 1961; “Seçimlerin Kat’i Neticeleri”, **Ege Ekspres**, 19 Ekim 1961.

²⁸⁴ “İzmir’de İlk Koalisyon Ziyareti”, **Demokrat İzmir**, 18 Ekim 1961.

²⁸⁵ Sıtkı Ulay, **Harbiye Silah Başına**, Kitapçılık Ticaret, İstanbul, 1968, ss. 227-228.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOALİSYON HÜKÜMETİ KURULUŞU VE 1963 YEREL SEÇİMLERİNDE İZMİR'DE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

3.1. Siyasi Partiler Arasında Koalisyon Hükümeti Kurulması Sırasında Yaşananlar, Af Konusu ve İzmir

15 Ekim 1961 genel seçimlerinden sonra partilerin İzmir teşkilatları koalisyon hakkındaki görüşlerini belirtmişlerdir. AP İzmir İl ikinci Başkanı Mehmet Karaoğlu: *“Bizce AP ile YTP koalisyona gitmelidir. Bu mevzuda Ankara’da temaslar da yapılmaktadır. Biz AP ile YTP arasındaki bir koalisyonu tasvip ediyoruz ve İzmir teşkilâtı olarak bu durumu destekliyoruz.”* demiştir.²⁸⁶

CKMP İl Başkanı Abdurrahman Yorgancılar: *“Partimizin hangi parti ile koalisyona gideceği mevzuuna cevap verebilmemiz için zaman henüz erkendir. Ancak, bütün partilerin parti işlerini bir yana bırakarak memleket meselelerini ön plâna almaları ve öylece koalisyona gitmeleri şayanı temennidir.”* ifadelerini kullanırken YTP İl Başkanı Fethi Pekin; *“Türk milletinin iradesini en isabetli yönde bir kere daha ortaya koymuş olmasından büyük sevinç duyuyoruz. Milletçe demokratik düzen içinde ziraatten başlayan bir hızlı kalkınma ile refah devletine ulaşmak istiyoruz. İş başına geleceklerin milletin bu ağır başlı, olgun kararına uygun yolda yürüyeceklerine inanıyoruz. Benim şahsi kanaatime göre, ikisi de CHP’nin karşısındaki millet çoğunluğuna dayanarak büyük meclise gelen YTP ve AP’nin yeni hükûmetin kurulmasında işbirliği etmeleri beklenen tabii netice olacaktır. Bence, YTP’nin CHP ile koalisyona gitmesi katiyen bahis konusu olamaz”*²⁸⁷ demiştir. Partilerin il başkanlarının yaptıkları konuşmalarına bakıldığında, koalisyon fikrine sıcak baktıkları anlaşılmaktadır.

AP ile YTP’nin koalisyon hükümeti kurmaya karar vermeleri İzmir’de AP ve YTP çevrelerinde memnuniyetle karşılandı. Mahalli teşkilat yetkilileri de hemen aralarında müzakerelere başladılar. YTP İl Başkanı Fethi Pekin ile AP İl İdare Kurulu’ndan Osman Kibar, aralarında uzun süren bir konuşma yaptılar. Birlikte hükümet kurma görevi AP İl ikinci Başkanı Mehmet Karaoğlu tarafından il binasının

²⁸⁶ “A.P. İzmir İl Başkanının İzmirililere Teşekkürü”, **Ege Ekspres**, 18 Ekim 1961.

²⁸⁷ “İzmir’de Parti Başkanlarının Koalisyon Hakkındaki Fikirleri”, **Demokrat İzmir**, 18 Ekim 1961.

önünü dolduran ve seçim neticelerini merakla bekleyen kalabalığa hoparlörle ilan edilmiştir. Bu haberi sevinçle karşılayan partililer AP ile YTP lehinde gösterilerde bulunmuşlardır. CHP çevrelerinde ise koalisyon haberi hoş karşılanmamıştır.²⁸⁸

26 Ekim 1961 tarihinde meclis çoğunluğu tarafından Cemal Gürsel cumhurbaşkanlığına seçildi. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin dördüncü cumhurbaşkanı olarak seçilen Cemal Gürsel, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'yü de başbakan olarak görevlendirdi. CKMP koalisyona girmeyi istemeyince hükümet buhranı yaşandı. Diğer siyasi partiler de gereken çoğunluğu sağlayamadıklarından, bulunan çeşitli formüller de başarısız oldu. Sonuç olarak hükümeti kurmanın AP ve CHP koalisyonuna bağlı olduğu ortaya çıkmıştır.²⁸⁹

Cemal Gürsel 10 Kasım 1961'de İnönü'den koalisyon hükümetini kurmasını istemiştir. Ancak partiler İnönü yönetiminde çalışmak istememişlerdir. Siyasi bir krizin yaşanması istenmediğinden dolayı anlaşmaya varılmış ve İnönü 20 Kasım 1961'de hükümeti ilan etmiştir. CHP ve AP'den oluşan koalisyon hükümetinde bakanlıklar iki parti arasında eşit bir şekilde paylaşılmıştır. Fakat Ragıp Gümüşpala kabinede yer almak istememiş ve bu da Adalet Partisi'nin koalisyondaki yerini zayıflatmıştır.²⁹⁰

16 Kasım 1961'de AP İzmir İl Başkanı Mehmet Karaoğlu, koalisyon konusunda AP Genel İdare Kurulu'nun verdiği kararı parti tüzüğüne aykırı bulduğu için Ankara'ya protesto telgrafi çekmiştir.²⁹¹

AP tarafından sıkça dile getirilen af konusu hakkında CHP Gençlik Kolu Başkanı Gürbüz Akın şunları söylemiştir: *“Esasen hükümetin programında ele alınan bir mevzudur. Huzurun tesisi halinde, geçmiş devrin siyasi yaralarının en iyi şekilde sarılacağına inanıyoruz. Memleketin içinde bulunduğu ciddi şartların, Türk milletine yepyeni bir siyasi hayat ve sağlam bir Anayasa getiren devrimi ve etrafındaki zinde kuvvetleri küçümser bir eda ile rey kaygısı içinde affın öne sürülmesini tasvip etmiyorum. Bu hususun milletin iradesi ile tecelli eden T.B.M.M.*

²⁸⁸ “Koalisyon ve İzmir”, **Yeni Asır**, 18 Ekim 1961.

²⁸⁹ Tökin, s. 112.

²⁹⁰ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yayıncılık, İstanbul, 2010, ss. 263-264.

²⁹¹ “İzmir Adalet Partisi İdare Heyeti Genel Kurulu Şiddetle Protesto Etti”, **Yeni Asır**, 17 Kasım 1961.

*tarafından gerçekleştirileceğine inanıyoruz.”*²⁹² Tutuklu bulunan DP mensubu siyasiler için af çıkarılması konusu AP tarafından sık sık dile getirilecek ve CHP ile anlaşmazlığa sebep olup koalisyonu olumsuz yönde etkileyecektir.

8 Ocak 1962’de İzmir’e gelen AP Başkanı Gümüşpala’nın başkanlık ettiği ve otuz kadar AP’li bakan, senatör ve milletvekilinin katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir. Üç saat süren toplantıda Ege AP yöneticileri, teşkilatın af isteğinde ısrarlı olduğunu bildirmiştir. Gümüşpala toplantıdan sonra CHP, YTP ve CKMP il merkezlerine ziyarette bulunmuştur.²⁹³

Koalisyonun önemli bir kanadını teşkil eden CHP, İzmir teşkilatını 28 Nisan 1962’de toplayarak şu bildiriye yayınlamıştır: *“Son günlerin siyasi havasını dikkat ve ibretle tetkik etmekteyiz. İçinde bulunduğumuz siyasi ve ekonomik buhranı yenmek, huzur ve istikrarı ve aziz Türkiyemizin gerçek demokrasi yolunda ilerlemesini sağlamak konularında, partimizin, yıpranmayı dahi göze alarak, her türlü fedakarlığa katlandığı meydandadır.*

Koalisyona girdiğimiz günden beri iktidar sorumluluğunu müdrik insanlar olarak, parti farkı gözetmeksizin yurttaşa hizmeti vazife bildik. Esefle ve elemle ifade edelim ki aynı iktidar sorumluluğunu omzunda taşıyan ikinci kanadın sayın lideri bizimle yaptığı iş birliğini “vebal” olarak vasıflandırdı. Koalisyonun kurulmasından bu yana hem iktidardan partizanca faydalanmak, hem de muhalefet kisvesine bürünme gibi ikiyüzlü bir politikaya kendini kaptırdı. Bu millet; dün dediğini bu inkâr eden, “husumet andı” gibi tarihi vesikalarla yurttaşları iki düşman kampa ayırmağa yeltenen; yalancı vaadlerle yurttaşı avutan; enflasyon yoluyla memleketi iflasa sürükleyen politikacıların sonunu ibretle görmüştür. Her şeyden önce demokrasileri ayakta tutan temel prensibin sevgi duygusu olduğuna inanan; insanlar olarak merkezde ve taşradaki koalisyon ortaklarımızı; sevgiye ve ortak sorumluluk şuuruna dayanan iş birliğine bir kere daha çağırıyoruz. Sayın Genel Başkanımızın yeni anayasamızda son ve açık ifadesini bulan 27 Mayıs ruhuna sadakatımız hususunda verdiği bütün demeçleri ve onun medeni ve dürüst devlet anlayışını destekliyoruz. Merkez İdare Kurulumuzun ve parti gruplarımızın bugünkü şartlar altında koalisyonun devam edemeyeceği konusunda yayınladığı son tebliği tasvip ve

²⁹² Erkin Usman, “İzmir Gençliği Affa Taraftar”, **Ege Ekspres**, 16 Aralık 1961.

²⁹³ “A.P. Ege Teşkilâtı Af Diye Tutturdu”, **Sabah Postası**, 9 Ocak 1962.

*teyid ediyoruz. C.H.P. li yurttaşlar olarak sonunun nereye varacağı belli olmayan kabine buhranlarından sakınmayı şiar edinmekle birlikte, memleketin ve devletin selâmetini en büyük hukuki ve siyasi düstur olarak tanıdığımızı ve parti prensiplerinden inhirafı ifade edecek hiç bir tavize yanaşamayacağımızı kamuoyuna bir kere daha arz etmeği vazife bildik.”*²⁹⁴ CHP İzmir teşkilatı yayınladığı bu bildiriyle AP Genel Başkanı Gümüşpala’yı eleştirirken, kendi partilerinin koalisyon ruhuna bağlı kaldıklarını belirtmiştir.

Ragıp Gümüşpala ve İsmet İnönü önderliğinde, AP ve CHP Genel İdare Kurulu toplanarak 22 Mayıs 1962’de saat 10.00’den 12.45’e kadar süren bir toplantı yapmışlardır. İlk sözü alan Başbakan 11 Mayıs 1962’den beri hükümetle AP arasında süregelen anlaşmazlığın seyrini anlatmıştır. İnönü, af konusunu halka anlatabilmek için zamana ihtiyaç olduğunu ve ancak Ekim ayına kadar bu konunun olgun hale getirilebileceğini bildirmiştir. Ekim ayında 4, 5, 6 senelik mahkumlar için kademeli bir affın çıkartılacağını söylemiştir.²⁹⁵

TİP İzmir İl Merkezi 30 Mayıs 1962’de bir bildiri yayınlarak; memlekette ekonomik sorunların çoğaldığını ve işsizliğin arttığı bir dönemde partilerin bunları göz ardı ederek af meselesini görüşmelerini esefle karşıladıklarını belirtmişlerdir.²⁹⁶

Demokrat Parti’nin mirasçısı olarak görülen AP ile İnönü’nün arasındaki husumet koalisyon döneminde de kendini gösterdi. Anlaşmazlıklar İnönü’nün istifa etmesine ve koalisyonda ara ara kopmalara neden oldu. AP’liler, İnönü’nün ordu ile gizli bir işbirliği içinde olduğundan şüphe ediyorlardı. Koalisyonun bozulmasına neden olan sorunlardan biri, AP’nin, tutuklu DP siyasetçileri için genel af istemesi ve CHP’nin buna karşı çıkmasıydı. Diğer bir sorun ise, planlı ekonomi projesi idi. Bunu ise CHP ve ordu destekliyor ama AP karşı çıkıyordu.²⁹⁷

AP, 22 Şubat 1962’de isyan eden Talat Aydemir ve arkadaşlarının yargılanması konusunda görüşünün alınmaması ve Dışişleri Bakanı Selim Sarper’ in istifa etme sebebinin kendilerine bildirilmemesi gibi nedenlerle CHP ile ters düşmüştür.²⁹⁸ İki parti yetkilileri arasında af konusunda ortak bir anlaşmaya

²⁹⁴ “C.H.P. İzmir İl İdare Kurulu Bildiri Yayınladı”, **Sabah Postası**, 29 Nisan 1962.

²⁹⁵ “Gümüşpala İnönü’yü Buhran Yaratmakla İtham Etti”, **Yeni Asır**, 22 Mayıs 1962.

²⁹⁶ “İzmir İşçi Partisi’nin Açıklaması”, **Demokrat İzmir**, 31 Mayıs 1962.

²⁹⁷ Zürcher, s. 363.

²⁹⁸ Ali Rıza Akbıykoğlu, **Demokrasi ve İsmet Paşa**, Filiz Matbaacılık, Ankara, 1986, s. 185.

varılamadığından dolayı İsmet İnönü 30 Mayıs 1962’de başbakanlıktan istifa ederek şöyle demiştir: *“Artık Adalet Partisi ile birlikte çalışamayız. Bu gemiyi birlikte yürütemeyiz.”*²⁹⁹

AP 1962 Mayıs’ında hapisteki DP’lilerin cezalarını indirme amacını taşıyan teklifi kabul etmedi ve kabineden çekildi. İnönü, 25 Haziran 1962’de CHP ile CKMP ve YTP’den oluşan bir kabine kurduğunu ilan etmiştir. Kısmi genel af konusunda anlaşma olsa da kurulan bu ikinci koalisyon da birinciden daha pürüzsüz şekilde işliyor değildi.

CHP Meclis grubuna mensup bir milletvekili 2 Haziran 1962’de TBMM basın bürosunda af ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: *“Türkiye’nin şartları, geçmişin birtakım hâdiselerinin ve 1960 merhalesinden sonra, bir takım haksızlıklar vuku bulmuştur. Af konusu da, Türkiye cemiyetinin meselelerinden biridir. Cemiyetimizde, her devirde olduğu gibi, atıfet ve şefkatten mahkûmlar daima istifade ettirilmişlerdir. İktisadî, içtimaî huzuru sağlamak için af da bir unsurdur.”*³⁰⁰

Başbakan İsmet İnönü’nün istifası ile dağılan CHP ve AP koalisyonu sonrası AP’de meydana gelen parçalanmayı önlemek amacıyla partinin İzmir teşkilatı 7 Haziran 1962’de bir toplantı düzenlemiştir. AP İl Başkanı Mehmet Karaoğlu şu bildiriye yayınlamıştır: *“İzmir teşkilâtının daha evvelce almış olduğu karar hilâfına memleketin yüksek menfaatleri göz önünde tutularak G. idare kurulunca koalisyona iştirak kararı verilmişti. Altı aylık devrede tek taraflı yapılan bütün fedakârlıklara rağmen memleket hesabına hiçbir müsbet netice alınmamış ve ortak hükûmette vazife almış bulunan AP’li vekillerimizin bütün gayret ve hüsnüniyetlerine rağmen vazife görmelerine imkân hasıl olmamıştır. Nitekim bir kaymakamın bir kazadan diğerine nakli, bir memurenin aynı daire içinde bir masadan diğer masaya nakli dahi büyük meseleler haline getirilmiş ve meclis koridorlarında vekilin yakasına sarıldıkları yetmiyormuş gibi, polemik mevzuu haline sokarak meclise sual takrirleri verilmiştir. Bunlar da gösteriyor ki, AP sözde ortaklaşa bir hükûmet kurup mesuliyet altına girmeyi kabul etmesine rağmen vazife görmek insiyatifinin elinden alınması için her yola başvurulmuştur. Bu acı tecrübeyi tazelemekte ve çalışma imkânı vermemek için her türlü siyâsî ve parlâmenter taktikleri mübah gören bir toplulukla yeni baştan bir*

²⁹⁹ Tökin, s. 115.

³⁰⁰ “İstifadan Sonra da C.H.P. Affı Zarurî Görüyor”, **Yeni Asır**, 2 Haziran 1962.

*maceraya girmenin memleket hayrına olmayacağına inandığımız içindir ki, CHP ile yeni bir koalisyona girilmesine taraftar olmadığımızı mutlak mutabakatla karar verilmiş ve durumun genel başkanlığa arzına söz birliği edilmiştir.*³⁰¹ Bu bildiriyle AP, koalisyonun yürütülmesinde çabaladığını ancak CHP tarafından birtakım engellerle karşılaştığından dolayı tekrar koalisyon konusunda birleşmeyi istemediklerini açıklamıştır.

AP İzmir İl İdare Heyeti ve İlçe Başkanları 7 Haziran 1962’de İl Başkanı Mehmet Karaoğlu’nun başkanlığında toplanmışlardır. Heyet, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala’ya bir muhtıra vererek “Affi baltalayanların Gümüşpala ve taraftarları olduğunu” bildirmiştir.³⁰²

11 Haziran 1962’de Türkiye İşçi Partisi genel başkanı Mehmet Ali Aybar: *“Siyasi affi pazarlık konusu haline getirdikleri için bugüne kadar hiçbir muvaffakiyet gösteremeyen koalisyon hükümetinin düşmesi ve 10 günden beri devam eden kabine buhranının asıl sebebi Büyük Millet Meclisi’nin memleketin gerçek ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir kuruluştaki olmayışıdır. 27 Mayıs’ı halkımızın eğitilerek uyarılması işini kolaylaştıracak sosyal, ekonomik ve politik reformların yapılmadan genel seçimlere gidilmesi sonucunda Büyük Millet Meclisi’nde 27 Mayıs öncesinin anlamındaki bir çoğunluğun yer almasına sebep oldu”*³⁰³ sözleriyle hükümet buhranını eleştirmiştir.

CHP, YTP ve CKMP, 19 Haziran 1962’de üç saat süren bir toplantı düzenlemişler fakat koalisyon gerçekleşmemiştir. İsmet İnönü, YTP’nin görüşünü kabul etmez iken, CKMP de YTP Genel Başkanı Ekrem Alican’ı eleştirmiştir.³⁰⁴

28 Haziran 1962’de yapılan AP Torbalı Kongresi’nde konuşan İl İdare Kurulu üyelerinden ve Yassıada Avukatı olan Süha Göksel: *“Af, milletin arzusudur. Mutlaka çıkacaktır. Zira memleketimizi selâmete götürecek tek yol budur. Bu memleket için çalışan ve bütün suçları sadece çalışmak ve mecliste parmak kaldırmak olan insanlar zindanlarda çürürken, 22 Şubatta Millete silahlarını*

³⁰¹ “A.P. İl Teşkilâtı, C.H.P. ile Koalisyonun Aleyhinde”, **Sabah Postası**, 8 Haziran 1962.

³⁰² “Adalet Partisi İçindeki Kaynaşma Devam Ediyor”, **Demokrat İzmir**, 8 Haziran 1962; “A.P. İzmir Teşkilâtı C.H.P. ile Yeni Bir Koalisyon İstemiyor”, **Yeni Asır**, 8 Haziran 1962.

³⁰³ “İşçi Partisi Tutumunu Açıkladı”, **Demokrat İzmir**, 11 Haziran 1962.

³⁰⁴ “İnönü, Başbakanlıktan Vazgeçti”, **Yeni Asır**, 19 Haziran 1962.

çevirenler bu gün serbestçe dolaşmaktadırlar. Onları affetmiyoruz. Bu durumdan ise utanç duyuyoruz”³⁰⁵ demiştir.

Lebit Yurdoğlu, CHP il merkezinde 29 Temmuz 1962 günü yaptığı toplantıda koalisyon hakkında şu konuşmayı yapmıştır: *“Dış ticaretimiz iflâs halindedir. İşsizlik günden güne artmaktadır ve bir facia halini almaktadır. On seneden beri laçka olmuş bir idare sistemi vardır. Bugünkü idarede mutlaka bir reform şarttır. Bunun kısa zamanda yapılması mümkün değildir, fakat yapılacaktır.”³⁰⁶ 2 Ekim 1962’de yapılan CHP Dikili kongresinde konuşan Arif Ertunga, siyasi affa kani olduklarını belirtmiştir.³⁰⁷*

3.2. 22 Şubat 1962 Talat Aydemir İsyanı

Ordu içerisinde bulunan Talat Aydemir hükümete karşı 22 Şubat 1962’de isyan etti. Dünder Seyhan’a göre 22 Şubat her ne kadar bir ihtilal olarak değerlendirilsede aslında bir ihtilal hareketi değildir. Talat Aydemir’in harekate başladıktan sonra, ülkenin yararına olacağını söylediği istekler öne sürmesi bu teşebbüsün ihtilalden ileri gideceğini göstermiştir. Bu girişim devlet yöneticileri tarafından ülkenin başına gelecek tehlikeleri önlemek amacıyla durdurulmuştur.³⁰⁸

22 Şubat hareketinden sonra ordu içerisinde tepkiler bir süre daha devam etti ve emekliye sevk edilen subayların yerine yenileri gönderildi.³⁰⁹

İsmet Paşa 22 Şubatçılara verdiği sözü tuttu ve hiçbirisi hakkında cezai takibat yapılmadı. Başta Talat Aydemir olmak üzere 21 subay emekliye sevk edildi. İkinci olarak ise güven vermeyen subaylar aktif görevlerden alınarak pasif görevlere getirildi. Daha az tehlikeli olarak gördüklerini ise Ankara dışına atadılar. Yani hepsine bir şans tanındı ve bunlar ordudan uzaklaştırılmadılar. İsmet Paşa böylece 22 Şubat olayına çizgiyi çekti.³¹⁰

³⁰⁵“Torbalı A.P. İlçe Kongresi Dün Yapıldı”, **Demokrat İzmir**, 29 Haziran 1962; “Torbalı A.P. Kongresi”, **Sabah Postası**, 29 Haziran 1962.

³⁰⁶“CHP. M. Vekilleri Dün Sert Tenkitlere Uğradılar”, **Sabah Postası**, 29 Temmuz 1962.

³⁰⁷“C.H.P. nin İlk İlçe Kongresi Dikili’de Dün Yapıldı”, **Sabah Postası**, 3 Ekim 1962.

³⁰⁸Dünder Seyhan, **Gölgedeki Adam**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966, s. 199.

³⁰⁹Talat Aydemir, **Talat Aydemir’in Hatıraları**, Kitapçılık Ticaret, İstanbul, 1968, s. 145.

³¹⁰Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973): İnönü’nün Son Başbakanlığı (1961-1965)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, ss. 91-92.

3.3. Millet Partisi İzmir Örgütlenmesi ve 13 Temmuz 1962 MP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın İzmir Ziyareti

CKMP'den ayrılan Osman Bölükbaşı ile bazı milletvekilleri Millet Partisi adı altında yeni bir parti kurmak için faaliyete geçmişlerdir. 12 Haziran 1962'de; *“Cumhuriyetin bugüne kadar temsil ettiği vatansever ruh ve davayı kendisine bayrak yapacak (Millet) adlı bir siyasi parti kurmak ve samimi dava arkadaşlarımızı ve vatandaşlarımızı bu partinin çatısı altında toplamak, CKMP'nin ideallerine sadakatin zaruri kıldığı bir hal tarzı olmuştur.*

*Biz bu kararımızla kendimizi CKMP'nin ruh ve davasından ayrılmış saymıyoruz. Sadece CKMP'nin bünyesinde normal yollarla tasfiyesi mümkün olmayan bir menfaat, ikbal ve ihtiras zümresinden partiyi ve ideallerini kurtarmanın en salim yolunu bulmuş oluyoruz. Bize göre vatana hizmetin ilk şartı fazilete bağlılıktır. Bu yolda devam edeceğiz ve ondan ayrılanları millete tanıtmak vazifemizi zamanı geldikçe yerine getireceğiz”*³¹¹ şeklinde yayınlanan bir tebliğle Millet Partisi'nin kurulacağı açıklanmıştır.

CKMP'den ayrılan Osman Bölükbaşı tarafından 15 Haziran 1962'de MP (Millet Partisi) kuruldu. Kurucuları Osman Bölükbaşı, Hüseyin Ataman, Ahmet Bilgin, Kâzım Arar, İsmail Hakkı Akdoğan, Mansur Ulusoy ve İzzet Gener'dir. MP siyasi alanda aktif bir rol oynamak istediğini, vatansever bir ruha sahip olduğunu ve bunun bayraktarlığını yaptığını, bu davaya bağlı samimi kişileri çatısı altında toplayıp ideallerine bağlı kalacağını bildirmiştir.³¹²

13 Temmuz 1962'de 21.30'da İzmir'e gelen MP lideri Osman Bölükbaşı gece olmasına rağmen Basmane meydanında 500 MP'li tarafından karşılanmış ve beş dakika omuzlarda dolaştırılmıştır. Bölükbaşı Fuar çay bahçesine gitmiş ve orada partililerle iki saate yakın sohbet etmiştir. Bölükbaşı toplantıda zaman zaman sinirlenerek CKMP, CHP ve Gümüşpala'ya çatmıştır. Bir partili CKMP'den MP ye geçenlerin sayısını sormuş ve Bölükbaşı şu cevabı vermiştir: *“Süzgecin öbür tarafına ne kadar geçeceği belli olmaz. Belki iki bin, belki iki milyon. Ben, ideallerine bağlı bir insanım. Tam 4 devrin çilesini çektim. Çölde suya koşanlar gibi sandalyeye koşmadım. Gönüllerinize kurduğum tahtı kıskanıyorlar. Eski padişahlara*

³¹¹ “Millet Partisi Kuruluyor”, **Ege Ekspres**, 13 Haziran 1962.

³¹² Tökin, s. 116.

kardeşlerini öldürten bu kıskançlıktır. Ama beni öldüremeyecekler. Orduyu kendilerinden gösterenleri burada bir kere daha ikaz ediyorum. Ben dünyanın esnaf(en insaflı) adamıyım. Ben bu memlekette en çok affeden adamım. Ben hainleri bile affettim. Ben her zaman, bana hâkim olun beni zapt edin, diye arkadaşlarımı sıkıştırıyorum.” demiştir. CKMP’lileri partilerini satmakla itham eden Bölükbaşı CKMP idarecilerine sinirlenmiştir ve “*Ziyafet sofralarında otel odalarında partiyi satan adamlarla ben çok mücadele ettim. Bunlar bir de karşıma geçip faziletten bahsediyorlar. Ben başkalarının fikirlerinin hesabını vermem. Kimi Rahmanın, kimi Şeytanın dostudur.*” diyerek bağırış ve CKMP ruhunun kaybolduğunu söylemiştir.

Bölükbaşı, CHP ve İsmet Paşa hakkında şunları söylemiştir: “*İsmet Paşa’nın istifasının ertesi günü ben istifa etmişim. Arada hiçbir alâka yok. O’nun istifası normal de neden benimkisi değil? Ben hayatım boyunca inanışımın adamı oldum. İsmet Paşa nerede, Osman Bölükbaşı nerede! Zaman zaman İsmet Paşa bizi çağırıyor. Parti lideri olarak gidiyorum. Memleket meselelerinde fikrimi soruyor, O’na yol gösteriyorum. Ama hiçbir zaman darılmıyorum. Aşiret reisleri gibi dargın kalacak halimiz yok. Yıllar geçti ama CHP’nin huyu değişmedi. Silâhların gölgesine sığınmıyorum. İnkılâptan sonra o kürsüden öyle hiç konuşmadı. Biz, adam astıkları zaman da konuştuk. O zaman koşturan yine Bölükbaşı’ydı. Ben Mecliste o sözlerle rey avcılığı yapmadım. Öyle olsaydı 22 Şubat’ta ne yapacağını şaşırmış bir hükümete destek olup sabaha kadar göğsümüzü kurşuna germezdik.”* Bölükbaşı konuşmasının sonunda kendisinde sandalye hırsı olmadığını, Ali Fuat Başgil yoluyla kendisine başvekillik teklif edilmesine rağmen kabul etmemesini de kanıt olarak göstermiştir.³¹³

İzmir’de bulunan Bölükbaşı 16 Temmuz 1962’de bir basın toplantısı düzenlemiştir. Af konusuna değinen Bölükbaşı; “*Siyasi af mevzuunun vatandaşı huzurdan ve çalışmaktan alıkoyan bir mesele haline getirildiği, bizzat hükümet başkanı tarafından ifade edildiğine göre, bizce külli bir affa gitmek, bu sahaya ait yaraları tam tedavi etmek, bu mevzuu siyasi münakaşa ve istismar konusu olmaktan çıkarmak daha yerinde bir hareket olurdu. Mecliste müdafaa ettiğimiz bu husus*

³¹³ Erol Akıncılar-Mustafa Özbir, “Şehrimize Gelen Millet Partisi Genel Başkanı Çok Sert Konuştu”, **Ege Telgraf**, 14 Temmuz 1962.

yalnız şahsi görüşümüz değil, grubumuzun kararına dayanan bir parti görüşüdür”³¹⁴
sözleriyle partilerinin af konusundaki görüşlerini bildirmiştir.

3.4. Adalet Partisi’nin İzmir’deki Faaliyetleri

AP İzmir İl İdare Kurulu 17 Şubat 1962’de olağanüstü bir toplantı düzenleyerek, parti içerisinde birliği bozacak hareketlerde bulunduğu gerekçesiyle Burhan Apaydın’ın kaydını partiden sildiklerini açıklamıştır.³¹⁵

24 Haziran 1962’de yapılan AP Karşıyaka Kongresi beş saat sürmüştür. Kongrede AP senatörlerinden Hilmi Onat, Cahit Okurer, milletvekillerinden Saim Kaygan, Osman Kibar ve il idare kurulu üyeleri ile CHP ve CKMP ilçe idare kurulu adına birer kişi davetli olarak katılmıştır. AP’li Orhan Hamurcu; *“Milli iradeye dayanmayan ve Türk milletinin ekseriyetince gönülden tasvip görmeyen başka bir rejim tarzının memleketimiz için hayırlı olmayacağına inanmaktayız. Kalbimiz demokrasi ve hürriyet yolunda mücadele edenlerle birlikte olmanın heyecanı ile doludur. Bu yol ki hak yoludur, adalet yoludur.”* diyerek kongrede açılış konuşmasını yapmıştır. Kongre sonunda Karşıyaka AP ilçe idare kuruluna Suphi İhsan Sarıgöllü, Kayacan Altuğ, Ali Rıza Belli, Nazite Tezel, Naci Üngider, Tevfik Hakyemez, Üzeyir Ceylan, Haldun Ergin ve Hilmi Çokuşlu seçilmiştir.³¹⁶

AP Torbalı ilçe kongresi 28 Haziran 1962’de, 127 delegenin katılımıyla yapılmıştır. Kongreye AP meclis grubu idare heyetinden Naili Erdem, Saim Kaygan, Isparta milletvekili İsmet Balım ve Osman Kibar katılmışlardır. Kongre sonunda idare heyetine Cemali Tuncer, Necati Yılmaz, Hamdi Akalan, Mustafa Yılmaz, Abdurrahim Sütman, Mümin Kırılı, Haluk Alper ve Ali Hazım Günvar seçilmişlerdir.³¹⁷

³¹⁴ “Bölükbaşı, Gümüşpala ve AP’ye çatmış değilim dedi”, **Ege Ekspres**, 17 Temmuz 1962.

³¹⁵ “B. Apaydın A.P. den Dün İhraç Edildi”, **Demokrat İzmir**, 18 Şubat 1962.

³¹⁶ “Karşıyaka A.P. İlçe Kongresi Muhteşemdi”, **Ege Ekspres**, 25 Haziran 1962.

³¹⁷ “A.P. Torbalı İlçe Kongresi Yapıldı”, **Ege Ekspres**, 29 Haziran 1962.

Tablo 4: 1962 AP İzmir İlçe Kongreleri³¹⁸

İlçesi	Tarihi		Saati
Karşıyaka	24.06.1962	Pazar	10.00
Foça	25.06.1962	Pazartesi	10.00
Torbalı	28.06.1962	Perşembe	13.00
Çeşme	29.06.1962	Cuma	15.00
Menemen	01.07.1962	Pazar	15.00
Kemalpaşa	02.07.1962	Pazartesi	14.00
Kiraz	06.07.1962	Cuma	14.00
Seferihisar	06.07.1962	Cuma	14.00
Bayındır	08.07.1962	Pazar	10.00
Bornova	08.07.1962	Pazar	14.00
Bergama	09.07.1962	Pazartesi	10.00
Dikili	10.07.1962	Salı	09.30
Urla	13.07.1962	Cuma	14.00
Tire	15.07.1962	Pazar	10.00
Karaburun	22.07.1962	Pazar	14.00
Selçuk	29.07.1962	Pazar	10.00
Ödemiş	29.07.1962	Pazar	10.00

6 Temmuz 1962’de yapılan AP Kiraz ilçe kongresinde Osman Kibar; *“Davamız, bir iktidara gelmek, memleketin iktidarını, idaresini ele almak davası değildir. Millet sevgisini tatmamış küçük bir ekalliyetin millet çoğunluğuna tahakkümünü kabul etmiyoruz. Bu kongre, AP’nin iktidara gidiş kongresidir. Bizden endişe eden ve bize itimad etmeyenlere, memlekete layık olduğumuzu kabul etme kongresidir.”* diyerek kongreyi açmıştır. Ardından söz alan Muzaffer Döşemeci; *“Birinci İnönü kabinesinin düşmesinde A.P.’nin hiçbir günahı yoktur. İnönü’nün istifasının sebebi, hükümet reisi olarak muvaffak olamayıdır. AP, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde bugün çoğunlukta olan bir partidir. AP, hükümet kurmaya memur edilmeyecektir şeklindeki sözler doğrudur. Muarızlarımız, partimizi bölmek için aramıza fitne sokmaktadırlar. Fakat AP, öyle bir demir leblebidir ki, onu kimse*

³¹⁸ “AP İlçe Kongreleri 24 Haziran’da Başlıyor”, **Ege Ekspres**, 17 Haziran 1962; “A.P İlçe Kongreleri Başlıyor”, **Yeni Asır**, 17 Haziran 1962.

vurmaya muvaffak olamayacaktır. Bugünkü hükümet inşallah memlekete iyi işler yapar. Fakat ben bu hükümetin uzun ömürlü olacağını sanmıyorum. AP, er ve geç bu memlekette hükümet kuracak ve bir hükümet partisi olacaktır.” dediği konuşmasında, Demokrat İzmir gazetesinin haberine göre bir muhalefet örneği göstermiştir. Kongre sonunda idare heyetine Mustafa Korkmaz, Hasan Alabıçak, Ahmet Eser, Mehmet Niğde, Mehmet Uzun, Hamdi Yayla, Rıza Çetinkaya, Ali Karginer ve İsmail Değirmenci seçilmiştir.³¹⁹

15 Temmuz 1962’de yapılan AP Tire ilçe kongresinde konuşan AP Genel Sekreteri Şinasi Osmalı; *“Bu millet kendisine iyilik yapanları unutmayacak. Kendisine kötülük yapanları da hatırlanndan çıkarmayacaktır. Bu bir kin manasına alınmamalıdır. CHP seçimi kazanmadığı halde türlü metotlarla iktidara geldi. Bu köhne ve ihtiyar parti, genç ve yağız AP karşısında dayanamayacaktır. AP demek Türk milleti demektir.”* sözleriyle CHP’yi eleştirmiştir. Yapılan seçimler sonunda idare heyetine İsmail Taşlıoğlu, Turgut Arslan, Adnan Akhunlar, Nahit Tunasan, Ali Ülker, Tevfik Ersoy, Şükrü Hattatoğlu, Şakir Başaran ve Tacettin Kıvanç seçilmiştir.³²⁰

AP İzmir il kongresi 18 Ağustos 1962’de İzmir’in il ve ilçelerinden gelen 497 delege, senatör ve mebuslarla 4 binden fazla kişinin katılımıyla Yıldız Sineması’nda yapılmıştır. Ragıp Gümüşpala, Balıkesir Kongresi’nde olduğundan dolayı AP İzmir Kongresi’ni İl Başkanı Mehmet Karaoğlu açmıştır. Ardından yapılan seçimde kongre başkanlığına Sadettin Bilgiç, ikinci başkanlığa ise Cevat Önder seçilmiştir.³²¹ AP İzmir İl İdare teşkilatında üyeler arasında anlaşmazlık çıkmış ve Ömer Beşe, Orhan Kuntalp ve Sezai Esen istifa etmişlerdir.³²²

2 Ekim 1962’de AP Ankara merkez binasına, partiye karşı olan bir grup tarafından saldırı düzenlenmiştir. Bu olaylar hakkında AP İzmir il başkanı Mehmet Karaoğlu; 27 Mayıs’ı koruduklarını söylemiştir. Ankara’da meydana gelen olayların bir tertip ve tahrik unsuruyla oluştuğunu protesto etmek için AP İzmir teşkilatı 7 Ekim 1962’de Cumhuriyet Meydanı’nda bir miting düzenlemiştir. Denizli’de yapılması düşünülen miting iptal edilince Denizlili vatandaşlar İzmir mitingine

³¹⁹ “A.Partisi Seferihisar ve Kiraz Kongreleri Dün Yapıldı”, **Demokrat İzmir**, 7 Temmuz 1962.

³²⁰ “Tire AP Kongresi Yapıldı”, **Demokrat İzmir**, 16 Temmuz 1962.

³²¹ Mustafa Özbir, “A.P. İl Kongresi Başladı”, **Ege Telgraf**, 19 Ağustos 1962.

³²² “AP. İl Teşkilatında İstifalar Başladı”, **Sabah Postası**, 27 Eylül 1962.

getirilmiştir. Binlerce vatandaş mitingin yapılacağı meydanı sabahın erken saatlerinden itibaren doldurmaya başlamıştır. Miting saat 14.00’te başlamış ve AP İl Başkanı Mehmet Karaoğlu mitingin amacını anlatarak, vatandaşlardan herhangi bir olaya sebebiyet vermemesi ve taşkınlık yapmamaları için ricada bulunmuştur. Ardından Ödemiş İlçe Başkanı Hasan Demirtaş, AP İzmir İl İdare Kurulu üyesi Süha Göksel, AP İzmir gençlik teşkilatı başkanı Akın Özdemir ve AP İzmir İl İdare Kurulu üyesi Osman Kibar konuşma yapmışlardır.³²³

Mitinge Ege Üniversitesi Tıp, Ziraat ve Fen Fakülteleri ile İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi öğrenci dernekleri başkanları katılmıştır.³²⁴

Miting sebebiyle İzmir polisine Balıkesir, Aydın, Manisa, Denizli ve Ankara’dan gelen 1200 polis amir ve memur takviye edilmiştir. İl İdare Kurulu üyesi Süha Göksel şu konuşmayı yapmıştır:

“Aziz vatandaşlarım,

Bugün sizinle bütün rejim meselelerini halletmiş bir memleketin çocukları olarak karşı karşıya bulunmak isterdik. Fakat ne yazık ki tekrar başladığımız noktaya dönmüş tekrar demokratik hür nizamın tesisi için mücadeleye girişmiş bulunuyoruz. Hatta daha ileri giderek diyebiliriz ki bugünkü kavgamız can, mal ve ırz güvenliğinin sağlanması, kısaca var olma veya yok olma savaşıdır. Bu savaşı mutlaka kazanacağımıza eminiz. Çünkü bu aziz vatan toprakları üzerinde hak ve hürriyetlerinin gerçekten sahibi olan bir milletin yaşadığını bütün cihana ispat etmeye azimliyiz ve kararlıyız. Partizan tahrikçilerin aleti olan gözü dönmüş, bir gürhunun fikir ve inançları, taşla ve sopa ile susturmaya matuf vahşiyane saldırıları karşısında seyirci kalan Devlet, devlet olarak vazifesini yapmamış demektir.

Ey ancak duvarlara saldırabilen sahte şövalyeler,

Ey fikre ve inançlara sopa ile hükmetmek sevdasında olan gafiller,

Ey bu milletin çoğunluğunu kendi sinsi emellerine uymadığı için suçlayan zalimler,

Ey hürriyeti kendi inhisarlarında gören başıboş sokak kalabalığı,

³²³ “AP İzmir Mitingi Sessizce Başladı”, **Ege Telgraf**, 7 Ekim 1962.

³²⁴ “Dün Yapılan A.P. Mitinglerine Vatandaşlar İlgi Göstermediler”, **Sabah Postası**, 8 Ekim 1962.

Ey bir yeniçeri ocağı itiyadı ile kazan kaldıran hürriyet ve demokrasi düşmanları size hitap ediyorum.

*Yıllardır devam eden hakaretlere sırf nizam duygusuyla mukabele etmedik, vatan toprakları üzerine bir kabus gibi çöken tedbirler kanununa, sadece kanun saygımız olduğu için rıza gösterdik. Ve nihayet ekseriyete dayanmayan iktidarı sadece huzur ve sükûnun teessüsü olmak maksadıyla hoş gördük. Fakat unutulmamalıdır ki biz uzattığınız kelepçelere gülerek bakacak, zalimin süngüsüne göğsümüzü siper etmekten kaçınmayacak yaradılıştayız.”*³²⁵ Göksel’in bu konuşmasına bakıldığında, Ankara’da AP’ye karşı yapılan saldırıları bir tahrik unsuru olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

İl Gençlik kolu Başkanı Akın Özdemir sık sık alkışlarla kesilen konuşmasında şunları söylemiştir: *“Dün olduğu gibi bugün de gafillerin ve çıkarıcıların karşısında bulunan bu asil milleti feci durumdan kurtarınız ve bu vatan sevgi ve vefa hislerinden mahrum insanların vatani değildir. Vatanını çok sevenler onu sevmeyenleri bertaraf edecek ve gayelerinde muvaffak olacaklardır. İnsanları büyüleyen insan kalplerini yerinden oynatan türlü sevgiler vardır. Vatan sevgisi bunların en başından gelenlerdendir. Duyan kalplerin en büyük manevi gıdası olan vatan sevgisi ancak gerçek insanlarda bulunur. Biz asil Türk gençliğini vatan ve millet sevgisiyle meşbu olduğuna inanıyoruz. Demokrasiye bağlı milli iradeye gönül vermiş atalarının aziz hatıralarına sadık milliyetçi Türk gençliği olarak diyoruz ki: Bitsin artık bu fesad, dinsin artık bu ıstırap, yetsin artık bu fitne.”*³²⁶ AP ve diğer partiye mensup siyasiler bu zamana kadar AP’nin yapmış olduğu en sönük mitingin bu olduğunu söylemişlerdir. Dövizlerde can ve mal güvenliği, basın hürriyeti, Atatürk’ten bazı sözler ve anayasadan parçalar yer almaktaydı. *“Sabrımız korkudan değil, memleketseverliğimizdendir.”* gibi ifadeler yer almıştır.

Hasan Demirtaş: *“Daima kanunların hâkimiyeti prensibinin koruyucusu olan kanunsuz davranışların karşısındayız ve buna yeminliyiz. Ne pahasına olursa olsun, her türlü anarşist tahrikleri, her türlü yıkıcı faaliyeti ve tecavüzü gerekirse şiddetle defetmeye and içiyoruz.”* Son konuşmayı yapan Osman Kibar: *“Sabır ve tahammülümüzü taşırmaya yöneltlen çirkin tecavüzleri durdurmak, haklarımızı gasp*

³²⁵ “AP’nin İzmir ve Adana Mitingleri Dün Yapıldı”, **Demokrat Ege**, 8 Ekim 1962.

³²⁶ “Yeter! Bitsin Artık Bu Fitne”, **Ege Ekspres**, 8 Ekim 1962.

etmeye uzatılan bu elleri koparmak hükümetin aslî vazifesidir. Hükümete bütün samimi hislerimiz ve davranışlarımızla yardımcı olmaya âmadeyiz. Nizam ve çok muhtaç olduğumuz huzurun temini için tahammül edemeyeceğimiz hiçbir şey yoktur.” demiştir. Miting bittikten sonra AP’lileri temsil eden bir heyet İzmir gazete bürolarını dolaşarak birer buket vermiştir.³²⁷

10 Ekim 1962’de AP gençlik teşkilatı; “Partimizin, yurt menfaatlerini her düşüncenin üstünde tutan Atatürk ilkelerinin bekçisi, ırkçılık, gericilik, faşistlik ve komünistliğin düşmanı olduğunu, öç alma gibi memleketin felaketini doğuracak inançları şiddet ve nefretle reddettiğini, yalnız tam manasıyla batı anlamında bir demokrasinin müdafii bulunduğumuzu bir kere daha ilan etmek isteriz.”³²⁸ şeklinde yayınladığı beyannamede demokratik nizama dikkat çekmek istemiştir.

Büyük AP Kongresi 30 Kasım 1962’de Alemdar Sineması’nda başlamıştır. Kongreye katılan Genel Başkan Gümüşpala, partililer ile dinleyiciler tarafından ayakta alkışlarla karşılanmıştır. 10.30’da Şinasi Osma açılış konuşmasını yapmıştır. Kongre başkan vekilliklerine Osman Kibar ile İsmail Angı getirildikten sonra Gümüşpala kürsüye gelerek şunları söylemiştir: “Örfi İdarelerde karakollarda dolaşmaktan, savcılıklarda ifade vermekten parti işlerine zaman ayıramaz olduk. Karşıma çeşitli iftiralarla çıktılar. İçimizde partiyi maksat ve gayeleri dışına sevk etmek isteyenler varmış. Partimiz ırkçı, faşist, kinci, intikamcı ve İnönücü her türlü zümreyle dolu imiş. Bu partide fikir ve gaye beraberliği kurulamıyormuş. Partimiz içinde Faşist, Turancı yoktur. AP gerçekleri bilen insanlar topluluğudur. 5 yıllık plân değil, bir yıllık bütçenin bile lâyıkıyla tatbiki için toptan af şarttır.”³²⁹ Gümüşpala bu konuşmayla partisinin affı istediğini bir kez daha tekrarlamıştır.

3.5. Celal Bayar’ın Tahliyesi Üzerine İzmir’de Üniversite Öğrencilerinin Yürüyüşleri ve İzmir Gençliğinin AP İl Başkanını Ziyareti

Celal Bayar 22 Mart 1963’te sağlık sebepleri yüzünden altı ay süreyle serbest bırakılmıştır.³³⁰ Bayar’ın Ankara’ya gelişi sebebiyle bazı dernekler toplantılar düzenlemiş ve protesto eden bildiriler yayınlamışlardır. Bunlardan biri olan 27 Mayıs

³²⁷ “AP Mitingleri Sönük Geçti”, **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1962.

³²⁸ CHP Genel Merkezi ve AP Gençlik Teşkilatı Birer Bildiri Yayınladılar”, **Demokrat İzmir**, 11 Ekim 1962.

³²⁹ “R. Gümüşpala, Toptan Af Şarttır dedi”, **Ege Telgraf**, 30 Kasım 1962.

³³⁰ “Bayar Tahliye Edildi”, **Ege Ekspres**, 23 Mart 1963.

Milli Devrim Derneği şu bildiriği yayınlamıştır: “27 Mayıs ihtilâli, kurtuluş savaşından sonra büyük kurtarıcı tarafından vazedilen prensipleri, anayasa katillerinin tecavüzünden kurtararak, batı medeniyeti yolunda emin adımlarla yürümeğe devam edebilmemiz için yapılmıştır. Dolayısıyla 27 Mayıs devrimi, 27 Mayıs 1960’ta başlamıştır ve devam etmektedir. Atatürkçü aydınlar, her ne pahasına olursa olsun devrimleri korumaya, milli şeref ve haysiyetimiz için yüz kızartıcı birer unsur olan bu sefilleri milli bünye içinde yok etmeğe karardır. Perişan olacaklardır. Kararlıyız.”³³¹

Celal Bayar’ın tahliyesi üzerine Ege Üniversitesi öğrencileri 25 Mart 1963’te sessiz protesto yürüyüşü düzenlemişlerdir. Cumhuriyet Meydanı’nda toplanan öğrenciler Atatürk Anıtı’na çelenk koymuşlar ve Silahlı Kuvvetler lehinde gösterilerde bulunmuşlardır. Yürüyüş sebebiyle Emniyet Müdürlüğü, Adalet Partisi ile bazı gazetelerin matbaaları önünde tedbir almıştır.³³²

Ankara’da öğrencilerin başladığı yürüyüşlere İzmir gençliği de katıldı. Ege Üniversitesi ile İzmir İktisadi ve İdari İllimler Akademisi Talebe Cemiyeti başkanları bir basın toplantısı düzenleyerek şu konuşmayı yapmışlardır: “Biz bugüne kadar daima temkinli hareket ettik. Ve olayların karşısında sustuk. Bundaki tek amacımız iktisadi düzenimizi bozmamak, olayların ötesinde gerçek huzurun kurulmasını sağlamak idi. Görüyoruz ki anlayışlı hareket etmemiz kötüye kullanılmıştır. Türk gençliğini milletimizin gözünden düşürmek için her türlü yola sapılmıştır. Bilhassa Celâl Bayar’ın hastalığı dolayısıyla tahliyesini vesile yaparak girişilen tahrik hareketleri karşısında gerekli cevabı vermek zorunda kaldık. Bu vesileyle, memlekette teessüsü istenen huzuru bozmak isteyenler ve devrimleri yıpratmak çabasında olanlar karşılarında daima Türk gençliğini bulacaklardır.”³³³ Bu konuşmalarda üniversite öğrencilerinin Bayar’ın tahliyesini hoş karşılamadıkları görülmüştür. Öğrencilerin protesto yürüyüşleri, miting ve bildirileri üniversitelerin politize edilmesi olarak görülebilir.

İzmir Devrim Ocağı Başkanı da bir bildiri yayınlayarak; “Bu davranışlar özenilen milli huzurun teessüsünü biraz daha öteye itecektir. Bayar’ın hiç olmazsa

³³¹ “C. Bayar’ın Ankara’ya Gelmesi Yüzünden Çıkan Hadiseler Dün de Devam Etti”, **Demokrat İzmir**, 25 Mart 1963.

³³² “İzmir’de Gösteri Yapan Öğrencilere...”, **Yeni Asır**, 26 Mart 1963.

³³³ “İzmir-İstanbul Y. Tahsil Gençliği de Protesto Yürüyüşü Yaptı”, **Demokrat İzmir**, 26 Mart 1963.

*bundan sonra ulusa karşı işlediği suçu bilerek politik oyunlara kalkışmaması gerekir. Devrimleri korumaya azimli gençlik, devrimlere aykırı davranışlar karşısında daima uyanıktır.” demiştir.*³³⁴

Güney Deniz Saha Kumandanı, kendisini ziyarete gelen gençlere; öncelikle yaptıkları hareketin çok asil olduğunu belirtmiş ve memleket için herkesin her türlü fedakarlıktan kaçınmayacağını söyleyerek onlara lüzumsuz hareketlerden kaçınıp sükunet halinde bulunmalarını tavsiye etmiştir.³³⁵ Öğrenciler ise 27 Mayıs’a bağlılıklarını bildirip anayasadan vazgeçmeyeceklerini söylemişlerdir.³³⁶ Öğrencilerin siyasi olaylara bu denli duyarlı olmaları ülkede yeniden yeşermeye başlayan demokrasiye zarar vermiş, öğrenci disiplinini olumsuz etkilemiş ve toplumsal gerilime yol açmıştır.

AP İzmir İl İdare Kurulu, Meclis Grubu ve Genel İdare Kurulu’na bir telgraf yollayarak Celal Bayar’ın tahliyesi için verilen kararı tasvip ettiklerini belirtmişlerdir.³³⁷

AP ilçe idare heyetleri partiye bağlı olduklarını bildirmişlerdir. İzmirli AP’lilerden bir grup parti binası önünde beklemiştir. Halkın da parti binasının önünde toplanması üzerine Emniyet Müdürü Hüseyin Talup, polisin her türlü kötü harekete mani olacağını ve dağılmaları gerektiğini söylemesi üzerine AP İl Başkanı *“Ankara hâdiselerini duyan partililer evleri sayılan binayı tahripten korumak için toplandılar”*³³⁸ demiştir.

Celal Bayar’ın tahliye edilmesiyle başlayan olaylar İzmir’de de olağanüstü günlerin yaşanmasına sebep olmuştur. İstanbul ve Ankara’da meydana gelen olaylar üzerine 27 Mart 1963’te polislerin izinleri kaldırılmıştır. Ege Üniversitesi ve İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi öğrencileri 28 Mart 1963’te toplanmışlar ve AP İzmir İl Başkanı Mehmet Karaoğlu’na bir tabak pilav ile bir saksı içerisinde kaktüs hediye etmişler ve şöyle demişlerdir: *“Plân yerine pilâv istiyorsunuz. Buyurun bu pilâvı afiyetle yiyin. Siz ayrıca, plânlı kalkınmayı bir istismar konusu yaparak plân-pilâv edebiyatına devam ettiğiniz müddetçe, bu zihniyetiniz gençliğin kalbinde daima*

³³⁴ “İzmir-İstanbul Y. Tahsil Gençliği...”, **Demokrat İzmir**, 26 Mart 1963.

³³⁵ “Şehrimizde de Gençler Dün Bir Yürüyüş Yaptı”, **Ege Ekspres**, 26 Mart 1963.

³³⁶ “İstanbul ve Ankara’da Büyük Hadiseler”, **Sabah Postası**, 26 Mart 1963.

³³⁷ “İzmir’den Çekilen Telgraflar”, **Ege Ekspres**, 26 Mart 1963.

³³⁸ “İzmir’de Alınan Tedbirler”, **Yeni Asır**, 28 Mart 1963.

bir deve dikenini gibi duracaktır."³³⁹ Bu sözlerle Adalet Partisi'ni eleştiren öğrenciler tehlikeli bir şekilde politikanın içine çekilmiştir.

3.6. 20/21 Mayıs 1963 Talat Aydemir'in İkinci İsyanı ve İzmir'e Yansımaları

Talat Aydemir'in 22 Şubat 1962 ve 20/21 Mayıs 1963 hareketi merkezi otoritenin zayıflamasıyla meydana gelmiştir. Bundan sonra ordu hep "oldu olacak" diyerek olası müdahaleleri bekleyerek bunalımlı bir dönem yaşadı. 1965 yılına kadar İsmet İnönü'nün hükümetin başında bulunması ihtilalcileri rahatlatmış ve Talat Aydemir'in kalkışmaları hariç yeni ihtilal eğilimlerini zayıflatmıştır. Buna rağmen 1965 seçimlerine kadar çalkantılı dönem devam etmiştir. Numan Esin'in yorumuna göre 1960-1965 yılları Türkiye için başarısız bir dönem olmuştur.

Talat Aydemir ve onunla birlikte 22 Şubat'ı gerçekleştiren arkadaşları 14'lerle işbirliği yapmışlardır. Aslında bu temas 22 Şubat'tan önceye dayanıyordu. 1962 sonlarında ise açık ve resmi bir şekilde basına demeçler veriliyor ve fotoğraflar çektiriliyordu. Talat Aydemir 22 Şubat'tan sonra kendisinin tek kuvvetli adam olduğunu düşünüyordu.³⁴⁰ Aydemir ikinci isyan hareketini 20/21 Mayıs 1963 tarihinde gerçekleştirdi.

21 Mayıs 1963 tarihinde gece yarısından sonra Ankara'da bir kısım Harbiyeliler, eski Harp Okulu Kumandanı Talat Aydemir'in önderliğinde bir ihtilal teşebbüsünde bulunmuşlardır. Ankara radyosu saat 00.15'te iki tebliğ okumuştur. Bir numaralı tebliğ Türk Silahlı Kuvvetleri adına Talat Aydemir imzasıyla yayınlanmıştır. Bu ilk tebliğde; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Atatürk ilkelerine aykırı hareket ettiği ve partizan idarelerin kurulduğu gerekçesiyle Talat Aydemir'in idareye el koyduğu açıklanmıştır. Sabah saat 08.30'a kadar devam eden çarpışmalar ve Ankara radyosunun el değiştirmesi sonucunda, hava, deniz, kara ve jandarma birlikleri ayaklananları ve liderleri Talat Aydemir'i yakalamıştır. İkinci tebliğde; sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağının konulduğu ilan edilmiştir.³⁴¹

21 Mayıs 1963 tarihinde gece yarısından sonra İzmir'de Sıkıyönetim Kumandanlığı şu tebliği yayınlamıştır:

³³⁹ "İzmirli Gençler Pilavcılara Dün Bir Tabak Pilav Hediye Ettiler", **Sabah Postası**, 29 Mart 1963; "İzmir Gençliği A.P.'ye Pilav ve Deve Dikenini Hediye Etti", **Demokrat İzmir**, 29 Mart 1963.

³⁴⁰ Esin, s. 176.

³⁴¹ "Memleket Tehlike Geçirdi", **Demokrat İzmir**, 22 Mayıs 1963.

Madde 1- İzmir’de yayınlanmakta olan gazetelerde 20-21 Mayıs gecesi ve 21 Mayıs günü Ankara ve İstanbul’da cereyan eden olaylara dair fotoğrafların tabı men edilmiştir.

Madde 2- Gazeteler, ikinci bir tebliğe kadar birden fazla baskı yapamayacaklardır.

Talat Aydemir ve arkadaşları tutuklanarak nezaret altına alındı. Bakanlar Kurulu anayasanın 124. maddesi gereğince huzurun temin edilmesi için Ankara, İstanbul ve İzmir’de bir ay süre ile sıkıyönetim ilan edildi.³⁴²

CHP İzmir İl Başkanı Adalan; Aydemir isyanından dolayı üzüntü duyduklarını belirtirken, TİP İzmir İl Başkanı Eşsizhan ise *“Bugünkü hal bizce meclisteki partilerin, parti anlayışını bırakarak Atatürk devrimleri ve anayasa ışığı altında bir araya gelerek memleket için çalışmaları sonucunda önlenabilir. Artık bu oyunlara son verilmesi lazım”*³⁴³ demiştir.

Talat Aydemir’in isyan hareketi öğrenildikten sonra İzmir’de çok sıkı tedbirler alınmıştır. İlk tedbir olarak İzmir radyosu ve telefon müdürlüğü, postane, bankalar, elektrik ve su fabrikası, trafo merkezi ve bazı stratejik bölgeler ile Tepecik, Eşrefpaşa ve Gürçeşme askerler tarafından sarılmış ve kontrol altına alınmıştır. İzmir Radyosu Müdürü Cenap Ozankan, makamına gelerek burada bulunan askeri birliklere yardım ederek İzmir garnizonunun hükümet ve anayasaya bağlı olduğuna dair bir bildiri yayınlamıştır.³⁴⁴

İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı’nın 2 numaralı tebliği şöyledir:

“1- İzmir Vilâyeti’nde gece yasağı 24’ten 06.00’ya kadar konmuştur.

2- Partilerin ve siyasî cemiyetlerin ve gazetelerin halk efkârını bozucu ve heyecana verici her türlü faaliyetlerine son vermelerini,

3- Patlayıcı, patlatıcı maddelerle boğucu gaz ve bombalarla kesici ve ateşli silâhların derhal Emniyet Müdürlüğü’ne teslimini,

³⁴² “Üç Şehirde Örfî İdare”, **Yeni Asır**, 22 Mayıs 1963.

³⁴³ “İzmir’de Çok Sıkı Tedbirler Alındı”, **Sabah Postası**, 22 Mayıs 1963.

³⁴⁴ “İzmir’de Çok Sıkı...”, **Sabah Postası**, 22 Mayıs 1963.

4- İzmir Vilâyeti'nde emniyet teşkilâtıyla jandarma komutanlıklarının Merkez Komutanlığı ile işbirliği yapmak suretiyle asayiş ve emniyet hususlarını sağlayacaklarını,

5- Görevli asker ile emniyet mensuplarının hizmetlerine herhangi bir şekilde müdahale ve mukavemet edenlerin nezaret altına alınacağı ve icabında vilâyet dışına sürüleceğini,

6- Gazetelerin halkı heyecana verecek şekilde bağırarak satışıyla satışlarının menedilmiş olduğunu,

7- Halkı rahatsız edenlerin, hırsızlık, dolandırıcılık ve emsali hareketlerde bulunanlar haklarında kanunî işlem yapılarak cezalandırılacağını ve sürüleceğini,

8- Bütün vatandaşlardan memleketin selâmeti hakkında Sıkı Yönetim Kanunu'nun âmir hükümlerine riayet etmelerini, matbuatın ve diğer neşir organlarının memleket menfaatlerini göz önünde tutarak vazifelerini yapmalarını ve yetkili makamlarca tevsik edilmemiş haberleri yaymamalarını rica ederim.”³⁴⁵

Tümamiral Ferit Denizmen'in tebliği şöyledir: “İzmir vilâyetinde Amme ve Sosyal hizmetleri kolaylaştırmak, vilayet hudutlarına muhtelif sebeplerle gecikerek gelen araçlar dolayısıyla halkın ihtiyacını daha iyi karşılamak üzere dışarı çıkma yasağı saat 01.00 (birde) başlayacak ve sabah 05.00 (beşte) bitecektir.”³⁴⁶

Ardından bildirilen tebliğ ise şöyledir:

“Madde 1- 2 numaralı tebliğde teslim edilmesi bildirilen silahlar ruhsatı havi olmayanlardır.

Madde 2- Emniyet, Jandarma Kuvvetleri, bekçiler ve resmî müesseselerle, İş Kanununa tabi müesseselerin memurları hariç ruhsatlı da olsa herhangi bir kimsenin silâh taşıması ikinci bir emre kadar menedilmiştir.”³⁴⁷

Sokağa çıkma yasağının ilan edildiği ilk gün Kadifekale ve Basmane'de kavgalar çıkmış ve olaylar polis tarafından büyümeden kısa zamanda bastırılmıştır. Örfî idarenin ilanının ikinci günü sokağa çıkma yasağı dört saate indirilmiştir. Bu

³⁴⁵ “İzmir Ayaklanmayı Sükûnetle Karşıladi”, **Demokrat İzmir**, 22 Mayıs 1963.

³⁴⁶ “İzmir'de Örfî İdare Mahkemesi Kuruldu”, **Sabah Postası**, 23 Mayıs 1963

³⁴⁷ “İzmir'de Örfî İdare...”, **Sabah Postası**, 23 Mayıs 1963.

yasağın ilanı olayların azalmasına sebep olmuştur. Silahlar toplanmaya başlamış ve ruhsatlı olsa dahi silah taşımanın yasak olduğu belirtilmiştir. Örfi İdare Kumandanlığı'nın 5 numaralı tebliğine aykırı olduğu gerekçesiyle 20/21 Mayıs olaylarıyla ilgili resim yayınlayan 12 gazete toplatılmıştır.³⁴⁸

İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 4 Haziran 1963 yayınlandığı tebliğ şu şekildedir:

“Madde 1- İzmir Vilayeti 'nde gece yasağı 5 Haziran 1963 gününden itibaren 02.00'den 05.00'e kadar uygulanacaktır.

Madde 2- Kahvehane, birahane, tiyatro, sinema, gazino, bar, ve emsali yerler belediye nizamları dahilinde 01.00 ile 05.00 hariç faaliyet göstereceklerdir.

Madde 3- Her türlü cemiyetlerin umumi ve idare heyetleri toplantıları ile düğün, nişan, mevlüt, gezi, kokteyl ve okullarda yapılacak müsamere gibi sosyal toplantılar bölgenin emniyet teşkilatının müsaade ve kontrolünde 01.00 ile 05.00 saatleri haricinde yapılabilecektir.

Madde 4- Siyasi partiler çalışmalarını kapalı salonlarda yapılacak ve mezkur toplantılar için Sıkı Yönetim Komutanlığı'ndan üç gün evvel müsaade alınacaktır.”³⁴⁹

İzmir Sıkıyönetim Komutanı Ferit Denizmen'in 12 Temmuz 1963 tarihli tebliği şöyledir:

“Madde 1- Sayın İzmir halkının, sıkıyönetim ve tatbikatına karşı bugüne kadar göstermiş olduğu vatanperverane anlayışı, kanunlara, yasaklara ve emirlere samimi inancı göz önünde bulundurularak 12 Temmuz 1963 tarihinden itibaren İzmir ilinde gece sokağa çıkma yasağı tamamen kaldırılmıştır.

Madde 2- Halkımızın, bundan sonra da, yasaklamayı icap ettirecek hareketlerde bulunmamalarını, kanun ve nizamlara hassasiyetle riayet etmelerini önemle rica ederim.”³⁵⁰

³⁴⁸ “İzmir’de 12 Gazete Toplatıldı”, **Yeni Asır**, 23 Mayıs 1963.

³⁴⁹ “Şehrimizde de Gece Sokağa Çıkma Yasağı Kısaldı”, **Demokrat İzmir**, 5 Haziran 1963.

³⁵⁰ “İzmir’de Gece Yasağı Kalktı”, **Sabah Postası**, 13 Temmuz 1963.

Yayınlanan tebliğlere bakıldığında hepsinin ortak amacının İzmir’i güvenli şekilde kontrol altına almak ve olası bir harekete karşı gerekli tedbirleri alarak halkın huzurunu korumak olduğu görülmektedir.

İzmir’de sıkıyönetim 21 Ekim 1963 günü saat 15.00’te sona ermiştir. İstanbul ve Ankara’da ise iki ay daha uzatılmıştır. İkinci isyanından sonra affedilmeyen Aydemir 5 Temmuz 1964 tarihinde idam edilmiştir.³⁵¹

3.7. İzmir’de 17 Kasım 1963 Yerel Seçim Hazırlıkları ve Sonrası Yaşananlar

15 Ekim 1961 genel seçimleri sonucunda Türk siyasi tarihinde bir ilk olarak kurulan koalisyon hükümeti dönemi içinde gerçekleşecek olan 17 Kasım 1963 yerel seçimleri öncesi siyasi partilerin İzmir’deki faaliyetleri önem taşımaktadır.

3.7.1. Siyasi Partilerin Belediye ve İl Genel Meclis Adayları Tesbiti

Mahalli seçimler için siyasi partiler hazırlıklarını hızlandırmıştır. AP İl İdare Kurulu 20 Eylül 1963’te Mehmet Karaoğlu başkanlığında toplanarak seçimle ilgili hazırlıklarını gözden geçirmiştir. AP İl Meclisi, Belediye Meclisi ve Belediye Başkanlıkları için müracaatlar başlamış ve partinin İzmir’in bütün ilçelerdeki delege seçimleri 2 Ekim 1963’te sona erecektir.

CHP İzmir delege seçimlerini 29 Eylül 1963’te, İl Genel Meclisi, Belediye Meclisi ve Belediye Başkanlığı için aday müracaatlarını 22 Eylül-3 Ekim 1963 tarihlerinde yapacağını bildirmiştir.³⁵²

13 Ekim 1963’te mahalli seçimlere katılacak siyasi partilerin adayları belli olmuştur. Tarafsız bir belediye başkanı fikrini benimseyen CHP, Rebiî Başol’u aday göstermiştir. CHP aday yoklaması 1200 kişi ile yapılmış ve delegeler, Belediye ve İl Genel Meclisi seçimlerine aday olmak için yarışmıştır. AP, Bayındır ve Tire teşkilatında eski demokratlar ile AP’liler arasında anlaşmazlık olmuştur. AP’de ise belediye başkanı adaylığı için fazla bir iddiası olmayan Radi Ökbay, buna karşılık Osman Kibar ile Mustafa Bozoklar arasında şiddetli bir yarış olacağı anlaşılmıştır. En fazla şanslı görülen Osman Kibar aday olarak seçilmiştir. Fazla bir şansa sahip olmadıklarını düşünen TİP ve YTP’de belediye başkan adaylarını belirlemiştir. TİP,

³⁵¹ “İzmir’deki Sıkı Yönetim Bitti”, **Ege Ekspres**, 22 Ekim 1963.

³⁵² “İzmir’de Seçim İşleri Hızlandı”, **Yeni Asır**, 21 Eylül 1963; “Mahalli Seçim Faaliyetleri Hızlandı”, **Demokrat İzmir**, 29 Eylül 1963.

Turyağ Fabrikasında işçi olan Rahmi Eşsizhan'ı, YTP ise Burhan Maner'i aday olarak göstermiştir.³⁵³

İki büyük partinin belediye başkan adayları 14 Ekim 1963'te birer demeç vererek seçimler hakkında düşüncelerini özetlemişlerdir. CHP'nin adayı Rebii Başol; *"Ben halk hizmetinde yaptıklarımı anlatacağım. Yapacaklarımı söyleyeceğim. Diğer adaylar da bugüne kadar halk için yaptıklarını anlatacak ve yapacaklarını söyleyecekler. Sonra halk dilediğine oy verip onu başkan seçecek. Halka hizmet ettiğime ve edeceğime inanıyorum. Kazandığım takdirde halka daha çok hizmet etmek imkânına kavuşmuş olacağım. Bu dava ne Rebii'nin, ne de Osman'ın davası değildir. Bir memleket davasıdır"*³⁵⁴ demiştir.

AP'nin adayı Osman Kibar ise şöyle demiştir: *"Ben bir partili olarak partimin yoklamasında delege arkadaşlarımın emanet ettikleri bu vazifeyi; İzmirli vatandaşlarımın teveccüh ve reyleri ile iş başına getirildiğim takdirde partimin prensiplerinin ışığı altında milletime faydalı olmak ve bütün enerji ve kabiliyetimle naçiz şahsımı onların saadetini temin için vakfetmek kararındayım. Yapacağımız işler hakkında vatandaşa en geniş tarzda düşüncelerimizi bildireceğiz. Karar sevgili hemşehrilerimindir."*³⁵⁵ AP ve CHP adaylarının konuşmalarına bakıldığında, seçimler konusunda yapılacak propagandaların halk tarafından dikkatli şekilde dinlenmesi ve kararını bu doğrultuda vermelerinin tavsiye edildiği anlaşılmaktadır.

İzmir Seçim Kurulu Başkanı ve aynı zamanda İzmir 2. Ağır Ceza Başkanı olan Kemal Türel CKMP ile MP'nin, İzmir'de seçimlere girmeyeceğini bildirmiştir. Türel, 634 seçim sandığının olacağını bildirdikten sonra; *"Belediye reisi ve mahalle muhtarlıkları seçimleri ekseriyet sisteminde, belediye meclis üyelikleri ile Genel Meclisi üyelikleri nisbî sisteminde yapılacaktır"* demiştir.³⁵⁶

3.7.2. Siyasi Partilerin 1963 Yerel Seçim Propagandaları, Seçim Gelişmeleri ve Sonuçları

17 Kasım 1963 günü Türkiye genelinde yapılacak olan mahalli seçimlerle ilgili propaganda çalışmaları 28 Ekim 1963'te saat 13.00'ten itibaren başlamıştır. AP

³⁵³ "İzmir Belediye Başkanlığı İçin Başol Desteklenecek", **Demokrat İzmir**, 6 Ekim 1963; "3 Büyük Şehirde Belediye Başkan Adayları Belli Oldu", **Sabah Postası**, 13 Ekim 1963.

³⁵⁴ "İzmir Belediye Başkan Adayları Ne Dediler", **Sabah Postası**, 15 Ekim 1963.

³⁵⁵ "İzmir Belediye Başkan Adayları...", **Sabah Postası**, 15 Ekim 1963.

³⁵⁶ "C.K.M.P. ve M.P. İzmir'de Seçime Girmiyor", **Ege Ekspres**, 18 Ekim 1963.

ilk siyasi propaganda toplantısını Yeşildere’de yapmıştır. AP’nin Yeşildere toplantısında Mehmet Karaoğlu, Osman Kibar, Orhan Sorguç, Muzafer Balaban, Ali Kinsizer, Nuri Erdöl, Orhan Hamurcu konuşmuşlardır. Belediye Başkan Adayı Osman Kibar konuşmasında; *“Mesele halka hizmettir. Yoksa göz boyamak değildir. Size şunu müjdeleyebilirim ki, sabit gelirli vatandaşlarımıza ve işçilerimize otobüste iskontolu tarife tatbik edeceğiz. Biz lükse kaçmayacağız. Asfalt yolun peşinde değiliz. Çamurdan kurtulalım, bu bize yeter. İş başına geçince, yaptıklarımızı göreceksiniz. Belediye ve ESHOT kâr etmek için değil, vatandaşa sürekli hizmet için kurulmuş birer teşekküldür. Biz üstü forma, içini sorma diye çalışmayacağız”*³⁵⁷ diyerek halka ulaşım konusunda yapacakları kolaylıklardan bahsetmiştir.

CHP İl Başkanı Şevket Adalan: *“CHP olarak durumumuzdan çok memnunuz, aynı zamanda da çok ümitliyiz. Buna hak verdirecek sebepler vardır. Hemşehrilerimizin, vatandaşlarımızın karşısına benimseyecekleri bir liste ile çıkıyoruz.”* demiştir. Ardından konuşma yapan Rebii Başol: *“İş başına gelecek olan, bu işin gerektirdiği vasıfları taşıyorsa, partimizden olmasa da biz ona yerimizi bırakmayı bir siyasi ahlâk borcu sayarız. Çünkü bizim için asıl maksat, sadece memleket ve millet hizmetlerinin başarılmasından ibarettir”*³⁵⁸ diyerek düzenledikleri basın toplantısında seçim beyannamesini açıklamıştır.

CHP ilk seçim toplantısını 31 Ekim 1963’te Çiğli’de yapmıştır. Toplantıda bağımsız İzmir milletvekili adayı Kadri Özek’in gönderdiği telgraf okunmuştur. Özek: *“Yıllarca kaderlerine terk edilmiş her türlü medeni ihtiyaçlarını karşılama vasıtalarından yolsun insan haysiyet ve şerefi ile kabili izah olmayacak sefalet içinde yaşayan vatandaş kitlesinin mahallelerine hizmeti şeref ve insanlık borcu sayan Rebii Başol’un yıllardır kaynayan yaraya parmak basmakla hizmet ettiği vatandaşların ve huzursuzlukları insani duygularının ulviliğinde ileri geldiğine inandığım varlıklı vatandaşlarımızın itimadına lâayık olduğunu samimiyetle ifade etmek isterim. Seçilmesiyle güzel İzmirimize büyük hizmetler vereceğine inandığım Sayın Rebii Başol hakkında beyan buyurduğunuz görüşlerinize katılırken şahsınızda bütün arkadaşları bu memleketsever davranışınızdan dolayı tebriki vazife telâkki*

³⁵⁷ “C.H.P. İzmir’de Seçime Ümitle Giriyor”, **Demokrat İzmir**, 29 Ekim 1963; “Seçim Mücadelesi...”, **Ege Ekspres**, 29 Ekim 1963.

³⁵⁸ “Seçim Propagandası Başladı”, **Demokrat İzmir**, 28 Ekim 1963; “Seçim Mücadelesi Hemen Kızıştı”, **Ege Ekspres**, 29 Ekim 1963.

ettiğimi arz ederim”³⁵⁹ sözleriyle CHP’nin adayı Rebii Başol hakkında konuşma yapmıştır.

17 Kasım 1963’te yapılacak olan yerel seçimlere yaklaştıkça siyasi partilerin faaliyetleri gittikçe hızlanmıştır. AP ve CHP kapalı salon ve açık hava toplantıları ile propagandalarına devam ederken YTP’de göze çarpan bir faaliyet görülmemiştir.

4 Kasım 1963’te bir basın toplantısı düzenleyen Şevket Adalan; *“Seçim propagandası çalışmalarının ayrı ayrı karakter ve sistem içinde geliştiğini görüyoruz. Biz her şeye rağmen bunu bir parti dâvası olarak değil bir şehir ailesinin ortak şuur ve ilgi ile neticeye bağlanması gereken bir mesele halinde telâkki ediyoruz. Bunun içindir ki gürültülü ve demagojik bütün hareketlerden kaçınıyoruz.”* diyerek sözlerine AP’lilerle devam ederek şunları söylemiştir: *“Biz aynı yolda gidemeyiz. Gerek siyasi vekar ve olgunluğumuz gerekse seçim mücadelesi için önceden kabul ettiğimiz prensipler buna manidir. Biz onların da bu yarışmayı, bu hizmet hareketini aynı medeni ushup ve seviye içinde yapmalarını istiyoruz. Bunun içindir ki, propagandalarımızı fikirlere, icraata, gerçeklere dayadık. Halbuki muarızlarımız bütün ağırlıkları ile isnat, tazyif, zihin karıştırma ve kötü zanlar yaratma usullerine sarılmışlardır. Hiç durmadan C.H.P. ve bugün bağımsız belediye başkanı Rebii Başol aleyhinde konuşmaktadırlar. Biz, aynı yola gidemeyiz. Gerek siyasi vakar ve olgunluğumuz, gerekse seçim mücadelesi için önceden kabul ettiğimiz prensipler buna manidir...”*³⁶⁰

Burhan Maner, 6 Kasım 1963 günü YTP adına şunları söylemiştir: *“Belediye hizmetleri hakkında söylenebilecek sözlerin hepsi söylenmiştir. Asıl mühim olan şudur ki; belediyede vazifeli bulunan personel halka karşı değil, halkın hizmetinde bulunduğunu takdir ederek ona yardımcı olmak lüzumunu hissetmelerini fiil olarak tahakkuk ettirecek bir belediye reisi şehre en büyük hizmeti yapmış olacaktır. Çünkü şehir halkının kendi hizmetinde bulunan belediye teşkilâtı ile karşı karşıya olmayıp, yan yana olmak suretiyle yapacakları çalışmaların çok müsbet neticeler doğuracağına inanmaktayım...”*³⁶¹

³⁵⁹ “C.H.P. İlk Seçim Toplantısını Çiğli’de Yaptı”, **Demokrat İzmir**, 1 Kasım 1963.

³⁶⁰ “CHP’deki Sükût Dün Yırtıldı ve Ş. Adalan Konuştu”, **Ege Ekspres**, 5 Kasım 1963; “R. Başol’un Hizmetleri Rakamlarla Açıklanıyor”, **Sabah Postası**, 5 Kasım 1963.

³⁶¹ Adalan ve Maner’in Konuşması”, **Ege Ekspres**, 7 Kasım 1963.

³⁶¹ “Adalan ve...”, **Ege Ekspres**, 7 Kasım 1963.

Aynı gün konuşma yapan CHP İzmir İl Başkanı Adalan: *“Bu seçimin bir ölüm-kalım mücadelesi olduğu söyleniyor. Vatandaşları düşmanlık havası içine sokmak ve bunu bir ölüm kalım mücadelesinin şiddet ve felaketi haline getirmek ne demektir? Biz eminiz ki, bizim öz be öz kardeşimiz AP’liler bile bu derece iğrenç, milli haysiyeti, milli gurur ve izzetinefsi bu kadar alçaltıcı iddialar karşısında iğreneceklerdir. Bizim arkamızda silâhlarımız var, deniyor. Bir mahalli seçim mi yapıyor, şehir meselelerini, müşterek iddialarımızı, vilâyet meselelerini, dertlerimizi mi konuşuyorlar; yoksa bir iç kavgasına mı gidiyoruz?”* demiş ve konuşmasını şöyle bitirmiştir: *“Biz kardeş kavgasının, yani bu memleketi yıkacak ve milleti perişan edecek davranışların tamamen karşısındayız. İtiraf edelim ki bu olaylar karşısında duyduğumuz teessür çok derindir. Seçime gideceğiz, fakat ne olursa olsun biz AP’lilerle el ele sandık başına gideceğiz. Onlar bizim kardeşlerimizdir. Bizi de onların böyle tanımasını, böyle bilmesini istiyoruz”*³⁶² diyerek Adalet Partisi’ne göndermelerde bulunmuştur.

Adalet Partisi mebusları 8 Kasım 1963’te Bayındır’da Zafer Sineması’nda büyük bir toplantı yapmışlardır. Toplantıda söze başlayan Şinasi Osma; *“Memlekette içtimai, siyasi ve iktisadi huzur yoktur. Biz yapılan haksız idareye son vereceğiz. Piyasa durgun, eskiye nazaran tedavülde 2 milyar fazla para olduğu halde ortada para gözükmüyor. Anayasa vatandaşa hak verdiği halde serbest konuşulmuyor. AP’ye yapılan ithamları anlatmaya zaman kâfi gelmez. AP iktidar yolundadır. Bunun da ilk merhalesi 17 Kasım’dır.”*³⁶³ AP mensuplarından Osma ve Kürşat’ın konuşmalarında, 17 Kasım 1963 yerel seçimlerinde partilerine güvendikleri ve genel seçimlere doğru iktidar yolunda olduklarını düşündükleri görülmektedir.

Ardından alkışlar arasında kürsüye gelen İzmir milletvekillerinden Nihat Kürşat şunları söylemiştir:

“Arkadaşlar! Gittiğimiz yerlerde etrafa yayılan kötü bir fısıltı ile karşılaşılıyor. Seçimleri AP kazansa dahi iktidar teslim edilmeyecekmiş deniliyor. Buna imkân yoktur, inanmayın!.. Biz anayasa nizamı içinde demokrasi rejimine uyarak ilerliyoruz. Demokrasinin temel taşlarından milli iradenin tahakkuku içine

³⁶² “A.P. İzmir Mebusları Bayındır’da Konuştu”, **Ege Ekspres**, 9 Kasım 1963.

girdik. Milli iradenin pürüzsüz olarak tecellisine hiç bir kuvvet mani olamayacaktır. İnandığımız bu demokrasi rejimi yolunda yürürken bazı hâdiseler olabilir. Fakat bu aslâ bizi frenlemeyecektir. Bu dâva yine yürüyecektir. Başkalarının yıktıkları rejimi biz kuracağız bunun en yakın işareti 17 Kasım'dır."³⁶⁴

11 Kasım 1963'te Kadifekale'de düzenlenen toplantıda YTP Belediye Başkan adayı Maner: *"Kendi şahsi saltanatları için yoklama hilelerine başvurarak büyük çoğunluğun istemediği Kibarı ortaya çıkardılar. AP. il idarecilerinin entrikalı ve dolambaçlı yollara başvurmaları yüzünden bu partinin Bayındır, Bornova ve Çamdibi gibi teşkilatları bize gelerek bizi desteklediklerini bildirdiler. Yoklamayı kazananları değil de kendi adamlarını iş başına getirmek isteyen AP idarecilerinin değil, halkın isteği olacaktır. AP idarecilerinin demokrasiye uygun düşmeyen ve umdelerine ihanet mahiyetinde olan bu gibi davranışları onları hüsrana sürükleyecektir"*³⁶⁵ sözleriyle AP'nin siyasi tutumu hakkında konuşmuştur.

YTP 12 Kasım 1963'te Kadifekale ve Güzelyalı'da birer kapalı salon toplantısı düzenlemiştir.³⁶⁶

17 Kasım 1963'te yapılacak olan yerel seçimlere yaklaştıkça partiler arasında propaganda faaliyetleri gittikçe kızışmıştır. Yabancı şirketlerin elinde bulunan elektrik, su, havagazı, otobüs şebekelerini ESHOT adı altında topladıklarını belirten CHP İzmir İl Başkanı Şevket Adalan 13 Kasım 1963'te parti merkezinde bir basın toplantısı düzenleyerek şunları demiştir: *"Muarızlarımızdan takdir bekleyecek değiliz. Fakat hiç olmazsa C.H.P. devrinin bu şehre yaptığı ve bir daha emsali görülmeyen hizmetler karşısında gölge etmesinler. C.H.P. bu şehri işte böyle teslim almış, İzmirli'lere bu eserleri, hizmetleri getirmiştir. Bunların benzeri hizmetleri varsa cidden biz de merak ederiz. Bu şehir oyunu eski emektarı Halk Partisi'ne verdiği takdirde, ona nasıl hizmet edeceğimiz, geçmiş hizmetlerden de anlaşılır.*"³⁶⁷

13 Kasım 1963'te Arif Ertunga: *"Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bu memleketin hiçbir iktisadi meselesini kürsüye getiremeyen plan, çalışmalarında hiçbir fikir ileri sürmeyen ve İzmir Vilayeti'nin hiçbir ihtiyacını takip dahi etmeyen*

³⁶⁴ "A.P. İzmir Mebusları...", **Ege Ekspres**, 9 Kasım 1963.

³⁶⁵ "YTP'liler AP'lilerin İç Yüzlerini Açıkladılar", **Sabah Postası**, 12 Kasım 1963; "İzmir Belediyesini İflas Ettirmek İsteyen Osman Kibar'a Oy Versin", **Demokrat İzmir**, 12 Kasım 1963.

³⁶⁶ "Maner'in Toplantısı", **Sabah Postası**, 13 Kasım 1963.

³⁶⁷ "C.H.P. de Seçim Faaliyeti Arttı", **Demokrat İzmir**, 14 Kasım 1963.

AP İzmir milletvekilleri, bu seçim kampanyasında söyleyecek söz bulamamanın perişanlığı içindedirler. Radyodan konuşmak serbest, toplantılar serbest, gazeteler her şeyi yazar, seçimler tamamen teminatlı hakimlerin nezareti altında dürüst bir şekilde yapılır”³⁶⁸ şeklinde konuşmuştur.

AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala 13 Kasım 1963’te İzmir’e gelmiş ve saat 21.00’de Altay mahallesindeki toplantıya katılmıştır. Şehre girişinde olduğu gibi burada da büyük tezahüratla karşılanan Gümüşpala kürsüye geldiğinde; *“Politikaya beni İzmirli’ler dâvet etti. Sizler AP yi yarattınız AP ise demokrasi güneşini Türkiye’de yerleştirdi. Kurulduğumuzdan beri zehirli salyalara karşı koyduk. Bize salyalarını akıtanlar partili vatandaşlar değil, partileri idare edenler olmuştur. Bunlar lânetle anılacak günahkâr kimselerdir. Onlara göre AP liler kuyruk, düşük, kinci, kafatasçı ve midecidir. Fakat hakikat ortada, millet bizi biz milleti seviyoruz. Onlar asıl bunu çekemiyorlar. Artık bitsin bu kör olası koltuk ve 3 kuruşluk menfaat kavgası, 30 milyon el ele olalım. CHP iktidarda, muhalefette, koalisyonda denenmiş ve millet tarafından kötü not almış bir partidir. İflâs etmiş bir teşekküldür. Görüyorsunuz, plân tahakkuk etmiyor. Harici yardımlar azaldı ve hattâ kesildi. Piyasada kararsızlık var. Kardeş-kardeşe düşman oldu. Buna sebep kötü ve taraf tutan idareleri yüzünden CHP’lilerdir. Söylüyorum onlara, yerlerini, bu millete lâıyk olan AP ye bıraksınlar. Reylerinizle vicdanınızın sesini bütün yurda duyurun”³⁶⁹ diyerek AP’nin kurulduğu günden bu yana CHP ile olan anlaşmazlıklarından söz etmiştir.*

Demokrat Ege’nin seçim sonuçları konusundaki haberine göre YTP İzmir il merkezinde tam bir hezimet havasını yaşamıştır. Burhan Maner; CHP dahil bütün partilerin AP karşısında hezimete uğradığını söylemiştir. TİP ise az sayıda aldıkları oyların dahi onlar için ümit verici olduğunu açıklamıştır. CHP il merkezi 1961 seçimlerine nazaran 1963 seçimlerinin kendileri için daha memnuniyet verici olduğunu açıklamıştır. İzmir’de seçimleri AP’nin kazanmasıyla Osman Kibar İzmir Belediye Başkanı olarak seçilmiştir.³⁷⁰

³⁶⁸ “Kibar B.Başkanı Olmak İstiyor”, **Sabah Postası**, 14 Kasım 1963.

³⁶⁹ “Ragıp Gümüşpala, İzmir’de Sevgi ile Karşılandı”, **Ege Ekspres**, 14 Kasım 1963.

³⁷⁰ “AP İzmir Merkezinde Bayram Havası Esiyor”, **Demokrat İzmir**, 19 Kasım 1963; “AP Hükümeti Kuracak”, **Ege Ekspres**, 19 Kasım 1963.

Tablo 5: İzmir’de 17 Kasım 1963 Yerel Seçim Sonuçları³⁷¹

İlçeler	Seçmen sayısı	Kullanılan oy	Geçerli oy	AP	CHP	TİP	YTP	Bağımsız
Bayındır	19826	15015	14045	7623	5593	-	829	-
Bergama	37469	29758	28264	18496	9768	-	-	-
Bornova	26404	18920	16820	8616	6106	477	1621	-
Çeşme	5137	4410	4274	2219	2055	-	-	-
Dikili	8652	6848	6513	3619	2895	-	-	-
Foça	5583	4562	4334	2047	2287	-	-	-
Karaburun	4318	3148	3034	1551	1483	-	-	-
Karşıyaka	42063	27630	25856	15262	9812	771	11	-
Kemalpaşa	18200	15298	14626	8469	6261	-	-	-
Kınık	10736	8387	7780	4197	3580	-	-	3
Kiraz	14714	12655	11836	5600	5461	-	-	775
Menemen	26292	18936	18031	11289	6742	-	-	-
Merkez	202192	131676	122034	74200	41237	5894	-	703
Ödemiş	55590	33807	33608	17257	16351	-	-	-
Seferihisar	5237	3702	3542	1470	2072	-	-	-
Selçuk	6907	5786	5125	3039	2086	-	-	-
Tire	29928	22840	21519	13024	8244	251	-	-
Torbalı	18618	15786	15117	8375	6759	-	-	-
Urla	10049	7277	7026	4367	2659	-	-	-
Toplam	547915	386441	363384	210720	141451	7393	2461	1481

³⁷¹ T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1965.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1964-1965 YILLARINDA İZMİR'DE SİYASİ DURUM VE 1965 SEÇİMLERİ

4.1. Koalisyonun Çöküşü ve Yeniden Kurulması Sırasında Yaşanan Gelişmeler

1963 yerel seçimlerinde AP büyük bir zafer kazanınca CKMP ve YTP koalisyonundan ayrılmak istedi. CKMP'den sonra YTP de koalisyondan çekilmeyi kararlaştırmıştır. 27 Kasım 1963'te toplanan Yeni Türkiye Partisi; *“YTP, 17 Kasım seçimlerinde beliren seçmen temayülleri ve mevcut karma hükümetin devamına mani şartları memleketin siyasi ve sosyal gerçekleri önünde müzakere etmiştir. Grubumuz gün süren müzakereler sonunda vatandaş temayüllerine daha fazla yer veren daha güçlü bir hükümet teşkiline fırsat vermek maksadıyla koalisyondan çekilmeye 6 çekimser ve 7 red oya karşı 41 oyla karar vermiştir”*³⁷² şeklinde yayınladığı bildiride koalisyondan çekilme kararı aldıklarını açıklamıştır.

Koalisyonun bozulması İzmir'de hoş karşılanmamıştır. Parti merkezlerine YTP ile CKMP'yi protesto eden telgraflar gönderilmiştir. YTP İzmir il merkezine, bir İzmirli vatandaş tarafından gönderilen mektupta şöyle yazıyordu: *“Aralık ayının ilk haftasında konsorsiyumun Türkiye'ye verilecek dış yardımları müzakere etmek üzere toplanacağı ve bütçenin Bakanlar Kurulu'na geçtikten sonra meclise sevk edileceği ve hükümet başkanının görevli olarak Amerika'da bulunduğu ve bu vesileyle yabancı devlet adamları ile memleket işlerini görüştüğü bir sırada devlet işlerini bir tarafa bırakıp parti düşüncesiyle yurdu hükümete bırakmak memleketseverlik ve ödev sorumluluğu ile bağdaşır mı?”*³⁷³ Bu mektuptan anlaşıldığı kadarıyla vatandaşlar, koalisyonun dağılmasından endişe duymaktadırlar.

YTP ve CKMP kabineden çekilince İnönü de istifa etmek istedi. Washington'da Başkan Kenndy'nin cenaze töreninden döndükten sonra 2 Aralık 1963'te istifa etti. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel bu defa ilk kez Ragıp Gümüşpala'dan hükümet kurmasını istedi. Gürsel'i bu konuda destekleyen Genelkurmay Başkanı Orgeneral Sunay'dı ve bu önemli bir gelişmeydi. Çünkü ordu, AP'nin siyaset sahnesinde önemli bir konumda olduğunu kabullenmiş ve artık İnönü'nün vesayetine gereklilik duymamıştır.³⁷⁴ Gümüşpala 15 Aralık 1963'te

³⁷² “YTP'de Çekildi; CHP Tek Başına Kaldı”, **Ege Ekspres**, 28 Kasım 1963.

³⁷³ “İki Partinin Koalisyondan Çekilmeleri Hoş Karşılanmadı”, **Sabah Postası**, 1 Aralık 1963.

³⁷⁴ “Zürcher, s .364.

meseleyi şu şekilde açıklamıştır: “*Oturduk hesap ettik, A.P., Y.T.P., C.K.M.P., ve M.P.’nin milletvekilleri sayısının 208’i geçmediğini gördük. Gerçi meclisteki rakamlara göre, bu dört partinin milletvekillerinin sayısı 233’ü bulmaktaydı. Fakat biz bununla yetinmedik. Bu 233’den kaçının, gerektiğinde birlikte oy kullanacakları üzerinde durduk. YTP’li ve CKMP’li milletvekillerini teker teker ele aldık ve oy vereceklerin 208’in üstüne çıkamayacağını tesbit ettikten sonra, koalisyonu kurmaktan vazgeçtik. Koalisiyonu kuramamamızın içyüzü budur.*”³⁷⁵ Bu açıklamada AP Genel Başkanı hükümeti kuramama sebebini bildirmiştir.

Gümüşpala hükümet kurma girişiminde başarılı olamayınca bu görev İnönü’den istendi. 25 Aralık 1963’te göreve başlayan üçüncü İnönü hükümeti CHP ile bağımsızlardan oluşuyordu. Üçüncü koalisyon da diğerleri gibi zayıf bir koalisyondu. 1964 yılında Kıbrıs bunalımı geçtikten sonra AP koalisyonu dağıtmak için harekete geçti. İnönü parlamentoda bütçesini kabul ettiremeyince 13 Şubat 1965’te istifa etti. Ekim 1965’te yapılacak olan genel seçimlere kadar ülkeyi bağımsız bir milletvekili olan Suat Hayri Ürgüplü başkanlığındaki geçici bir kabine yönetti.³⁷⁶ AP, YTP, CKMP ve MP’den oluşan Dördüncü Koalisyon Hükümeti 4 Mart 1965’te Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında kurulmuştur.³⁷⁷ Dördüncü Koalisyon hükümeti 10 Ekim 1965 genel seçimlerine kadar ülkeyi yönetmiştir.

4.2. 10 Mayıs 1964 CHP İzmir İl Kongresi

CHP İzmir İl Kongresi 10 Mayıs 1964’te, 400 delegenin katılımıyla Kültürpark Evlendirme Dairesi’nde yapılmıştır. Kongre başından sonuna kadar soğuk bir hava içerisinde geçmiştir. Başkanlığını Reşat Leblebicioğlu’nun yaptığı kongre Hasan Adanır’ın faaliyet raporunu okumasıyla açılmıştır. Bu raporda; “*1961’den 1963 yılına kadar partimizin geçirdiği gerileme 6 ay içinde yenilmiş ve CHP mahalli seçimlerde eski seviyesine ulaştırılmıştır. Fakat genel merkezden, CHP teşkilâtından ürkmemesini ve ona kulak vermesini istiyoruz*”³⁷⁸ denilerek 17 Kasım 1963 mahalli seçimlerinde CHP’nin aldığı %40 nisbetindeki oydan bir zafer edasıyla bahsedilmiştir.

³⁷⁵ “Gümüşpala’nın Koalisiyonu Kuramayışının İçyüzü”, **Demokrat İzmir**, 16 Aralık 1963.

³⁷⁶ “Zürcher, s. 364.

³⁷⁷ “Ürgüplü Güven Oyu Aldı”, **Yeni Asır**, 5 Mart 1965.

³⁷⁸ “İzmir C.H.P. İl Kongresi Dün Yapıldı”, **Sabah Postası**, 11 Mayıs 1964.

Turizm Bakanı Ali İhsan Göğüş, Tarım Bakanı Turan Şahin ve İzmir CHP milletvekilleri kongreyi izlemiştir. Memleket problemleri, reformlar ve kalkınma problemleri üzerinde konuşmalar yapılmış ve milletvekilleri kendi fikirlerini belirtmişlerdir. CHP’li bir delege AP’nin memleketin kalkınmasında en büyük engel olduğunu söyleyerek, AP’yi bir şebekeye benzettiğini söylemiştir. Delegelerden Cemal Tarcan: *“Mahalli seçimler bize güzel bir misal olmuştur. Artık teşkilat laçka hale gelmiştir. İdare Kurulumuz ise, kendi arasında bile vahdeti temin edememiştir. Bu memleketin son ümidi olan 5 yıllık plan, 80 yaşındaki İnönü’nün gayretiyle başarıya ulaşamaz. Hep beraber çalışmak mecburiyetindeyiz. Türkiye, küçük sanayiini, büyük sanayii takviye edecek duruma getirmek mecburiyetindedir. İktisadi bakımdan memleket sarsıntı geçirmektedir. İflaslar alıp yürümüştür. Kıbrıs politikamız emin elllerde en güzel duruma getirilmektedir. Ama bu hakikat halka başka şekilde intikal ettirilmektedir. Biz de bunun karşısında seyirci kalmaktayız. İl İdare kurulumuz çalışmıştır. Fakat az... Artık son mücadelemizi yapıyoruz. Bu görüş altında, imanlı C.H.P.lilere hitap ediyorum: Artık silkinelim. Karşımızdaki eğer çirkefse, bu çirkefe göre muamele yapalım”*³⁷⁹ şeklinde yaptığı konuşmada partinin il idare kurulunu tenkit etmiştir.

Hükümetin icraatı ve Belediye Başkanı Osman Kibar’ın İzmir’de yaptığı faaliyetleri sanki CHP yapıyormuş gibi bahsedilmiştir. CHP’yi tenkit eden Alsancak delegesi, CHP’nin hep üst kademelerle temas kurduğunu ve halk tabanına hiç inmediğini söylemiş ve bunun daha nereye kadar böyle gideceğini sormuştur. Delegelerden Seyfi Özgenel’in Dündar Soyer’i ağır bir şekilde itham etmesi sonucu iki delege arasında kavga çıkmış ve salon karışmıştır. Bazı delegeler ise Ege Ekspres’e iyi şeyler yaz diye haykırmışlar ve bu olaylar üzerine kongre sona ermiştir.³⁸⁰

4.3. AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala’nın Vefatı ve Sonrası AP’de Yaşanan Gelişmeler

Adalet Partisi Genel Başkanı emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala 6 Haziran 1964’te vefat etmiştir. Bu haber tüm yurttaki gibi İzmir’de de büyük bir üzüntü yaratmıştır. Adalet Partisi genel merkezine ve Ragıp Gümüşpala’nın eşi Hanife

³⁷⁹ “Dün 10.5 Saat Devam Eden C.H.P. İl Kongresi Hararetle Geçti”, **Demokrat İzmir**, 11 Mayıs 1964.

³⁸⁰ “CHP İl Kongresinde Hizipler Çarpıştı”, **Ege Ekspres**, 11 Mayıs 1964.

Gümüşpala'ya başsağlığı dileyen binlerce telgraf çekilmiştir. Vefat haberini alan Belediye Başkanı Osman Kibar: “Memleket çok değerli bir evladını kaybetti.” demiştir. İstanbul'da yapılacak cenaze töreninin ardından Zincirlikuyu kabristanına defnedilecek olan Ragıp Gümüşpala için İzmir'den ve çeşitli illerden çok sayıda partili, gruplar halinde İstanbul'a hareket etmiştir.³⁸¹

Gümüşpala'nın ölümü duyulunca AP il merkezi partililer ve taziye için gelenlerle dolmuştur. CHP İl Başkanı Şevket Adalan, İl Başkanı Mehmet Karaoğlu'na baş sağlığı dilemiştir. Karaoğlu, parti merkezinde bir basın toplantısı düzenleyerek üzüntülerini dile getirmiş ve AP'li vatandaşların Gümüşpala'nın İzmir'e gömülmesini istediklerini söylemiştir.³⁸²

5 Temmuz 1964'te İzmir fuarında AP kongresi yapılmıştır. Çoğu delegenin kongre başkanı olarak Muzaffer Balaban'ın seçilmesini istemesine karşılık Mehmet Karaoğlu'nun oldubittiye getirerek AP Genel Sekreteri Orhan Süersan'ı kongre başkanlığına seçmesi sonucu kongre kavgaya başlamıştır. Ardından delegeler aralarında oylama yaparak başkanı seçme yoluna gitmişler ve oylama sonucunda Muzaffer Balaban seçilmiştir. AP'nin İzmir illerindeki faaliyetleri ve yapılması gerekenler hakkında konuşulmuştur.³⁸³

Ragıp Gümüşpala 6 Haziran 1964'te kalp krizi sonucu ölünce AP'nin genel başkanının kim olacağı konusunda yoğun bir faaliyet başladı. Sadettin Bilgiç geçici olarak AP Genel Başkanı olarak görev yapmıştır. Kasım 1964'te Türkiye'nin siyasi hayatında yeni bir kişi belirdi. Bu kişi o tarihte 40 yaşında bulunan Süleyman Demirel adında, adı pek duyulmamış bir mühendisti. Süleyman Demirel'in AP genel başkanlığı için nasıl olacağı konusunda basında çok çeşitli görüşler yer almıştır. Toker'in yorumuna göre, Sadettin Bilgiç'in 27 Mayıs ve orduya karşı olmasından dolayı hem Ankara'nın hem de TSK'nin gönlünde yatan aday Süleyman Demirel idi.³⁸⁴

³⁸¹ “Acı Kaybın İzmir'deki Tepkileri”, **Ege Ekspres**, 7 Haziran 1964.

³⁸² “İzmirliiler Gümüşpala'nın İzmir'e Gömülmesini İstiyor”, **Demokrat İzmir**, 7 Haziran 1964.

³⁸³ “Başından Sonuna Kadar Kavgaya-Dövüş İçinde Geçen A.P. Merkez İlçe Kongresi”, **Demokrat İzmir**, 6 Temmuz 1964.

³⁸⁴ Toker, **İnönü'nün Son...**, s. 219-220.

4.4. 6 Eylül 1964 AP İzmir İl Kongresi ve 29 Kasım 1964 Adalet Partisi Genel Başkan Seçimi

6 Eylül 1964'te 100'den fazla senatör ve milletvekili ile 1000 kadar delegenin katıldığı AP İzmir İl Kongresi, Yıldız Sineması'nda yapılmıştır. Saat 10.00'da başlayan kongreye civar il ve ilçelerin AP başkanları ile belediye reisleri de katılmış ve kongre başkanlığını Dr. Mustafa Gülcü yapmıştır. AP Torbalı milletvekili Cemali Tuzcan: *“Partimiz birçok merhaleleri şerefle atlatmıştır. Memleket af nidalarıyla çırpınmaktadır. Siyasi kanaatlerinden dolayı mahkûm olanlar daha ne kadar cezaevlerinde kalacaktır? Dünyanın birçok memleketlerinde, ihtilâl geçirmiş olan Irak'ta, Pakistan'da, hattâ İran'da Komünist Bulgaristan ve Romanya'da bile siyasi aflar çıkarılmıştır. Bulgar ve Rus casusları için hususi aflar çıktığı halde siyasi mahkûmlar neden affedilmemektedir? Siyasi af temin edilmedikçe, seçmelerin hüznü içinde kalacaklarını senatör ve milletvekilleri bilmelidirler”*³⁸⁵ diyerek AP'nin savunduğu af konusuna bir atıfta bulunmuştur.

Ardından söz alan AP Genel Başkan Vekili Sadettin Bilgiç şu konuşmayı yapmıştır: *“Partimizin ilk kurulduğu yer olmak vasfını da üzerinde bulunduran bu şehrin insanları, her devirde derin şuur ve ince seziş kudretine sahip bulunduklarını ispat etmişlerdir. Bu seziş kudreti sayesinde de memleketimizin siyasi olgunluğunun timsali haline gelmişlerdir. Bugünkü Türkiye' nin istediği devlet ve hükümet anlayışı üzerindeki fikirlerimizi izahla konuşmamın esasına girmek istiyorum. Kanunlarımıza göre seçim 1965 de yapılacaktır. Bu seçimin getireceği iktidar çok büyük mesuliyetleri peşinen kabul etmek mecburiyetindedir. Bu mesuliyetlerin başında halihazırdaki iktidar partisinin açtığı yaraların tamiri gelmektedir. Bu yaraların tamiri kolay olmayacaktır. Gerek Adalet Partili ve gerekse Cumhuriyet Halk Partili bütün vatandaşlar için bugünkü iktidara son vermek zamanı gelmiştir. Zira liyakatsiz iktidar sizlerin meselelerini anlamaya ve çözmeye muktedir değildir. Uzun yıllar devam eden mazisi, muhalefet ve hali hazır iktidarı ile ortada kalan zihniyet muhakkak düşecektir. Türk Milleti bu iktidarı düşürecektir. Ve büyük ekseriyetle Adalet Partisini iktidara getirecektir.*

Muhterem İzmirililer:

³⁸⁵ Erkin Usman, “Milletin Çoğunluğu Siyasi Af Arzuluyor”, **Ege Ekspres**, 7 Eylül 1964; Suat Eryalman, “AP İzmir İl Kongresi, Ege'ye Has Bir Heyecan ve Olgunluk İçinde Geçti”, **Ege Ekspres**, 7 Eylül 1964.

Şimdi sizlere bizim yapacaklarımızdan, bizim getireceklerimizden bahsedeceğim. Adalet Partisinin şiarı ve ana hedefi Türk vatandaşının yüzünü güldürmektir. Türkiye'yi mamur ve müreffeh bir memleket haline getirecektir. Hiç şüphesiz mamur ve müreffeh Türkiye ancak kalkınma meselelerinin gerçekleştirilmesi ile mümkündür. Adalet Partisinin iktisadî felsefesi vatandaşın bizatihi kalkınma arzu ve iştiyakı içinde olmasına dayanır. Türk vatandaşı kendi yapabileceği hiç bir şeyi devletten beklemeyecek kadar teşebbüs, dinamizme ve hayatiyete sahiptir.”³⁸⁶ Bilgiç'in bu konuşması 1965 yılında yapılacak olan genel seçimlere bir hazırlık niteliğindedir.

Kongrede 60 sayfadan oluşan rapor gözden geçirilmiş ve CHP tenkit edilmiştir. 1963 yerel seçimlerinden hemen önce oy alabilmek için CHP'nin gecekondulara tapu dağıttığı iddia edilmiştir. Raporun ikinci kısmında CHP'nin takip etmiş olduğu politikanın yanlış olduğu üzerinde durulmuştur. Raporun her bölümü dualarla bitirilmiş ve AP'nin tek başına iktidarı ele alacağı kesin bir ifadeyle belirtilmiştir.³⁸⁷

Tablo 6: 6 Eylül 1964 AP İzmir İl Kongresi İl İdare Heyeti Seçimi Sonuçları³⁸⁸

Adı Soyadı	Aldığı Oy
Mustafa Bozoklar	747
Mehmet Karaoğlu	736
İlyas Sipahi	565
Ali Bodur	528
Orhan Sorguç	526
İskender Yüce	524
Cevat Özkan	505
Suad Yurdkoru	492
Halit Ünalp	489
Hüsnü Par	456
Haşim Önder	428

³⁸⁶ “Bilgiç'in Yaptığı Konuşma”, **Ege Ekspres**, 7 Eylül 1964.

³⁸⁷ “A.P. İl Kongresi Sâkin Geçti”, **Demokrat İzmir**, 7 Eylül 1964.

³⁸⁸ “A.P.nin Yeni İl İdare Kurulu”, **Demokrat İzmir**, 7 Eylül 1964; “AP'nin İl Yeni İdare Kurulu”, **Ege Ekspres**, 7 Eylül 1964.

29 Kasım 1964'te AP Genel Başkanlığı için yapılan seçimde 1979 delege oy kullanmıştır. Oylama biter bitmez 17 kişiden oluşan tasnif heyeti sayıma geçmiştir. Süleyman Demirel ezici bir çoğunlukla rakiplerini hezimete uğratmış ve 1072 oy alarak AP Genel Başkanı seçilmiştir. Sadettin Bilgiç 552, Tekin Arıburun 39, Ali Fuat Başgil 4 oy almış ve 12 oy da boş çıkmıştır. Süleyman Demirel konuşma yapmadan önce, bütün Genel Başkanlık adayları kürsüye davet edilmiş ve konuşma yapmaları istenmiştir. Diğer adaylar bu teklifi kabul edip konuşmalarını yapmışlar ve Süleyman Demirel'i tebrik etmişlerdir. Ardından yeni Genel Başkan heyecanlı bir şekilde şu konuşmayı yapmıştır: *“Bana, çok şerefli bir vazife tevdi ettiniz. Bana rey verenlere de vermeyenlere de şükranlarımı arz ederim. Sizin itimatınıza lâyık olmaya çalışacağım. Çetin günler, çetin meseleler içinde olduğumuzu müdrikim. Yeni idare heyetine seçtiğiniz arkadaşlar, bunlarla, liyakatle uğraşacaklardır. A.P. Türkiye'de demokratik düzenin bekçisidir, teminatıdır. Her zaman çok hayranı olduğum Türk halkının akliselimi tekrar tescil ettirdiniz. Kongre dolayısıyla bu son günlerde birbirlerinize kırgınlığınız varsa, birbirlerinize barışmanızı ve kucaklaşmanızı arz ve rica ederim. Yuvalarınıza döndüğünüz zaman dâvanızın ve meşalenizin iyi ellerde olduğuna emin olunuz. Şiarımız, Türkiye'nin daha aydın günlere götürülmesi olacaktır. İlham kaynağımız sizlersiniz. Sıkıntılı günler olursa, sizlere müracaat edeceğiz.”*³⁸⁹

Adalet Partisi, Süleyman Demirel'in genel başkan seçilmesiyle daha da güçlenecek ve 1965 genel seçimlerine emin adımlarla yürüyecektir.

4.5. 6 Aralık 1964 TİP İl Kongresi

Türkiye İşçi Partisi'nin sözcüsü Öncü gazetesiydi. Partinin genel başkanı Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Sadun Aren, Adnan Cemgil, Aslan Beşer, Rasih Nuri İleri ve Abidin Dino bu gazetede yazılar yazıyordu.³⁹⁰

Mehmet Ali Aybar başkan olduktan sonra TİP hızlı bir gelişme gösterdi. Ülke çapında örgütlenmeye önem verirken diğer yandan da aydınlar bu partiye üye oluyorlardı. İlk TİP kongresi 9-10 Şubat 1964'te İzmir'de yapıldı.³⁹¹

³⁸⁹ “S. Demirel Genel Başkan Oldu”, **Demokrat İzmir**, 30 Kasım 1964.

³⁹⁰ Hekimoğlu, s. 48.

³⁹¹ Çavdar, s. 158.

TİP İzmir Kongresi 6 Aralık 1964'te Eşrefpaşa Evlendirme Dairesi'nde yapılmıştır. AP İzmir İl Başkanı Mehmet Karaoğlu, Senatör Niyazi Ağırnaslı, Genel merkez üyelerinden Behice Boran, Ali Karcı, Aslan Beşer ile Amerika İzmir Başkonsolos yardımcısı, TİP ve diğer partilerin delegeleri katılmıştır. Diğer partilerin tutumları eleştirilerek, vatandaşların kendi saflarına katılmaları istenmiştir. Kongre sabah 10.00'da İstiklal Marşı ile başlamış ve ilk konuşmayı partinin Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar yapmıştır. Aybar: *"Seçimlere 6 ay kaldı. Bu 6 ayda Türkiye'nin kaderini değiştirebilecek günler yaşayacağız. Hepimiz öncüyüz. Öncülük görevimizi, yoksul halk kitlelerinin, köylünün, işçinin arasına girerek, onlara memleket gerçeklerini anlatmak suretiyle yapacağız. Önümüzdeki 6 ayda hepimiz seferber olacağız. Son zamanlarda partiler bizi taklit etmeğe başladılar. Her şeyimizi taklit edebilirler, fakat, bizim yürekten gelen sesimizi taklit edemezler. Çünkü biz emekçiyiz. Bornovalı gençler bana bir çift ayakkabı hediye ettiler. Gerçi ayakkabılar benim ayağıma olmayacak kadar küçük, fakat, ben bunun manâsını anladım. Bana "Yollara düş" demek istiyorlar. Biz, Yunan mitolojisindeki gibi, Tanrıların ışığını elimize almış, halka götürmekteyiz ve halk uyanıyor.*

Elbette ki iktidara gelemeyiz. Fakir bir partiyiz. Seçim kampanyası para ile yürütülen bir iştir. Ancak, hedefimiz, parlâmentoya bir avuç mebus sokabilmek olacaktır. Parlâmentoya bir avuç mebus sokabilirsek, o andan itibaren halkın kaderi değişmeye başlayacaktır. Küçümsenmeyecek bir miktarla parlâmentoya girmemiz mümkündür. Halka sesimizi Meclis salonlarından gümbür gümbür duyurabileceğiz. Ve partilerden de tavizler koparmaya muktedir olacağız.

*Türkiye'nin karanlık günleri arkada kalıyor, güzel günler yaklaşıyor, tanyeri ağarıyor. Güzel günler uzak değildir, gelecektir ve mutlak gelecektir."*³⁹² Bu konuşmasıyla CHP ve AP'yi çıkarıcı zümreleri korumakla itham etmiştir.

Aybar; CHP'nin iktidara gelmesini istemeyen bazı kişilerin oylarını AP'ye verdiklerini söylemiş ve konuşmasına şöyle devam etmiştir: *"Şimdi bir seçim seferberliğine hazırlanmalıyız. Bugün TİP fukara bir partidir. Bu sene iktidara geleceğimizi iddia etmiyoruz. Ancak, gireceğimiz bu kampanyada alacağımız kıymetli oylarla parlamentoya birkaç milletvekili sokmaya çalışacağız. O takdirde,*

³⁹² "Türkiye İşçi Partisi İzmir İl Kongresini Dün Yaptı", **Demokrat İzmir**, 7 Aralık 1964.

ağaların milletvekilleri TİP nin parlâmentodaki mebuslarına taviz vermek mecburiyetinde kalacaklardır.”³⁹³

İşçilerin doğumundan ölümüne kadar hayatını zorluklarla geçirdiğini ve hiçbir teminatlarının olmadığını belirten Aybar; *“Türkiye huzursuz deniliyor. Doğrudur. Bazılarına göre bu, geçmiş devrin kudretinde, bize göre de işçi dâvalarının ele alınmamasındandır.”* demiştir. TİP Genel Başkanı AP hakkında; *“Bu parti yuvarlak lâflar ediyor. Özel teşebbüsü destekleyeceğini bildiren AP, milleti daha beter duruma sokacak. Yine toprak ağaları türeyecek. Halbuki biz başa gelsek toprak sahiplerinin topraklarını topraksızlara dağıtacağız”* ³⁹⁴ sözleriyle huzursuzluğun kalkması için vergi ve toprak reformunun yapılmasını ve dış ticaretin devletleştirilmesini istemiştir.

Aybar’dan sonra kürsüye gelen Parti Genel Sekreteri Rıza Kuas, DP zamanında işçi grevlerinin kısıtlandığını, sendikaların mühürlendiğini ve parti liderlerinin Ankara’daki toplantılarına M. Ali Aybar’ın çağrılmadığını söylemesiyle salonda yuh sesleri yükselmiştir. Kongrede CHP liderlerinin Atatürk ilkelerinden uzaklaştıkları ve politikayı sandalye kavgasına dönüştürdükleri söylenmiştir. Kongrede TİP programı adında bazı kitaplar satılmış ve Aybar her konuşanı alnından öpmüştür.³⁹⁵

Tablo 7: 6 Aralık 1964 TİP İzmir İl Kongresi İl İdare Heyetine Seçilenler³⁹⁶

Adı Soyadı	
İsmet Demiruç	Refik Okan
Hamdi Duranarslan	Güner Eliçin
Namık Edinsel	Süha Çilingiroğlu
Mehmet Ressamoğlu	Güney Dinç
Rahmi Eşsizhan	Esat Balım
İsmail Manav	Gündüz İnce
Arif Şimşek	

³⁹³ “İzmir T.İ.P. Kongresinde”, **Sabah Postası**, 7 Aralık 1964.

³⁹⁴ “Türkiye İşçi Partisi İzmir İl Kongresini Dün Yaptı”, **Demokrat İzmir**, 7 Aralık 1964.

³⁹⁵ Ahmet Yazıcıoğlu, “TİP’in İl Kongresinde Herşeye Hücum Edildi”, **Ege Ekspres**, 7 Aralık 1964.

³⁹⁶ “Türkiye İşçi Partisi...”, **Demokrat İzmir**, 7 Aralık 1964; “İzmir T.İ.P.”, **Sabah Postası**, 7 Aralık 1964.

4.6. Siyasi Partilerin 1965 Genel Seçim Faaliyetleri ve Propagandaları

25 Nisan 1965'te Bornova CHP İlçe Kongresi yapılmıştır. AP'nin İzmir'de 1963 yerel seçimlerini kazanması en büyük tartışma konusu olmuştur. 155 delege ile kalabalık bir dinleyicinin oluşturduğu kongre Bornova Sineması'nda yapılmıştır. Kongreye CHP İzmir milletvekillerinden Lebit Yurtoğlu, Osman Sabri Adal, Mustafa Uyar, Şeref Bakşık, Necip Mirkelamoğlu ve AP'den istifa ederek CHP'ye geçen Fazıl Tuğ ile İzzet Birand katılmıştır. Birand, AP'den istifa edip CHP'ye geçişinin sebebinin “iyi niyet” olarak değerlendirilmesini belirtmiştir.³⁹⁷

5 Haziran 1965'te MP lideri Bölükbaşı Konak Meydanı'nda 3,5 saat süren bir konuşma yapmıştır. Koalisyon partilerinden söz etmiş ve İnönü'ye çatmıştır. *“Atatürk yakın arkadaşları ile milleti kurtarmak için Samsun'a çıktığı, üniformalarını dahi iade ettiği, Erzurum, Sivas kongrelerini yaptığı zaman İnönü nerde idi. Tabii İstanbul' da. Oradan Kâzım Karabekir paşaya çektiği telgraflarla, Amerikan mandası fikrini telkin etmeye çalışıyordu. Bu mu vatanperver İnönü?”*. Bölükbaşı'nın bu sözlerinden sonra bazı dinleyiciler tepki göstermiş ve ağız kavgaları olmuştur. Sivil polisler müdahale ederek olayların büyümesini önlemiştir.³⁹⁸

Bölükbaşı: *“Biz yirmi senedir sizin için ayaktayız. 9 yıl önce de size İzmir'de hitap etmiştim. O zamandan beri köprüünün altından çok sular geçti. Çok zaman da bulanık geçti. 20 yıldır bana aslan dediniz. Fakat hiç bir gün cemaat olup arkamda namaz kılmadınız. Göle su gelinceye kadar kurbağanın gözü patlarmış. Biz de öyle olduk. Ama bu seçimlerin sonunda mecliste 3 parti bulunacaktır. Bunlar AP, CHP ve MP olacaktır”*³⁹⁹ sözleriyle İzmirli'lere seslenerek, seçimlerde kendilerine oy verilmesini istemiştir.

MP lideri Osman Bölükbaşı 6 Haziran 1965'te Urla'da düzenlenen toplantıya katılmıştır. Burada konuşan Bölükbaşı, Başbakan Suat Hayri Ürgüplü'nün

³⁹⁷ “Bornova CHP İl Kongresi Dün Yapıldı”, **Demokrat İzmir**, 26 Nisan 1965; “Seçmenler, CHP Milletvekillerine Vaadleri Hatırlattı”, **Yeni Asır**, 26 Nisan 1965.

³⁹⁸ “Partiler, Dün Ege'de Toplantılar Yaptı”, **Demokrat İzmir**, 6 Haziran 1965.

³⁹⁹ “Bölükbaşı, Milleti İnönü'ye Muhtaç Etmeyeceğiz Dedi”, **Yeni Asır**, 6 Haziran 1965.

koalisyonun karşısında olanlarla işbirliği içinde olduğunu söylemiş ve hükümetin samimi olmasını istemiştir.⁴⁰⁰

Milletvekilliği adaylığı için AP'ye başvuruların sayısı 100'ü geçmiştir. Partinin içinde hizipçilik olduğu dair çıkan haberler İl Başkanı Mehmet Karaoğlu tarafından reddedilmiştir. Ayrıca Genel Başkan Süleyman Demirel'in İzmir'den adaylığını koyacağını belirtmiştir.⁴⁰¹

MP İzmir İl Kongresi 4 Temmuz 1965'te Basmane il merkezinde yapılmıştır. Saygı duruşuyla başlayan kongre, divan başkanı Kemal Irmak Karakulak'ın konuşmasıyla devam etmiştir. Karakulak; MP'nin, Köylü Partisi ile birleştiği zamanda çöktüğünü ve parti içinde fikir ayrılıkları meydana geldiğini ileri sürmüştür. Milletvekilliğini kendi emelleri için meslek haline getirenlere lanet ettiğini söylemiştir. Ardından okunan faaliyet raporunda 4. koalisyon hükümetinin Osman Bölükbaşı tarafından kurulduğu belirtilerek, hükümete karşı bazı tenkitlerde bulunulmuştur. Raporda şunlar dile getirilmektedir: *"4. üncü koalisyon hükümetini benimsemiştik, fakat şurasını belirtmek isteriz ki, bin bir ümitle iş başına getirdiğimiz 4. koalisyon hükümetinin TRT konusundaki tutumu ve komünizme karşı sayın liderimiz Osman Bölükbaşı'nın muhtelif konuşmalarında yaptığı ikazlara lâkayt kalması bizi üzmüştür."* Rapor okunduktan sonra idare heyeti seçimleri yapılmış ve merkez ilçe başkanlığına Ali Erdinç seçilmiştir.⁴⁰²

AP İzmir Gençlik Kolu Kongresi 29 Temmuz 1965'te Hatay Caddesi'ndeki Şoförler Derneği lokalinde yapılmıştır. Aynı zamanda Bergama, Karaburun ve Kuyucak'ta da partinin gençlik kolu kongreleri yapılmıştır. AP İzmir Gençlik Kolu Kongresi'nde konuşan hatipler bu seçimlerde AP'nin büyük bir oy alarak hükümeti tek başına kuracağını söylemişlerdir. İzmir Milletvekili Şinasi Osma'nın başkanlığında yapılan kongrede söz alan AP İzmir İl İdare Kurulu Başkanı Mehmet Karaoğlu şunları söylemiştir: *"Rahmetli Atatürk, bu memleketi gençlere emanet etti. Biz de memleketi ve AP'yi size tevdi etmekten büyük haz duyacağız. Şu anda burada bulunan bütün gençlerin çırpınışını gayet iyi biliyoruz. Ancak, aramızda bazı yanlış*

⁴⁰⁰ Ekrem Altınayak, "Urla'da MP Mitingi", **Yeni Asır**, 7 Haziran 1965.

⁴⁰¹ "İzmir'de Milletvekilliği Adaylığı İçin Şimdiden AP'ye Yüz Müracaat Oldu", **Yeni Asır**, 10 Haziran 1965.

⁴⁰² "M.P. İzmir Merkez İlçe Kongresi de Yapıldı", **Demokrat İzmir**, 5 Temmuz 1965.

düşünceye sahip olanlar bulunabilir. Bu arkadaşlarınızı doğru yola getirmek vazifenizdir.

Bir memleket, fazla istihalle kalkınır. Yanlış sistemlerle idare edilen memleketlerde hiçbir zaman refah olamaz. Onun için yanlış düşünenleri ikaz edin.

*Bir memlekette kuvvetli bir hükümet olmadıkça, kalkınma da olamaz. Koalisyon Hükümetlerinde mesuliyet bir kaç partinin sırtındadır. Ortaklar suçu birbirlerinin üzerine atarlar. AP olarak büyük Millete söz verdik. Bu seçimlerde mutlaka ekseriyeti temin ederek, memleketi tek başına idare etmeliyiz. Bu bakımdan, düşünceleriniz sizi başarıya götürecektir. Aranızda birleşiniz. Tek hedefiniz AP'yi yükseltmek ve memlekete hizmet olmalıdır.”*⁴⁰³ Bu konuşmada Karaoğlu, AP'nin gelişmesinde gençlere sonsuz güveni olduğunu belirtmiştir. İzmir AP İl Başkanı Mehmet Karaoğlu, seçimlerde AP'nin mutlaka iktidara geleceğini söylemiştir.⁴⁰⁴

İzmir CKMP İl Başkanı Lütfü Doğutürk; İzmir il teşkilatının Alparslan Türkeş'i desteklediğini ve Türkeş'in partiye yeni bir ruh getirdiğini açıklamıştır. Doğutürk, partinin İzmir'de seçim şansı olmadığını düşünmesine rağmen adaylığını koyacağını bildirmiştir.⁴⁰⁵ CKMP 31 Temmuz 1965'te olağanüstü kongre düzenleyerek eski MBK üyesi ve 14'lerden Alparslan Türkeş'i genel başkan seçmiştir.⁴⁰⁶

CHP İzmir İl Yönetim Kurulu yeni il başkanı seçimine Ağustos 1965'te başlamış fakat anlaşmazlıklar belirmiştir. İl Başkanı Şevket Adalan, yönetim kurulu üyelerinden Fikret Florat, Dündar İzgi, Memduh Gümrükçüoğlu, Zekâi Oral ve Fitnat Saltuğ milletvekilliği için adaylığını koymak üzere istifa etmişlerdir. Başkanlık adaylarından Talât Orhon ve Dündar Soyer eşit miktarda oy almışlardır. Böyle olunca toplantı başkanının oyu geçerli olacaktı. Bütün yükü üzerinde taşımak istemediği için kurulun başkanı Reşat Selamioğlu istifa ettiğini açıklamıştır. Ardından tüzüğün 18. maddesinin B bendi gereğince toplantıya vekalet edecek olan

⁴⁰³ “AP İl Gençlik Kongresi Çok Heyecanlı Geçti”, **Ege Ekspres**, 30 Temmuz 1965.

⁴⁰⁴ “Karaoğlu'na Göre, Milli Bakiye İzmir'de AP Lehine İşleyecek”, **Yeni Asır**, 10 Ağustos 1965.

⁴⁰⁵ “İzmir CKMP Teşkilâtı, Türkeş'i Destekliyor”, **Yeni Asır**, 27 Temmuz 1965.

⁴⁰⁶ “Büyük Kongrenin İkinci Günü Gürültülü Geçti”, **Yeni Asır**, 1 Ağustos 1965.

kişi sekreter üye Hasan Adanır olarak belirlenmiştir. Hasan Adanır'ın başkanlık ettiği kongrede Talât Orhon il başkanı seçilmiştir.⁴⁰⁷

İzmir'de siyasi parti merkezlerinde milletvekilliği adaylığı için hummalı bir faaliyet başlamıştı. Adalet Partisi'ne başvurular; Belig Beler, Muzaffer Balaban, Adnan Uras, Mehmet Aldemir, Şinasi Osma, Muzaffer Döşemeci, Nihat Kürşat, Ali Naili Erdem, M. Ali Aytaş, Erdoğan Özen, Şükrü Akkan, İhsan Gürsan, Hüsnü Yeniler, Mustafa Bozoklar, İskender Yüce, Müberra Kıran, Orhan Kor. CHP'ye başvurular; Kemâl Önder, Zekâi Oral, Mahmut Türkmenoğlu, Osman Sabri Adal, Fatma İrfan Serhan ve Mustafa Kentli. CKMP'ye başvurular; Ziya Nebioğlu, Lütfü Doğutürk, Altan Sönmez, İdris Meydi, Hüsametdin Gülcür. MP'ye başvurular; Osman Zeki Ergin, Mehmet Kavaslıgil, Ali Parlar, Ali Rıza Dıramacıoğlu, Musa Köstepen, Mustafa Mumcuoğlu, Hüseyin Aygün, Vedat Dayıcan, Salih Peksel. TİP'e ise 4 kişi başvuruda bulunmuştur.⁴⁰⁸ 30 Ağustos'ta partilerin milletvekili adayları yayınlanmıştır.

Tablo 8: 10 Ekim 1965 Genel Seçimleri İzmir Milletvekili Adayları⁴⁰⁹

A.P	C.H.P	C.K.M.P	T.İ.P
Sadettin Bilgiç	Mustafa Uyar	Rıfat Baykal	Rahmi Eşsizhan
Ali Naili Erdem	Lebit Yurdoğlu	Rıdvan Burteçin	Cemal Kırıl
İhsan Gürsan	Şevket Adalan	İdris Meydi	Suat Aksoy
Şükrü Akkan	A. Ertunga	Altan Sönmez	Nuran Yuluğ
Şinasi Osma	Şeref Bakşık	Beria Ener	Nasuh Kafalı
Zeki Eteoğlu	Necip Mirkelamoğlu	Ziya Nebioğlu	Mahmut Makal
Nihat Kürşat	Fikret Florat	Osman Usman	İsmail Manav
Settar İksel	Mahmut Türkmenoğlu	Lütfü Doğutürk	Ayten Okan
M. Ali Aytaç	Dündar İzgi	Bedii Sakin Toktay	Hamdi Duranaslan
Muzaffer Döşemeci	Coşkun Karagözoğlu	Osman İnal	M. Ali Eken

⁴⁰⁷ “C.H.P. İzmir İl Başkanı Seçiminde İhtilâf Çıktı, **Demokrat İzmir**, 4 Ağustos 1965.

⁴⁰⁸ “İzmir’de Partilere Başvuran Milletvekili Adayları”, **Demokrat İzmir**, 11 Ağustos 1965.

⁴⁰⁹ “AP İzmir Adayları”, **Ege Ekspres**, 30 Ağustos 1965; “İzmir Mebus Adayları Bugün Belli Oldu”, **Ege Telgraf**, 30 Ağustos 1965.

AP İzmir İl Teşkilatı'nın isteği üzerine 22 Ağustos 1965'te Türkiye İşçi Partisi'nin Bergama, Menemen ve Ödemiş'deki parti binaları mahkeme kararıyla aranmıştır. Bir sonuç çıkmadıktan sonra AP Yüksek Seçim Kurulu'na başvurarak TİP'in seçime giremeyecek durumda olduğu bildirilmiş ve bu konuda bir karar alınması istenmiştir. Yüksek Seçim Kurulu, delil yetersizliğinden dolayı AP'nin bu talebini reddetmiştir.⁴¹⁰ Seçimlere doğru AP ve CHP arasında ortam kızışmıştır. CHP İzmir milletvekili adaylarından Dr. Lebit Yurdoğlu, AP Genel Başkan Yardımcısı Talât Asal'ı, laf ebeliği yaparak oy kullanmaya çalışmakla itham etmiştir.⁴¹¹ AP 19 Eylül 1965'te Seydişehir ve Ballıkuyu'da toplantı düzenlemiştir. Toplantıda daha çok CHP'ye hücum edilerek onun hakikati halktan gizlediği ve halkı aldattığı söylenmiştir.

CHP il teşkilatı halka mektup gönderme kampanyasına girişmiştir. Partililer seçmen kütüklerinden aldıkları adreslere mektuplar atarak propagandaya girişmişler ve 19 Eylül 1965'te Gürçeşme, Şirinyer, Yeşilyurt'ta toplantılar yapmışlardır. Aynı gün CKMP'liler seçim sonuçlarından ümitli olmadıklarını belirtmişler ve partililerin çoğu yapılmak istenen toplantılara katılmayacağını bildirmiştir.⁴¹²

İzmir'de seçime katılacak olan siyasi partilerin il ve ilçe teşkilatları 22 Eylül 1965'te kapalı salon toplantıları düzenlemişlerdir. Adalet Partisi; Bayındır, Yeşilyurt, Gültepe ve Balçova'da, Cumhuriyet Halk Partisi; Eşrefpaşa ve Narlıdere'de, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi; Güzelbahçe'de, Millet Partisi; Çay Mahallesi ve Şemikler'de, Türkiye İşçi Partisi; Yeşildere, Bornova ve Karşıyaka'da toplantı düzenlemişlerdir. CKMP'li milletvekili adayı Rıfat Baykal 27 Mayıs'ı takiben yapılan idamlarda 14'lerin bir rolü olmadığını söylemiş ve AP ile CHP'ye çatmıştır.⁴¹³ Seçim propagandası yapan partiler açık hava toplantıları düzenleyerek ve ilçelerde de kahvehanelerde konuşarak faaliyetlerine hız kazandırmışlardır. MP'liler ekipler halinde Menemen ve Torbalı'da konuşmuşlardır. CHP'nin Tire'de düzenlediği kapalı salon toplantısına Necip Mirkelamoğlu katılmış ve CHP'nin Atatürk milliyetçiliği yapan iktidar olacağını söylemiştir. Bayındır'ın Çırpı köyünde

⁴¹⁰ "TİP'in Üç İlçe Merkezinde Arama Yapıldı", **Cumhuriyet**, 23 Ağustos 1965.

⁴¹¹ "Dr. Lebit Yurdoğlu, Talât Asal'a Cevap Verdi", **Demokrat İzmir**, 11 Eylül 1965.

⁴¹² "İzmir'de de Seçim Faaliyeti Hızlı Başladı", **Yeni Asır**, 20 Eylül 1965.

⁴¹³ "Partilerin Seçim Toplantıları Dün de Devam Etti", **Demokrat İzmir**, 23 Eylül 1965.

yaptığı toplantı demokrasi tarihimizde alışılmamış bir şekilde geçmiş ve CHP'liler ile AP'liler yan yana oturmuş ve vatandaşlarla sohbet etmişlerdir.⁴¹⁴

25 Eylül 1965'te Türkiye radyolarında siyasi partilerin liderleri ilk konuşmalarını yapmaya başlamışlardır. İlk konuşmayı AP Genel Başkanı Süleyman Demirel yapmış ve bunu Alparslan Türkeş, Ekrem Alican, İsmet İnönü, Osman Bölükbaşı ve M. Ali Aybar'ın konuşmaları takip etmiştir.

İnönü; *"Tek hedefimiz reformları demokratik bir rejim içinde tatbik etmektir. CHP kolay vaad eden bir parti olmadığı gibi, oy avcılığına da itibar etmeyen bir partidir."* demiştir. CKMP lideri Türkeş: *"Türkiye Devletini parçalamaya yönelik her türlü hareketin amansız düşmanınız. CKMP olarak geri kalmış bir dünyaya mensubiyetten ve başka milletlerden yardım dilenir olmaktan azap duymaktayız. Türk milletinin büyük çoğunluğu sıkıntılı ve ıstıraplıdır."* YTP lideri Ekrem Alican; *"Demokrasimizin yetersizliğini ortadan kaldırmak hepimize düşen milli bir sorumluluktur"*⁴¹⁵ demiştir.

TİP, 2 Ekim 1965'te Tepecik Albayrak Sineması'nda kapalı salon toplantısı yapmıştır. Sayıları 3000'i bulan vatandaşların AP ve CHP'den sonra söz sahibi bir parti olduğunu ispat etmiştir. Bin kişilik salon dinleyicileri almadığından binanın koridorları ve merdivenleri dolmuştur. TİP Genel Başkanı M. Ali Aybar, yazar Çetin Altan, Aslan Başer Kafaoğlu ve Yaşar Kemal konuşma yapmıştır.

Genel Başkan Mehmet Ali Aybar, Amerika, CHP ve AP için şunları söylemiştir: *"Biz bugün istiklâl ve milli bağımsızlığımızı yeniden elde etmek durumundayız ve bu harekâta başlamış bulunuyoruz. Biz ne Amerika'yı ve ne de Rusya'yı tercih ediyoruz. Biz Türkiye'yi tercih ederiz. Biz Amerika'yı reddederken elbette Rusya'yı dâvet edecek bir gaflet içinde de olamayız."* Aybar'dan sonra konuşan Yaşar Kemal: *"Bizden, TİP'den korkuyorlar; ödleri kopuyor! 29.5 milyon uyanıyor diye, 500 bin sülük gıdasızlıktan çatlayacak diye korkuyorlar"*⁴¹⁶ demiştir.

⁴¹⁴ "Bayındır'daki AP Toplantısına CHP'liler de İştirak Ettiler", **Ege Ekspres**, 24 Eylül 1965.

⁴¹⁵ "Siyasî Liderlerin Radyo Konuşmaları Başladı", **Ege Ekspres**, 26 Eylül 1965.

⁴¹⁶ "TİP'çiler Herşeye Çattılar", **Ege Ekspres**, 3 Ekim 1965; "T.İ.P. Toplantısında İnönü'ye Çatıldı", **Demokrat İzmir**, 3 Ekim 1965.

Ege Ekspres'in haberine göre Aybar ve diğer konuşmacıların Amerika ve CHP aleyhindeki sözlerinin tepki çekmemesi oldukça enteresandır.⁴¹⁷

Aynı gün CKMP İzmir mitingi Genel Başkan Alpaslan Türkeş'in katılımıyla Konak Meydanı'nda yapılmıştır. 14.45'te başlayacak olan mitinge ilgiyi arttırmak için saat 13.00'te davul zurna çalınmaya başlanmıştır. 500 kişinin katıldığı kalabalığın çoğunu Muğla'dan gelen vatandaşlardan oluştuğu dikkat çekiciydi.⁴¹⁸

MP lideri Bölükbaşı 4 Ekim 1965'te Cumhuriyet Meydanı'nda yapılan mitingde, vatandaşlara oyunu kullanırken dikkat etmeleri gerektiğini belirtmiş ve *"Aksi taktirde memleket kuzu postlarına bürünmüş kurtların eline düşer."* demiştir. Bölükbaşı, İsmet İnönü'ye çatarak onu samimiyetsiz bulduğunu söylemiştir. Seçimlerle ilgili olarak; *"10 Ekim seçimleri memleketin kaderini tâyin edecektir. Elimizdeki en iyi anayasanın tatbik edilmesi için mücadele ediyoruz. Fakat buna rağmen memleket endişeler içindedir. Bizim kazanmamız da önemli değildir. Bizce asıl ebedi olan millettir. O kazançlı çıksın yeter"*⁴¹⁹ şeklinde konuşmuştur.

7 Ekim 1965'te Süleyman Demirel'in İzmir'e gelişiyle, Cumhuriyet Meydanı'nda AP İzmir açık hava toplantısı düzenlenmiştir. Üç günden beri yapılan hazırlıklar tamamlanmış ve meydan Türk bayrakları ve kırat amblemleriyle donatılmıştır. Olası hadiseleri önlemek amacıyla olağanüstü emniyet tedbirleri alınmıştır.⁴²⁰ Demirel'i, Ege Bölgesi'nin çeşitli yerlerinden gelen vatandaşlar havaalanından başlayarak Cumhuriyet Meydanı'na kadar büyük bir tezahüratla karşılamışlardır.⁴²¹

AP 8 Ekim 1965 akşamı partilerin seçim propagandası sona ermeden önce İzmir'de Cumhuriyet Meydanı'nda bir miting düzenlemiştir. Süleyman Demirel, Cumaovası'nda yaklaşık 5 bin kişi tarafından karşılanmıştır. İzmir, Osman Kibar tarafından kırat bayraklarıyla donatılmıştır. Demirel seçim öncesi şunları söylemiştir: *"M.B.K. ve C.H.P. iktidarlari sırasında geçen 5 yıl heder olmuştur. Devlet zaafa uğramış, koalisyonlar hükûmetleri zayıf düşürmüştür. Bir tek reyi dahi heba etmemelisiniz. 10 mebusluk partiler, memlekete hizmet edemez. Türk milleti Adalet*

⁴¹⁷ "TİP'çiler...", **Ege Ekspres**, 3 Ekim 1965.

⁴¹⁸ "Seçim Kampanyasının Son Pazarı Çok Hareketli Geçti", **Demokrat İzmir**, 3 Ekim 1965.

⁴¹⁹ Atilla Gökçe, "MP'nin Mitingi de Dün Yapıldı", **Ege Ekspres**, 4 Ekim 1965.

⁴²⁰ "Demirel İzmir'e Geldi", **Ege Telgraf**, 8 Ekim 1965.

⁴²¹ "Demirel İzmir'de Nasıl Karşılandı", **Ege Ekspres**, 9 Ekim 1965.

Partisi'ni iktidara getirmeye kararlıdır. AP iktidarı kuvvetli olacak, nurlu ufuklara, güzel istikbale götürecekti. Cenabı Hakkın yardımıyla bir hizmet devri açılacaktır memlekette.” ⁴²² “Türkiye’de, tek partinin iktidara gelmesi niçin mümkün olmayacakmış... Millet böyle isterse, seçim neticeleri böyle tecelli ederse kim, kimler, milletin kayıtsız ve şartsız hakimiyet hakkını ayaklar altına almadan, Anayasayı çiğnemededen buna engel olabilecektir. Türkiye böyle maceraların cereyan edeceği bir toprak değildir. Türkiye’de Türk milleti hakimiyet hakkının ırz ve namus kadar mukaddes saydığı seçim neticelerinin taarruza uğraması karşısında miskince tevekküle katlanacak bir millet değildir.” AP’nin tek başına iktidara gelmesini önlemek için propaganda yapıldığını belirten Demirel, bunların bir fayda sağlamayacağını söylemiştir. ⁴²³

4.7. 1965 Genel Seçimleri ve İzmir’in Siyasi Hayatına Etkileri

10 Ekim 1965 seçimlerine, Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Türkiye İşçi Partisi ve Yeni Türkiye Partisi ile 171 bağımsız milletvekili katılmıştır. YTP, İzmir’de seçimlere katılmamıştır. Bu seçimin en büyük özelliği nisbi temsil usulüne göre yapılmış olmasıdır. Seçmenler sabah 8’den akşam 17’ye kadar oylarını kullanmışlardır. ⁴²⁴

Tablo 9: 10 Ekim 1965 Genel Seçim Sonuçları ⁴²⁵

10 EKİM 1965 GENEL SEÇİM SONUÇLARI			
Kayıtlı Seçmen: 13.679.753		Kullanılan Oy: 9.748.678	
Geçerli Oy: 9.307.563		Katılım: % 71.3	
AP: % 52.9	CHP: % 28.7		MP: % 6.3
YTP: % 3.7	Bağımsız: % 3.2	TİP: % 3	CKMP: % 2.2

⁴²² “İsmet İnönü İstanbul’da, A.P. Genel Başkanı da Şehrimizde Konuştu”, **Demokrat İzmir**, 9 Ekim 1965.

⁴²³ “AP Liderini 100 Binden Fazla Kişi Dinledi”, **Ege Ekspres**, 9 Ekim 1965.

⁴²⁴ “Millet, Vekillerini Bugün Seçiyor”, **Demokrat İzmir**, 10 Ekim 1965.

⁴²⁵ Tosun, s. 12.

Tablo 10: İzmir’de 10 Ekim 1965 Genel Seçim Sonuçları⁴²⁶

İlçeler	Kayıtlı Seçmen	Kullanılan Oy	Geçerli Oy	AP	CHP	CKMP	MP	TİP	Bağımsız
Bayındır	20121	13274	12863	8228	3835	107	460	211	22
Bergama	39801	30112	29024	19014	7759	344	1211	623	73
Bornova	30118	21792	20601	13097	5202	222	542	1496	42
Çeşme	5346	4249	4141	2067	1884	21	100	63	6
Dikili	8962	7028	6861	4198	2267	42	168	178	8
Foça	5636	4329	4216	2629	1343	33	127	80	4
Karaburun	4264	3242	3186	1879	1175	17	44	67	4
Karşıyaka	47789	33903	33035	19465	10054	482	743	2246	45
Kemalpaşa	18619	14801	14322	8175	5594	120	259	150	24
Kınık	11282	8508	8057	4821	2438	114	453	214	17
Kiraz	14919	11069	10520	6602	2834	239	585	245	15
Merkez	214681	152890	147045	97088	37218	1453	3844	7106	336
Menemen	27618	19088	18396	11881	4906	263	701	617	28
Ödemiş	56727	37213	37927	19754	15758	496	1021	854	44
Seferihisar	5300	3776	3695	1717	1762	19	73	120	4
Selçuk	7292	5810	5611	2985	1928	45	91	554	8
Tire	30875	22531	21897	14413	6215	208	605	428	28
Torbalı	19219	15999	15412	8909	5653	103	311	414	22
Urla	10202	7375	7139	4267	2512	43	123	174	20
Toplam	578771	418989	403948	251189	120397	4371	11461	15840	750

⁴²⁶ T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1966, s. 11.

Demokrat Parti kapatılmış bir siyasi parti olmasına rağmen Türk siyasi hayatı üzerinde kurmuş olduğu nüfuz 1961-1965 döneminde de etkin durumdaydı. Bu yıllarda bir anlamda DP'nin AP ile yeniden hayat bulması olarak görülürken, AP adım adım iktidara doğru yürümüştür. Görüşleri ve çıkarları aynı olan bu iki parti değişik dönemlerde iktidara gelmişlerdir. AP'nin DP'den tek farkı 27 Mayıs'ın iktidara ortak ettiği MBK gibi kurumları şartlara göre koruyup kollamak zorunda kalmasıdır. Bu durum CHP ve ihtilalcileri oldukça tedirgin ediyordu. Süleyman Demirel'in başında bulunduğu AP böyle bir ortamda 1965 seçimlerine girmiş ve büyük oy patlaması yaparak oyunu % 34.8'den % 52.9'a yükselterek tek başına iktidara gelmiştir. CHP ise oylarını % 36.7'den % 28.7'ye düşürmüştür.⁴²⁷ 1965 seçimlerinde MP oyların % 6.3'ünü alarak Millet Meclisi'nde 31 sandalye kazanır ve AP ve CHP'den sonra üçüncü parti olur. Osman Bölükbaşı'nın liderliğiyle beraber tek başına bir partiyi peşinden sürüklemesi artık geride kalır.⁴²⁸ CKMP % 2.2, YTP ise 3.2 oranında oy almıştır.⁴²⁹

CHP'nin seçimi kaybetmesi üzerine açıklama yapan CHP Genel Sekreteri Kemal Satır şu açıklamayı yapmıştır: *“CHP her şeyden önce 1965 seçimlerinde seçmen vatandaşın hadise çıkarmadan sükunet ile oyunu kullanmasını memnurlukla kaybeder. Şimdiye kadar alınan seçim sonuçlarından CHP'nin 1961'e nazaran oy kaybı müşahade edilmemektedir. CHP için esas mesele cumartesi günü Ankara açık hava toplantısında da ifade ettiği gibi her ne pahasına olursa olsun iktidara gelmek mücadelesi değildir. Esas mesele, ister iktidarda, ister muhalefette olalım vatana hizmettir.”*⁴³⁰ CHP İzmir İl Başkanı Talat Orhon; *“Seçim sonucunu normal karşıladım. Demokratik düzende kazanmak da kaybetmek de vardır. Seçimi kaybetmiş olmak, mücadelesini yaptığımız ileri fikir ve prensiplerin doğruluk ve haklılığının sarsılması demek değildir. Bütün dünya tarihinde ileri fikirler önce azınlıkta kalırlar, zamanla idealist insanların gayretiyle hak kazanırlar. Muhalefet görevimizde bu ileri fikirlerin yılmaz savunucuları olacağız”*⁴³¹ demiştir. Seçimi kaybeden CHP, kendi partileri için önemli olanın, iktidara gelmekten ziyade vatana hizmet için çalışmak olduğunu belirtmiştir.

⁴²⁷ Burçak, ss. 303-304; Cem, s. 376.

⁴²⁸ Teziç, s. 319.

⁴²⁹ Tosun, s. 13.

⁴³⁰ “A.P. İktidarda”, **Demokrat İzmir**, 11 Ekim 1965.

⁴³¹ “CHP'liler Seçim Sonucunu Nasıl Kazandı”, **Demokrat İzmir**, 12 Ekim 1965.

1965'ten sonra Türk toplumunda kişilerin değil daha çok belli bir görüş ve programa bağlı olarak bir sosyal taban oluřturan partilerin etkin olduğu dönem bařlar.⁴³²

⁴³² Teziç, s. 319.

SONUÇ

1960 darbesinin yaşanması ile Demokrat Parti'nin önemli destekçisi olan İzmir'de halkın verdiği tepkiyi dönemin koşullarıyla birlikte ele almak gerekir. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra ülkede güvenliği sağlamak için alınan tedbirler İzmir'de de üst seviyeye çıkarılmıştır. İzmir'de tutuklanan Demokrat Parti mensupları ve Yassıada'ya götürölüp yargılanan siyasilerin davaları dönemin yerel gazetelerinde önemli yer edinmiştir. Özellikle Demokrat Parti'ye yakınlığı ile bilinen Demokrat İzmir gazetesinin tahribi davası ile 6-7 Eylül olayları davası İzmir'in yerel gazeteleri tarafından yakından takip edilmiştir.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi, İzmir'in bazı yerlerinde sevinç gösterilerinin yapıldığı mitinglerle karşılanmış ve kutlamalar yapılmıştır.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nden sonra Milli Birlik Komitesi kurulmuştur. Milli Birlik Komitesi halka bilgi vermek ve taşkınlıkları önlemek amacıyla yurdun birçok yerinde olduğu gibi İzmir'in ilçelerinde de geziler düzenleyerek konuşmalar yapmıştır.

27 Mayıs 1960 darbesinin ardından 9 Temmuz 1961'de anayasa oylaması yapılmıştır. Türk siyasi tarihinin dönüm noktalarından biri olan 27 Mayıs 1960 darbesinin en önemli sonuçlarından biri bu olmuştur. Demokrat Parti eğilimli olan İzmir halkının oyları 1961 anayasası oylamasına da yansımış ve İzmir'de hayır oyları çoğunluğu oluşturmuştur.

1961 yılında kurulan Yeni Türkiye Partisi ve özellikle Adalet Partisi, Demokrat Parti'nin çizgisinde olan partiler olarak değerlendirilmiştir. Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanı Ekrem Alican, Adalet Partisi Genel Başkanı da Ragıp Gümüşpala olmuştur. Yeni Türkiye Partisi ile Adalet Partisi'nin birleşeceği konusu dönemin gazetelerinde sıkça yer alan haberlerden biri olmuştur. Adalet Partisi, İzmir'de çok fazla destekçiye sahip olmuş ve bu 17 Kasım 1963 yerel seçimlerine yansımıştır.

1961 genel seçimleri sonucu hiçbir parti iktidara gelebilecek oyu alamadığından dolayı koalisyon hükümeti kurulmuştur. Hükümeti kurma görevi Cemal Gürsel tarafından İsmet İnönü'ye verilmiştir. İsmet İnönü ve Ragıp Gümüşpala arasında yaşanan mücadele koalisyonda bulunan Adalet Partisi ve

Cumhuriyet Halk Partisi'ne de yansımıştır. Koalisyonun birkaç kez dağılarak yeniden kurulmaya çalışılması hükümet bunalımının yaşanmasına neden olmuştur.

1961'de ilk sol eğilimli ideolojiye sahip olan Türkiye İşçi Partisi kurulmuştur. Parti 1961 genel seçimlerine katılmamıştır. 1962 yılında Türkiye İşçi Partisi'nin genel başkanlığına Mehmet Ali Aybar'ın gelmesiyle parti varlığını daha hissettirir hale gelmiştir. 1962'de Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden ayrılan bazı siyasiler Osman Bölükbaşı önderliğinde Millet Partisi'ni kurmuştur.

Askeri müdahale sonrası ülkede düzenin temin edilmesi konusunda çaba sarf edilirken 22 Şubat 1962 ve 20/21 Mayıs 1963 tarihlerinde Talat Aydemir tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan ihtilaller amacına ulaşamamıştır. Bu sebepten dolayı İstanbul, Ankara ve İzmir'de sıkıyönetim uygulanmıştır.

22 Mart 1963'te Celal Bayar'ın sağlık problemleri yüzünden tahliye edilmesiyle Ankara'da başlayan protestolara İzmir'de üniversite öğrencileri de katılmıştır.

Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın 6 Haziran 1964'te vefat etmesinin ardından yapılan başkan seçiminde oyların çoğunluğunu Süleyman Demirel alarak partinin başına geçmiştir.

İzmir'de 1965 genel seçimlerine Yeni Türkiye Partisi katılmamıştır. Süleyman Demirel başkanlığında 10 Ekim 1965 genel seçimlerine katılan Adalet Partisi oyların çoğunluğunu alarak iktidara gelmiştir.

27 Mayıs 1960 darbesi, 12 Mart ve 12 Eylül'e yol açmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri yönetimdeki bozukluğu ülkede kötü gidişata yol açtığı gerekçesiyle idareye el koymayı kendisi için bir görev olarak kabul etmiştir.

KAYNAKÇA

A. SÜRELİ YAYINLAR

a. Gazeteler

Bayındır Postası (Bayındır 1960)

Bugün (Bergama 1960)

Cumhuriyet (İstanbul 1960, 1962, 1965)

Demokrat Akdeniz (İzmir 1960)

Demokrat Ege (İzmir 1960)

Demokrat İzmir (İzmir 1960-1965)

Ege Ekspres (İzmir 1960-1965)

Ege Telgraf (İzmir 1960, 1961, 1962, 1963, 1965)

Halkın Sesi (İzmir 1960)

Her Gün (İzmir 1960)

Hür Efe (Ödemiş 1960)

İstikamet (İzmir 1960)

Küçük Menderes (Tire 1960)

Menemen (Menemen 1960)

Milliyet (İstanbul 1960, 1961)

Sabah Postası (İzmir 1960-1964)

Tire Postası (Tire 1960)

Yeni Asır (İzmir 1960, 1961, 1962, 1963, 1965)

Yeşilyurt (İzmir 1960)

b. Dergiler

Akis

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Kim

B. RESMİ YAYINLAR

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Anayasa Oylaması Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1962.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1965.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1966.

Türkiye İstatistik Kurumu, **Halk Oylaması Sonuçları**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2008.

C. KİTAPLAR ve TEZLER

Ağaoğlu, Samet, **Arkadaşım Menderes**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945–1971**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976.

Akbıyıkoglu, Ali Rıza, **Demokrasi ve İsmet Paşa**, Filiz Matbaacılık, Ankara, 1986.

Arcayürek, Cüneyt, **Bir İktidar, Bir İhtilal**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1984.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Menderes’in Dramı**, 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976.

Aydemir, Şevket Süreyya, **İhtilalin Mantığı**, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

Aydemir, Talât, **Talât Aydemir'in Hatıraları**, Kitapçılık Ticaret, İstanbul, 1968.

Aytekin, M. Emin, **İhtilâl Çıkmazı**, Dünya Matbaası, İstanbul, 1967.

Baban, Cihad, **Politika Galerisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970.

Bağcı, Hüseyin, **Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Özcan Matbaası, Ankara, 1990.

Bayar, Celâl, **Başvekilim Adnan Menderes**, (Der. İsmet Özdağ), Baha Matbaası, İstanbul, 1969.

Benlioğlu, Faik Şemseddin, **Demokrat Partinin İçyüzü ve Hataları**, Anadolu Matbaası, İzmir, 1947.

Burçak, Rıfık Salim, **Yassıada ve Öncesi**, Çam Matbaası, Ankara, 1976.

Cem, İsmail, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1982.

Çavdar, Tefik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

Çizmeli, Şevket, **Menderes Demokrasi Yıldızı?**, 2. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2007.

Dilipak, Abdurrahman, **Menderes Dönemi**, 4. Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 1990.

Ekşi, Rasim, **Yassıada Çılgılığı**, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Elevli, Avni, **Hürriyet İçin 27 Mayıs Devrimi**, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1960.

Erer, Tekin, **On Yılın Mücadelesi**, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963.

Eroğul, Cem, **Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1970.

Esengin, Kenan, **27 Mayıs ve Ordudaki Kısımlar**, Su Yayınları, İstanbul, 1978.

Esin, Numan, **Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları**, 2. Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2005.

Fersoy, Orhan Cemal, **Adnan Menderes**, Hun Yayınları, İstanbul, 1978.

Giritli, İsmet, **27 Mayıs'tan İkinci Cumhuriyete**, Türkiye Milli Gençlik Teşkilâtı, İstanbul, 1961.

Giritlioğlu, Fahir, **Türk Siyasî Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

Gökman, Muzaffer, **50 Yılın Tutanağı**, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.

Güryay, Tarık, **Bir İktidar Yargılanıyor**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1971.

Güven, Dilek, **6-7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.

Hekimoğlu, Müşerref, **27 Mayıs'ın Romanı: İhtilâlciler, Olaylar, Dönüşümler, Anılar**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1975.

İsen, Can Kaya, **Geliyorum Diyen İhtilâl**, Tan Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1964.

Kabasakal, Mehmet, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi: 1908-1960**, Tekin Yayıncılık, İstanbul, 1991.

Kanat, Deniz, **27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin İzmir' de Uygulanışı ve Etkileri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009.

Karal, Enver Ziya, **27 Mayıs İnkılâbının Sebepleri ve Oluşu**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

Özbudun, Ergun, **Siyasal Partiler**, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1974.

Perin, Mithat, **Yassıada Faciası**, Dem Yayınları, İstanbul, 1990.

Sağiroğlu, H., Kakioğlu, F., Yeşilyurt, A.H. ve Göktürk, İ., **Hürriyet Meş'alesi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Talebe Derneği Yayınları, İstanbul, 1961.

Seyhan, Dünder, **Gölgedeki Adam**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966.

Teziç, Erdoğan, **100 Soruda Siyasî Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976.

Toker, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973): Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim (1960-1961)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.

Toker, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973): İnönü'nün Son Başbakanlığı (1961-1965)**, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.

Tosun, Tanju, **Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir**, Orion Kitabevi, Ankara, 2009.

Tökin, F. Hüsrev, **Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi**, Elif Yayınları, İstanbul, 1965.

Tuncer, Acar, **27 Mayıs ve Ben**, Doğruluk Matbaası, İzmir, 1990.

Tunçkanat, Haydar, **27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996.

Turgut, Hulûsi, **Yassıada'da Yaptırılmayan Savunmalar**, 3. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2007.

Ulay, Sıtkı, **Harbiye Silah Başına**, Kitapçılık Ticaret, İstanbul, 1968.

Vural, Erhan, **Demokrat Parti Döneminde CHP'nin İzmir Örgütlenmesi ve Seçimler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2010.

Yılmaz, Hakan, **Tarih Boyunca İhtilâller ve Darbeler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002.

Yücel, M. Serhan, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001.

Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

D. MAKALELER

Akıncılar, Erol, “YTP Genel K. Üyesi Aydın Yalçın Bu Sabah Şehrimizde Valilikçe Nezaret Altına Alındı”, **Ege Telgraf**, 1 Eylül 1961.

Akıncılar, Erol, “C.H.P. İl Kongresi Başladı”, **Ege Telgraf**, 6 Ağustos 1961.

Akıncılar, Erol ve Özbir Mustafa, “Şehrimize Gelen Millet Partisi Genel Başkanı Çok Sert Konuştu”, **Ege Telgraf**, 14 Temmuz 1962.

Altınayak, Ekrem, “Urla’da MP Mitingi”, **Yeni Asır**, 7 Haziran 1965.

Aygen, Cemal, “Geçici Anayasa Hakkında”, **Akis**, Cilt: 18, Sayı: 304, 16 Haziran 1960.

Balcıoğlu, Şahap, “Partilerimizi Bekleyen Büyük Sorumluluk”, **Kim**, Cilt:8, Sayı:108, 3 Ağustos 1960.

Birgit, Orhan, “İhtilâl, Devrim ve Sonrası...”, **Kim**, Cilt: 7, Sayı: 105, 13 Haziran 1960.

Erer, Çetin, “Netice Hakkında Ne Dediler?”, **Ege Ekspres**, 11 Temmuz 1961.

Ergüder, Özcan, “DP Kalmalı Mıdır?”, **Kim**, Cilt: 7, Sayı: 100, 9 Haziran 1960.

Eryalman, Suat, “AP İzmir İl Kongresi, Ege’ye Has Bir Heyecan ve Olgunluk İçinde Geçti”, **Ege Ekspres**, 7 Eylül 1964.

Gökçe, Atilla, “MP’nin Mitingi de Dün Yapıldı”, **Ege Ekspres**, 4 Ekim 1965.

Gökovalı, Şadan, “CHP Medeni Bir Müdahale Yapmıyor”, **Ege Ekspres**, 7 Mayıs 1961.

İnci, Tevfik, “İzmir’de 6-7 Eylül”, **Ege Ekspres**, 21 Haziran 1960.

Karapınar, Leyla, “Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 9-10, Dokuz Eylül Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2000.

Kubat, Hurrem, “Milli Birlik Komitesinin Feshi”, **Ege Ekspres**, 15 Kasım 1960.

Kuru, Hanife, “27 Mayıs 1960 İhtilal Dönemi: İktidar-Muhalefet İlişkileri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 8, Dokuz Eylül Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1998.

Mert, Hüseyin, “Anayasaya Evet Kampanyası Açıldı”, **Ege Ekspres**, 28 Haziran 1961.

Nadi, Nadir, “İlk Hedef Seçim Olmalıdır”, **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1960.

Özbir, Mustafa, “A.P. İl Kongresi Başladı”, **Ege Telgraf**, 19 Ağustos 1962.

Parlak, Türkmen, “CHP Ödemiş İlçe Kongresinde Sadece AP’ye Teşekkür Edildi”, **Ege Ekspres**, 19 Haziran 1961.

Toker, Metin, “Bir İnanç Meselesi”, **Akis**, Cilt: 18, Sayı: 309, 20 Temmuz 1960.

Usman, Erkin, “Türkiye Partisi İzmir İl İdare Kurulu Belli Oldu”, **Ege Ekspres**, 6 Mart 1961.

Usman, Erkin, “CKMP İzmir İl İdare Kurulu Dün İstifa Etti”, **Ege Ekspres**, 26 Mart 1961.

Usman, Erkin, “AP. Selçuk ve Bayındır İlçe Teşkilâtı Kuruldu”, **Ege Ekspres**, 13 Mayıs 1961.

Usman, Erkin, “CHP Ege’de İlk İlçe Kongresini Dün Yaptı”, **Ege Ekspres**, 22 Mayıs 1961.

Usman, Erkin, “AP’de Tam Birlik Mevcut”, **Ege Ekspres**, 20 Eylül 1961.

Usman, Erkin, “Tarihi Miting Nasıl Geçti”, **Ege Ekspres**, 3 Ekim 1961.

Usman, Erkin, “İzmir Gençliği Affa Taraftar”, **Ege Ekspres**, 16 Aralık 1961.

Usman Erkin, “Milletin Çoğunluğu Siyasi Af Arzuluyor”, **Ege Ekspres**, 7 Eylül 1964.

Yazıcıoğlu, Ahmet, “TİP’in İl Kongresinde Herşeye Hücum Edildi”, **Ege Ekspres**, 7 Aralık 1964.